

Електронне наукове видання «ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

ISSN 2617-572X

№ 2(43) / 2024

**Електронне наукове видання
«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»**

**Electronic scientific publication
«PUBLIC ADMINISTRATION
AND NATIONAL SECURITY»**

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

№ 2 (43)

Київ 2024

ББК 66.061.43

УДК 351

П88

Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека» зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; Google Scholar; ResearchBib; Electronic Journals Library; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включено до Переліку наукових фахових видань
МОН України (категорія Б) з державного управління (спеціальність 281),
на підставі Наказу Міністерства освіти та науки України
№ 358 від 15.03.2019.

У виданні опубліковані наукові статті з висвітленням теоретичних та практичних аспектів у сфері публічного управління та національної безпеки. Для наукових працівників, викладачів, студентів, фахівців у сфері національної безпеки, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2024

ISSN 2617-572X Elektronne naukove vidannâ "Publične administruvannâ ta nacional'na bezpeka"

Редакція
Головний редактор

Головний редактор — **Романенко Євген Олександрович**, доктор наук з державного управління, професор, проректор з наукової роботи Національного авіаційного університету, академік Української Технологічної Академії, академік Міжнародної Кадрової Академії та Академії наук публічного управління, Заслужений юрист України (Київ, Україна)

Заступники головного редактора

Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, професор, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Жукова Ірина Віталіївна — кандидат наук із державного управління, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», виконавчий директор президії громадської організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Редакційна колегія

Арошідзе Паата — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Державного університету імені Шота Руставелі (Грузія)

Ахметова Лайла Сейсембековна — професор політології, доктор історичних наук, професор кафедри ЮНЕСКО, міжнародної журналістики і медіа в суспільстві факультету журналістики Казахського Національного університету (КазНУ) ім. аль-Фарабі (Казахстан)

Бурик Зоряна Михайлівна — доктор наук з державного управління, старший викладач кафедри регіонального управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)

Гечбаія Бадрі Нодаровіч — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія)

Гурковський Володимир Ігорович — доктор наук з державного управління, старший дослідник, професор кафедри інформаційної політики та цифрових технологій Національної академії державного управління при Президентові України, перший заступник директора ВГО «Центр дослідження проблем публічного управління» (Київ, Україна)

Гвожджєвіч Сильвія — кандидат наук, кафедра адміністрації та національної безпеки Державної професійної вищої школи ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)

Дегтяр Андрій Олегович — завідувач кафедри менеджменту та адміністрування Харківської державної академії культури Міністерства культури України, доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України (Харків, Україна)

Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)

Драган Іван Олександрович — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, професор кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування Житомирського державного технологічного університету МОН України (Житомир, Україна)

Іваницька Ольга Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)

Кіслов Денис Васильович — доктор наук з державного управління, доцент, академік Української академії наук, Академік Національної Академії наук вищої освіти України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Козаков Володимир Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, Україна)

Кринична Ірина Петрівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Дніпро, Україна)

Мідельський Сергій Людвигович — професор, Академік, Президент Регіональної Академії Менеджменту (Казахстан)

Мотренко Тимофій Валентинович — доктор філософських наук, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, Академік Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)

Новак-Каляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)

Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Радченко Олександр Віталійович — доктор наук з державного управління, професор, професор Університету Яна Длугоша в Ченстохові (Польща)

Ромат Євгеній Вікторович — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри маркетингу та реклами Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Ситник Григорій Петрович — доктор наук з державного управління, кандидат технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

Сурай Інна Геннадіївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, Україна)

Кухарчук Петро Михайлович — кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (Житомир, Україна)

Шмагун Антоніна Вікторівна — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (Київ, Україна)

Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

Яровой Тихон Сергійович — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Агнешка Кістер — доцент, доктор наук, Факультет економіки, Університет Марії Склодовської Кюрі (Польща)

Недбалек Карел — доктор філософії (PhD) в галузі права, доцент, професор Європейського професійного докторату, MBA, адвокат (Чехія)

ЗМІСТ

ДОСЛІДЖЕННЯ, РОЗРОБКИ, ПРОЕКТИ З ПИТАНЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

- Космірак Андрій Володимирович
ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ
В УКРАЇНІ 9
- Ткаченко Ігор Валентинович, Вакуленко Володимир Миколайович,
Ткаченко Вікторія Олександрівна
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ ТА ПАРАДИГМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 18

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

- Хребтій Ігор Віталійович
ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ 24

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

- Бататін Олександр Юрійович
ОЦІНКА СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
НА ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ 32

РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

- Кіт Остап Романович
РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ... 40
- Котковський Володимир Станіславович, Залужний Віталій Григорович,
Дробчак Алла Леонідівна, Петраш Олена Сергіївна
АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА
НА РІВНІ М. КРИВИЙ РІГ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ 46

СОЦІАЛЬНА І ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

- Бліщук Катерина Михайлівна
СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ 54
- Грень Тарас Ярославович
ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ..... 61

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Драгомирецька Наталія Михайлівна КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОЗАХИСНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	67
--	----

Запорожець Тетяна Володимирівна, Таран Євгеній Іванович КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ ЗА ПРИНЦИПОМ ПОДІЛУ ВЛАДИ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД	74
--	----

ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Бобось Олександр Леонідович СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ	81
---	----

Крусян Роман Андрійович ЗНАЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	89
---	----

Лапичак Назарій Ігорович ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА СИСТЕМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ.....	98
---	----

Лозинська Тамара Миколаївна МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ.....	103
--	-----

Мануїлова Катерина Віталіївна, Колеснікова Катерина Семенівна, Норчук Юрій Володимирович МЕХАНІЗМИ ЗАСТОСУВАННЯ CROWD-ТЕХНОЛОГІЙ У МІСЦЕВИХ ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВАХ	110
--	-----

CONTENTS

RESEARCH, DEVELOPMENT, PROJECTS ON PUBLIC ADMINISTRATION AND ADMINISTRATION

Kosmirak Andrii MAIN MECHANISMS OF GOVERNMENT STIMULATION OF BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE	9
---	---

Tkachenko Ihor, Vakulenko Volodymyr, Tkachenko Victoriia THE COMPETITIVENESS OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION: THE ROLE OF INTERNATIONAL COOPERATION AND THE PARADIGM OF PUBLIC ADMINISTRATION	18
---	----

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF PUBLIC SERVICE

Khrebtiiy Ihor FORMATION OF PERSONNEL POTENTIAL OF THE PUBLIC SERVICE UNDER THE CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE	24
--	----

PRACTICAL ASPECTS OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Batatin Oleksandr ASSESSMENT OF THE SOCIAL AND ECONOMIC IMPACT OF STATE POLICY ON PARTNERSHIP IN THE FIELD OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE	32
---	----

REGIONAL MANAGEMENT AND LOCAL SELF-GOVERNMENT

Kit Ostap RESOURCE PROVISION OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION	40
--	----

Kotkovskiy Volodymyr, Zaluzhnyi Vitaly, Drobchak Alla, Petrash Olena ANALYSIS AND INNOVATION MECHANISM OF SUPPORT FOR ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT AT THE LEVEL OF KRYVIY RIH, DNIPROPETROVSK REGION	46
---	----

SOCIAL AND HUMANITARIAN POLICY

Blishechuk Kateryna SOCIAL PARTNERSHIP IN THE FIELD OF SOCIAL PROTECTION	54
--	----

Gren Taras THE ORGANIZATIONAL MECHANISM FOR ENSURING THE SOCIAL PROTECTION POLICY AND THE PROBLEMS OF ITS IMPLEMENTATION AT THE REGIONAL LEVEL	61
---	----

THEORY AND HISTORY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Dragomyretska Nataliia COMMUNICATIVE ASPECT OF THE ACTIVITIES OF NON-GOVERNMENTAL HUMAN PROTECTION ORGANIZATIONS: FOREIGN EXPERIENCE	67
---	----

Zaporozhets Tetyana, Taran Yevhenii CONCEPTUAL AND LEGAL PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF LEGISLATIVE AUTHORITY ACCORDING TO THE PRINCIPLE OF SEPARATION OF POWERS: FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE.....	74
---	----

FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS

Bobos Oleksandr STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE	81
---	----

Krusian Roman THE ROLE OF CIVIL SOCIETY IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION THROUGH THE PRISM OF PUBLIC ADMINISTRATION	89
--	----

Lapychak Nazariy INFLUENCE OF CORRUPTION ON THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF PRODUCT QUALITY IN UKRAINE	98
---	----

Lozynska Tamara MECHANISMS OF LONG-TERM SUPPORT OF ORGANIC FOOD PRODUCTION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF ENSURING FOOD SECURITY.....	103
--	-----

Manuilova Kateryna, Kolesnikova Kateryna, Norchuk Yuriy MECHANISMS FOR APPLYING CROWD TECHNOLOGIES IN LOCAL CIVIC INITIATIVES	110
---	-----

УДК 005

Космірак Андрій Володимирович

аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Інституту післядипломної освіти та довузівської підготовки

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Kosmirak Andrii

Postgraduate student of the Department of Management and Business Administration

Institute of Postgraduate Education and Pre-University Training

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ORCID: 0009-0004-9054-9810

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9678

ДОСЛІДЖЕННЯ, РОЗРОБКИ, ПРОЕКТИ З ПИТАНЬ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

MAIN MECHANISMS OF GOVERNMENT STIMULATION OF BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Анотація. Вступ. З початку незалежності України було сформовано ряд механізмів стимулювання розвитку бізнесу, зокрема: визначено форми державної допомоги / підтримки бізнесу, сформовано нормативно-правове, інституційне, організаційне, кадрове забезпечення такої підтримки, розроблено податкові стимули господарської діяльності (податкові пільги, адміністрування податків та зборів, податкова культура), налагоджено механізм фінансування тощо. Проблемним питанням залишається теоретико-практичний аналіз основних механізмів державного стимулювання розвитку бізнесу в Україні за основними складовими.

Мета статті полягала в теоретико-практичному аналізі основних механізмів державного стимулювання розвитку бізнесу в Україні за основними складовими.

Матеріали і методи. В ході дослідження використано такі матеріали: 1) нормативно-правове забезпечення щодо стимулювання діяльності підприємств в Україні; 2) праці вітчизняних авторів, що висвітлюють окремі аспекти регулювання та стимулювання підприємництва; 3) інформацію та аналітичні матеріали Фонду розвитку підприємництва в Україні, дані щодо обсягів фінансування підприємств за формами державної підтримки за 1997–2022 роки.

Під час дослідження використовувалися такі наукові методи: систематизація, теоретичне узагальнення, аналіз і синтез, логічне узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. В Україні сформований комплексний механізм стимулювання розвитку бізнесу на основі Національної стратегії до 2030 року, в якій окреслено основоположні цілі, орієнтири підтримки підприємництва (підприємницька культура; фінансова грамотність; кредитування, експорт; венчурне фінансування; інновації). У нормативно-правових актах закладено правові основи функціонування та організації механізму стимулювання розвитку бізнесу, визначено традиційні форми державної допомоги. Основним інститутом, що забезпечує підтримку суб'єктів господарювання України, є Фонд розвитку підприємництва, активізація діяльності якого розпочинається з початку повномасштабного вторгнення. ФРП працює за принципом фінансової установи «другого рівня», що сприяє кредитуванню підприємств за законодавчо визначеними пріоритетними напрямками. ФРП реалізовує ряд програм державної підтримки бізнесу в цілях покращення умов кредитування, фінансування яких відбувається за рахунок коштів державного бюджету. Зростання обсягів фінансових ресурсів, виділених на такі програми у 2022–2024 роках, свідчить про дієвість механізму стимулювання розвитку бізнесу в Україні.

Перспективи. Подальші дослідження варто зосередити на інших стратегічних орієнтирах комплексного механізму стимулювання розвитку бізнесу.

Ключові слова: стимулювання бізнесу, розвиток підприємництва, форми державної підтримки, державне стимулювання, кредитування підприємництва.

Summary. Introduction. Since the beginning of Ukraine's independence, a number of mechanisms for stimulating business development have been formed, in particular: forms of state assistance / support for business have been defined, regulatory, institutional, organizational, personnel support for such support has been formed, tax incentives for economic activity have been developed (tax benefits, administration of taxes and fees, tax culture), a financing mechanism has been established, etc. A theoretical and practical analysis of the main mechanisms of state stimulation of business development in Ukraine by main components remains a problematic issue.

The purpose of the article was a theoretical and practical analysis of the main mechanisms of state stimulation of business development in Ukraine by main components.

Materials and methods. In the course of the study, the following materials were used: 1) regulatory and legal support for stimulating the activities of enterprises in Ukraine; 2) works of domestic authors, highlighting certain aspects of regulation and stimulation of entrepreneurship; 3) information and analytical materials of the Fund for the Development of Entrepreneurship in Ukraine, data on the volume of financing of enterprises by forms of state support for the years 1997–2022.

The following scientific methods were used during the research: systematization, theoretical generalization, analysis and synthesis, logical generalization of results (formulation of conclusions).

The results. In Ukraine, a comprehensive mechanism for stimulating business development has been formed on the basis of the National Strategy until 2030, which outlines the fundamental goals and guidelines for supporting entrepreneurship (entrepreneurial culture; financial literacy; lending, exports; venture financing; innovations). The legal frameworks for the functioning and organization of the business development stimulation mechanism are laid down in the normative legal acts, and the traditional forms of state aid are defined. The main institution that provides support to business entities of Ukraine is the Entrepreneurship Development Fund, the activation of which begins with the beginning of a full-scale invasion. The FRP works according to the principle of a «second-level» financial institution, which promotes lending to enterprises in legally defined priority areas. The FRP implements a number of state business support programs aimed at improving lending conditions, which are financed from the state budget. The increase in the amount of financial resources allocated for such programs in 2022–2024 indicates the effectiveness of the mechanism for stimulating business development in Ukraine.

Prospects. Further research should be focused on other strategic orientations of the complex mechanism for stimulating business development.

Key words: business stimulation, entrepreneurship development, forms of state support, state stimulation, and entrepreneurship lending.

Постановка проблеми. З початку незалежності України було сформовано низку механізмів стимулювання розвитку бізнесу, зокрема: державна допомога / підтримка бізнесу, нормативно-правове, інституційне, організаційне, кадрове забезпечення такої підтримки, оподаткування (податкові пільги, адміністрування податків та зборів, податкова культура), підприємницька культура, фінансування розвитку підприємництва, організаційні, інституційні та інфраструктурні способи підтримки тощо. Проблемним питанням залишається теоретико-практичний аналіз основних механізмів державного стимулювання розвитку бізнесу в Україні за основними складовими.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для характеристики, комплексного аналізу механізмів державного стимулювання розвитку бізнесу варто визначити сутність цього поняття. В науковій літературі виділяють наступні категорії: «фінансовий механізм розвитку бізнесу» [1], «механізм розвитку бізнесу» [2], «економічний механізм стимулювання інноваційної діяльності підприємств» [5], «організаційно-економічний механізм» [6], «механізм стимулювання підприємств» [7], «механізм державної підтримки та розвитку бізнесу» [8], «механізм державного регулювання» [19] та інші. Тобто в літературі відсутні єдині підходи до розуміння сутності наукової категорії «механізм

державного стимулювання розвитку бізнесу», що ускладнює його комплексну характеристику та аналіз ефективності реалізації. Увага науковців зосереджена на окремих формах державної підтримки, методах та інструментах стимулювання бізнесу. Вочевидь, вказані види механізмів, що в цілому спрямовані на покращення діяльності підприємств та їх розвиток, відрізняються за цілями, функціями, напрямками реалізації тощо.

В деяких випадках науковці розуміють під терміном механізм сукупність станів системи та її структурних компонентів (наприклад, «механізм соціально-економічного розвитку», «фінансовий механізм», (сукупність соціально-економічних станів господарської системи, сукупність станів фінансової системи)), «організаційно-правовий механізм» [1; 6]. В інших випадках науковці розглядають концепцію як елемент розвитку (елементи структури системи, особливості її зв'язків, взаємодії з іншими елементами тощо). [19]. Наприклад, Балацька А. визначає фінансові механізми розвитку малого та середнього підприємництва як сукупність фінансових важелів, методів та інструментів, що взаємодіють і взаємопов'язані на національному, внутрішньому та ринковому рівнях з метою виконання економічних, інвестиційних та соціальних функцій підприємства за наявного нормативно-правового, інституційного,

інформаційного та інфраструктурного забезпечення. [1]. Основою фінансового механізму розвитку підприємництва є процес формування фінансових ресурсів, який становить систему його фінансового забезпечення.

Мета статті полягає в теоретико-практичному аналізі основних механізмів державного стимулювання розвитку бізнесу в Україні за основними складовими.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на вище викладене, визначимо механізм державного стимулювання розвитку бізнесу як цілеспрямовану, комплексну систему завдань, підходів, принципів, суб'єктів та об'єктів, методів, форм та інструментів покращення, сприяння функціонування підприємництва, що побудована на основі визначеної концепції, стратегії, державної політики, та спрямована на прискорення зростання, ефективність роботи суб'єктів господарювання. В рамках механізму стимулювання розвитку бізнесу виділимо такі структурні компоненти: цілі, завдання, підходи, принципи, концепція, суб'єкти, об'єкти, методи, засоби, інструменти, результати.

В Україні в основу розвитку підприємництва покладена наступна стратегічна мета: «створення найкращих умов для ведення бізнесу, забезпечення можливостей для створення нових підприємств, стимулювання розвитку наявних». Стратегічними цілями визначено: покращення місце країни за рейтингом «Підприємницька культура» в рамках Глобального індексу конкурентоспроможності; підвищення рівня економічної/фінансової грамотності населення; підвищення частки малого та середнього бізнесу (МСБ), які використовують кредитування, частки МСБ, які експортують власну продукцію, послуги; підвищення обсягів венчурного фінансування стартапів; підвищення місця України в рейтингу інновацій. Таким чином, стратегія орієнтована на розвиток таких об'єктів підприємництва: підприємницька культура; фінансова грамотність; кредитування, експорт; венчурне фінансування; інновації. Відповідно, механізми стимулювання розвитку бізнесу та правові засади його реалізації мають враховувати вказані стратегічні орієнтири.

Відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» № 1555-VII 07.09.2023 [11] «державна допомога суб'єктам господарювання» визначається як підтримка суб'єктів господарювання будь-якої форми за рахунок державних, місцевих ресурсів для створення переваг у виробництві окремих видів товарів, ведення окремих видів діяльності. Державна підтримка надається через відповідні механізми, які визначаються у програмах державної допомоги — нормативно-правових актах, сукупності таких актів, які є підставою для надання допомоги протягом визначеного, невизначеного періоду,

розміру. Таким чином, основою організації державного стимулювання розвитку бізнесу є саме правові норми, засади надання державної допомоги.

У Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» № 1555-VII 07.09.2023 [11] визначено традиційні форми державної допомоги суб'єктам господарювання, які надаються в межах розроблених нормативно-правових актів. Державна допомога має форму передачі державних та місцевих фінансових ресурсів окремим організаціям, що призводить до втрат надходжень до їхніх бюджетів. Державна допомога може надаватися у таких формах: дотації, субсидії, надання дотацій; податкові пільги; відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів; списання заборгованості, у тому числі за комунальні послуги; скасування штрафів; компенсація збитків організацій; надання гарантій; надання кредитів на пільгових умовах, обслуговування кредитів за пільговими відсотковими ставками, зменшення фінансових зобов'язань організації перед Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування; пряме або опосередковане надання товарів чи послуг організації за цінами, нижчими від ринкових, або придбання товарів чи послуг в організації за цінами, вищими або нижчими від ринкових продажів державного майна за цінами, нижчими від ринкових; збільшення державної частки в статутному капіталі організації або збільшення вартості державної частки на умовах, неприйнятних для приватних інвесторів [11].

Особливістю надання різних форм державної підтримки в Україні державним та приватним підприємствам є те, що вони традиційно доповнюють одна одну. Наприклад, поширеною є практика оформлення програм допомоги, які включають одночасно такі види підтримки: субсидії та дотації, або ж дотації та фіскальні заходи, або ж дотації та зменшення ставки податку, або ж дотації та фіскальні заходи, надання податкових пільг, зменшення ставки податку (Таблиця 1). Найпоширенішими формами державної підтримки в Україні є фіскальні заходи, податкові пільги, зниження податкових ставок, скасування податкової системи та зменшення фінансового навантаження організацій на Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування (272 368,42 млн. грн. або 90,07% у 1997–2022 роках).

Розглянемо детальніше нові програми підтримки, стимулювання суб'єктів підприємництва, які розроблені в межах діяльності Фонду розвитку підприємництва, створеного на основі Німецько-Українського фонду за рішенням Уряду України [9].

Мета діяльності ФРП — фінансова, інша супровідна підтримка приватних суб'єктів господарювання через операції з банками України, небанківськими фінансовими інститутами, іншими

Таблиця 1

Обсяг різних форм державної підтримки в Україні державним та приватним підприємствам
з 1997 до 2022 року (за датою початку надання підтримки)

Форма державної підтримки	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %
Гарантії	2319,79	0,77%
Дотації	4867,15	1,61%
Субсидії	5552,70	1,84%
Інша форма	914,59	0,30%
Фіскальні заходи, заходи щодо зменшення податків, зниження податкових ставок, скасування податків, зменшення фінансових зобов'язань організацій перед фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування	272368,42	90,07%
Збільшення державної частки в статутному капіталі організацій	565,12	0,19%
Поточні трансферти	15085,64	4,99%
Відшкодування збитків, завданих організаціям	711,12	0,24%
Всього	302384,52	100,00%

Джерело: розраховано автором за даними [18]

постачальниками фінансових послуг. Міністерство фінансів України є єдиним учасником ФРП, фінансовою установою та водночас неприбутковою організацією, прибуток якої спрямовується на підтримку підприємництва. Кредитні програми та кошти є основним інструментом діяльності ФРП, впровадження яких відбувається через принцип фінансової установи «другого рівня», відібрані за певними критеріями банки-партнери. Останні здійснюють кредитування підприємництва через розроблені ФРП програми підтримки бізнесу. Вказаний принцип забезпечує розподіл кредитних ризиків між банками, ФРП, охоплення програмами підтримки всіх областей за рахунок філіальної мережі банківських установ. Саме ФРП забезпечує впровадження програм підтримки, стимулювання розвитку бізнесу в Україні від імені уряду [13].

Відзначимо, що у Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва 28-2020-п від 06.02.2024 (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28) визначено базовий механізм державної допомоги суб'єктам господарювання через затверджені ФРП програми надання підтримки бізнесу. У Порядку 28-2020-п від 06.02.2024 сформований механізм стимулювання розвитку бізнесу через покращені умови кредитування окремих видів господарської діяльності. Механізм містить [9]:

- 1) цілі надання кредитів: інвестиційні, фінансування оборотного капіталу;
- 2) пріоритетні напрямки кредитування суб'єктів господарювання: фінансування сільськогосподарських товаровиробників, суб'єктів підприємництва у сфері переробної промисловості, у сфері енергетики; відбудова зруйнованих внаслідок війни основних засобів суб'єктів підприємництва; пролонгація діючих кредитів, наданих для фінансування оборотного капіталу;
- 3) максимальні суми кредитів, терміни кредитування;

4) інші умови (процентні ставки, критерії до підприємств для отримання допомоги, до уповноважених банків, лізингодавців, умови кредитного договору).

У програмах державної підтримки бізнесу в межах діяльності ФРП визначається механізм їх реалізації: мета; власне механізм реалізації, що включає види підтримки, суб'єкти надання та отримання підтримки, джерела фінансування, можливості додаткового фінансування; цілі (наприклад, цілі фінансування, кредитування, надання фінансового лізингу тощо); пріоритетні напрямки фінансування (зазвичай галузі або напрямки діяльності підприємства); обсяг, строк фінансування; терміни звернення за допомогою; інші умови, критерії надання державної допомоги.

Новою програмою стимулювання розвитку підприємництва є урядова Програма «Підтримка підприємств паливно-енергетичного комплексу», яка розроблена на основі Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва паливно-енергетичного комплексу № 627-2023-п від 19.09.2023 (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України (КМУ) від 19.06.2023 № 627) [12]. У Порядку № 627-2023-п від 19.09.2023 визначено критерії, умови, механізм надання фінансової державної підтримки суб'єктам господарювання різних форм власності у сфері виробництва електроенергії на теплоелектроцентралях, теплових електростанціях. Державна підтримка суб'єктам господарювання надається ФРП за рахунок коштів бюджету, виділених Міністерству енергетики, в формі здешевлення вартості кредитів як часткова компенсація процентних ставок за позиками. Державна підтримка відбувається на основі підписаного договору про співробітництво між банками та ФРП відповідно затвердженій формі. Крім того, надання державної підтримки може відбуватися поряд з підтримкою місцевих державних (військових) адміністрацій, органів місцевого самоврядування

через регіональні, місцеві програми відновлення, розвитку [12]. Остання передбачає фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів та відповідно Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [11]. Спільне надання державної підтримки передбачає укладення договору про співпрацю ФРП, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування з умовами виконання вказаних програм.

Відповідно до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва за договорами фінансового лізингу розроблено Урядову програму «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%». ФРП відповідальний за реалізацію програми через уповноважених лізингодавців та банків. Основна мета Програми — зниження фактичних витрат суб'єктів малого, середнього та великого підприємництва (далі — МСВП) для сплати базової винагороди згідно з договорами фінансового лізингу, які пов'язані із веденням господарської діяльності. Механізм реалізації Програми передбачає надання державної підтримки в межах коштів державного бюджету, отриманих ФРП, як часткова компенсація ФРП винагороди згідно з договором фінансового лізингу. Така форма державної підтримки також не виключає фінансування суб'єктів господарювання за рахунок коштів місцевих бюджетів місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування згідно з регіональними, місцевими програмами розвитку МСП. Для спільної підтримки бізнесу ФРП укладає договір про співпрацю з місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування. В рамках Програми відбуватиметься фінансування проєктів МСВП за рахунок власних ресурсів уповноважених лізингодавців, банків, які будуть поєднуватись з компенсацією винагороди для забезпечення доступності цих ресурсів. Уповноважені лізингодавці, банки здійснюють відбір, оцінку кредитоспроможності суб'єктів господарювання, надають послуги фінансового лізингу за власними процедурами, правилами, фінансовими продуктами. Надання також підтримки надається для досягнення інвестиційних цілей: модернізації та/або придбання основних засобів суб'єктами підприємництва; придбання легкових та/або вантажних транспортних засобів, автобусів, залізничних вагонів для використання в виробничих, комерційних цілях; придбання нежитлової нерухомості з метою ведення господарської діяльності суб'єктом підприємництва без права її передачі в платне / безоплатне користування третім особам [9].

Станом на 1 лютого 2024 року на основі Програми «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%» 327 суб'єктами господарювання подано 451 заявку на фінансування, укладено 476 договорів про фінансовий лізинг на загальну суму 2059,29 млн. грн. Відмітимо, що вказана сума фінансування за

угодами кумулятивна: з початку четвертого кварталу (грудня) 2021 року до січня 2024 року. Активне нарощування обсягів державної підтримки в рамках програми відбулося у грудні 2022 року — травні 2023 року. Прогнозна сума державної підтримки на 1 лютого 2024 року оцінена в розмірі 633,84 млн. грн. Найбільше коштів в рамках договорів отримали мікро підприємства (895,8 млн. грн.) та малі підприємства (843,9 млн. грн.). За галузями економіки найбільше коштів отримали підприємства аграрного сектору, транспорту та логістики, будівельної галузі [21].

ФРП розпочав активну реалізацію державної програми «Доступні кредити 5–7–9%», розробленої на основі «Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва» (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28) [9]. Основна мета Програми — це здешевлення вартості кредитування, пов'язаного з веденням господарської діяльності МСВП. Механізмом реалізації програми є державна підтримка, що надається Фондом шляхом виділення коштів з державного бюджету:

1) часткове субсидування відсоткових ставок за кредитами для МСП з боку ФГВФО. Ця форма підтримки може передбачати надання портфельних державних гарантій відповідно до «Порядку надання портфельних державних гарантій» (затвердженого Постановою КМУ від 14 липня 2021 р. № 723);

2) надання ФГВФО гарантій уповноваженим банкам для забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, наданими підприємствам [4; 9].

Вказані види державної підтримки можуть здійснюватися разом з державною підтримкою на місцевому рівні за таким же механізмом як в рамках програми «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%». В рамках Програми відбувається фінансування проєктів підприємств за рахунок кредитних ресурсів банків з поєднанням компенсації відсотків та гарантіями ФРП. Це значно розширює доступність фінансових ресурсів для бізнесу.

Станом на 26 лютого 2024 року сума кредитних договорів за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» склала 278681,8 млн. грн. (з початку дії Програми, кумулятивно). За цілями фінансування найбільше кредитів видано для: інвестиційних цілей, антивоєнних заходів бізнесу (АТ «Ощадбанк» 10107 млн. грн., АТ «Приватбанк» 15404 млн. грн., ПУМБ 6693 млн. грн. тощо), антикризових заходів бізнесу, на поповнення обігових коштів, підтримку посівної аграрних підприємств, рефінансування. У структурі кредитного портфеля переважали підприємства таких галузей: сільське господарство (48%), торгівля (25%), промисловість (17%), послуги (7%), будівництво (2%) [22].

Проєкт «Підтримка МСП» реалізує Програму підтримки фінансування інвестиційних проєктів

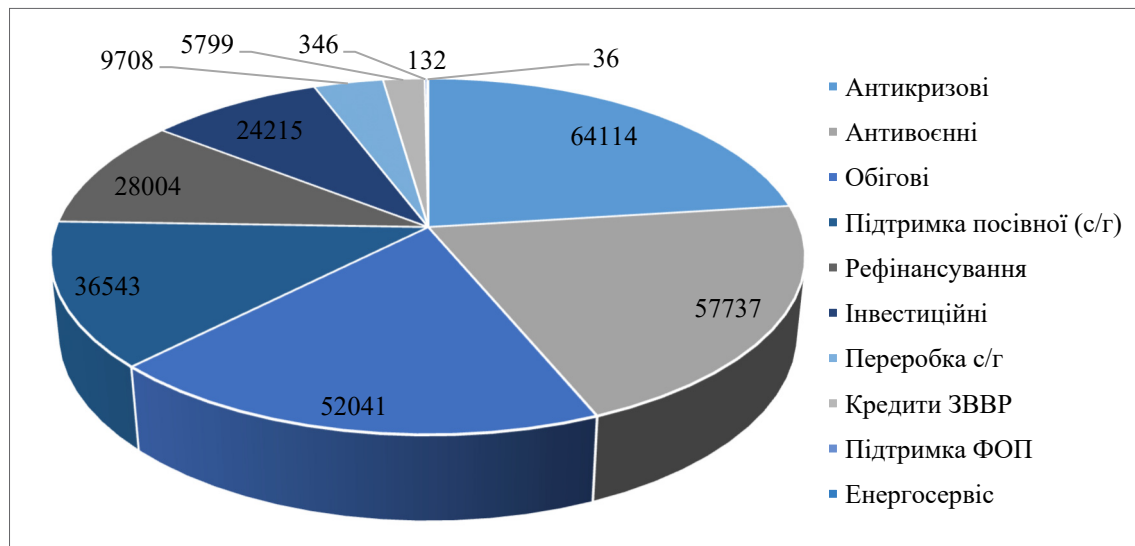

Рис. 1. Обсяг кредитних договорів за програмою «Доступні кредити 5–7–9%», з початку дії Програми, станом на 26 лютого 2024 року, млн. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [22]

малих і середніх підприємств («Програма підтримки інвестицій МСП») для малих і середніх підприємств («МСП») у пріоритетних регіонах. Проект розроблено з метою фінансування інвестицій в основний та оборотний капітал МСП відповідно до Угоди про позику та грант, підписаної 29 грудня 2012 року між Кабінетом Міністрів України в особі Міністерства фінансів України, Кредитною установою для відбудови (KfW) та Фондом розвитку підприємництва (ЄБРР). Фінансова підтримка відбувається в національній валюті за рахунок компенсації валютних ризиків ФРП як кредитора за рахунок коштів Європейської Комісії, проект «Фінансування МСП у рамках Східного партнерства — Етап II», що надаються KfW. Основні напрямки фінансування — сфера сільського господарства, виробництва, готельно-ресторанний бізнес, кредитування проектів з енергоефективності з максимальним обсягом кредитування 500 тис. євро [15].

В межах діяльності ФРП відбувається реалізація Програми мікрокредитування ФОП, мікропідприємств, МСП для реалізації ними інвестиційних проектів, поповнення обігового капіталу з обсягами позики до 500 тис. євро [16].

Ще один механізм кредитування розроблений ФРП відповідно Програми з кредитування ММСП за пріоритетними галузями економіки, в рамках якої суб'єкти господарювання мають можливість отримати позику терміном 3, 6 років на суму до 250 тис. євро [14].

Зважаючи на те, що фінансування програм підтримки суб'єктів підприємництва відбувається за рахунок коштів державного бюджету, затвердженого на відповідний рік, проаналізуємо обсяги виділених фінансових ресурсів за окремими програмами.

У 2024 році з коштів Державного бюджету (спеціальний фонд) виділено 796 000,0 тис. грн. на підтримку фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції в рамках (код програми 2801500); 205 000,0 тис. грн. на фінансову підтримку сільгосптоваровиробників (код програми 2801580) (Міністерство аграрної політики та продовольства України). 1 000 000,0 тисяч гривень було виділено зі спеціального фонду Державного бюджету на часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва (код програми: 1201310, Міністерство економіки України). На Державне стимулювання створення індустріальних парків зі спеціального фонду державного бюджету виділено 1 000 000,0 тис. грн. (код програми: 1201340, Міністерство економіки України). Для надання грантів для створення або розвитку бізнесу з загального фонду державного бюджету виділено 1 370 000,0 тис. грн. (код програми: 1201350, Міністерство економіки України). З метою забезпечення державної підтримки реалізації інвестиційних проектів зі значними інвестиціями зі спеціального фонду планується здійснити фінансування в обсязі 3 000 000,0 тис. грн. (код програми: 1201360, Міністерство економіки України). Для підтримки внутрішнього попиту на вітчизняні товари та послуги виділено 3 000 000,0 тис. грн. (код програми: 1201430, Міністерство економіки України). На забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва (далі — ФРП) спрямовано 18 000 000,0 тис. грн. (код програми: 1201450, Міністерство економіки України) [10].

Таким чином, в державному бюджеті на 2024 рік закладено понад 40 млрд. грн. на програми допомоги бізнесу, стимулювання економіки. Крім цього, від початку повномасштабної війни

модернізована програма кредитування «5–7–9», здійснено її переорієнтацію на МСБ. В результаті, за програмою підприємці отримали понад 45 тисяч кредитів на загальну суму 182,6 млрд. грн. Для порівняння, у 2023 році завдяки інструменту державних гарантій на портфельній основі було видано 13,6 тисяч кредитів на 45 млрд. грн. [20].

Ще один напрямок державної підтримки розвитку бізнесу — грантова підтримка в межах програми «єРобота», в яку інвестовано 6,5 млрд. грн., половина з яких припадає на мікро гранти. На започаткування, розвиток власної справи 13,5 тис. підприємців отримали 3 млрд. грн., завдяки чому створено до 25 тис. робочих місць. Також близько 3,3 млрд. грн грантових коштів було спрямовано переробним підприємствам, що забезпечує збільшення частки доданої вартості в українській продукції, змінює структуру експорту [20].

Важливим компонентом механізму стимулювання розвитку бізнесу України є взаємодія державного та приватного секторів. Для налагодження ефективної комунікації уряд працює над ініціативами щодо розв’язання проблеми виїмки документів, арештів майна, необґрунтованих обшуків у підприємців. Активність бізнесу впливає на економічне відновлення, спроможність фінансувати сектор безпеки й оборони. З метою розвитку співпраці було підписано два укази про створення Всеукраїнської економічної платформи та Ради підприємців. Це комунікаційні платформи для

посилення взаємодії між державою та підприємцями та покращення бізнес-середовища.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В Україні сформований комплексний механізм стимулювання розвитку бізнесу на основі Національної стратегії до 2030 року, в якій окреслено основоположні цілі, орієнтири підтримки підприємництва (підприємницька культура; фінансова грамотність; кредитування, експорт; венчурне фінансування; інновації). У нормативно-правових актах закладено правові основи функціонування та організації механізму стимулювання розвитку бізнесу, визначено традиційні форми державної допомоги. Основним інститутом, що забезпечує підтримку суб’єктів господарювання України, є Фонд розвитку підприємництва, активізація діяльності якого розпочинається з початку повномасштабного вторгнення. ФРП працює за принципом фінансової установи «другого рівня», що сприяє кредитуванню підприємств за законодавчо визначеними пріоритетними напрямками. ФРП реалізовує ряд програм державної підтримки бізнесу в цілях покращення умов кредитування, фінансування яких відбувається за рахунок коштів державного бюджету. Зростання обсягів фінансових ресурсів, виділених на такі програми у 2022–2024 роках, свідчить про дієвість механізму стимулювання розвитку бізнесу в Україні. Подальші дослідження варто зосередити на інших стратегічних орієнтирів комплексний механізм стимулювання розвитку бізнесу.

Література

1. Балацька А. Сутність фінансового механізму розвитку малого та середнього бізнесу. *Економічний аналіз*. 2020. Вип. 30(1 (1)). С. 7–14.
2. Букреева Д. С. Удосконалення механізму розвитку малого бізнесу в Україні: податково-інтеграційний аспект. *Економічний простір*. 2016. Вип. 109. С. 85–97.
3. Держава інвестувала понад 6,5 млрд. грн у розвиток бізнесу в межах програми «єРобота». *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhava-investovala-ponad-65-mlrd-hrn-u-rozvytok-biznesu-v-mezhakh-prohramy-ierobota-denys-shmyhal> (дата звернення: 20.02.2024).
4. Інформація про програму «Доступні кредити 5–7–9%». *Фонд розвитку підприємництва: вебпортал*. URL: <https://bdf.gov.ua/programs/dostupni-kredyty-5-7-9/> (дата звернення: 20.02.2024).
5. Квак С. А. Економічний механізм стимулювання інноваційної діяльності промислових підприємств України: дис. ... к-та екон. наук: 08.00.03. *Львів*. 2020. 289 с.
6. Колісниченко П. Т. Принципи формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки підприємств малого та середнього бізнесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12(1). С. 163–166.
7. Курепін В. М. Механізми стимулювання та мотиваційні пріоритети діяльності підприємств під час воєнного стану. *Миколаївський національний аграрний університет: збірник тез*. 2022. С. 355–357. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11721/1/355-357.pdf> (дата звернення: 20.02.2024).
8. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. Вип. 2(100). С. 3–11.
9. Про надання фінансової державної підтримки: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-p#Text> (дата звернення: 20.02.2024).
10. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#top> (дата звернення: 20.02.2024).

11. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 07.09.2023 № 1555-VII. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення: 20.02.2024).
12. Про затвердження Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва паливно-енергетичного комплексу: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 р. № 627. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/627-2023-п#Text> (дата звернення: 20.02.2024).
13. Про ФРП. Засади діяльності. *Фонд розвитку підприємництва: вебпортал*. URL: <https://bdf.gov.ua/pryntsypy-roboty/> (дата звернення: 20.02.2024).
14. Програма з кредитування ММСП України за пріоритетними галузевими напрямками. *Фонд розвитку підприємництва: вебпортал*. URL: <https://bdf.gov.ua/programs/prohrama-z-kredytuvannia-mm-sp-ukrainy-za-priorytetnymy-haluzevymy-napriamamy/> (дата звернення: 20.02.2024).
15. Програма з підтримки фінансування інвестиційних проектів малих та середніх підприємств за пріоритетними напрямками. *Фонд розвитку підприємництва: вебпортал*. URL: <https://bdf.gov.ua/programs/prohrama-z-pidtrymky-finansuvannia-investytsiynykh-proektiv-malykh-ta-serednikh-pidpriemstv-za-priorytetnymy-napriamamy/> (дата звернення: 20.02.2024).
16. Програма мікро кредитування. *Фонд розвитку підприємництва: вебпортал*. URL: <https://bdf.gov.ua/programs/prohrama-mikrokredytuvannya-2/> (дата звернення: 20.02.2024).
17. Проданова Л. В., Котляревський О. В. Дослідження мотиваційного механізму підприємницької діяльності як умови ефективного інкубування бізнесу в національній економіці. *Інтелект XXI*. 2017. Вип. 1. С. 96–103.
18. Реєстр державної допомоги станом на 01.02.2024. *Портал відкритих даних*. URL: <https://data.gov.ua/dataset/16fcf128-1a28-41d5-8081-3dffe68b397> (дата звернення: 20.02.2024).
19. Сиченко В. В., Мареніченко В. В. Механізми державного регулювання інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Державне управління*. 2015. Вип. 1. С. 52–57.
20. Уряд буде й надалі підтримувати український бізнес та запускати додаткові стимули для підприємців. *Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України*. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denys-shmyhal-uriad-bude-i-nadali-pidtrymuvaty-ukrainskyi-biznes-ta-zapuskaty-dodatkovy-stymuly-dlia-pidpriemtsiv> (дата звернення: 20.02.2024).
21. Щомісячна інформація про результати Державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%» станом на 01.02.2024. *Фонд розвитку підприємництва: вебпортал*. URL: <https://bdf.gov.ua/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupnyy-finansovyy-lizynh-5-7-9/> (дата звернення: 20.02.2024).
22. Щотижнева інформація про результати Державної програми Доступні кредити 5–7–9 станом на 26–02–2024. *Фонд розвитку підприємництва: вебпортал*. URL: <https://bdf.gov.ua/publicna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/> (дата звернення: 20.02.2024).

References

1. Balatska, A. (2020). Sutnist finansovoho mekhanizmu rozvytku maloho ta serednoho biznesu [The essence of the financial mechanism of small and medium-sized business development]. *Ekonomichnyi analiz — Economic analysis*, 30(1 (1)), 7–14 [in Ukrainian].
2. Bukreieva, D. S. (2016). Udoskonalennia mekhanizmu rozvytku maloho biznesu v Ukraini: podatkovu-intehratsiinyi aspekt [Improvement of the small business development mechanism in Ukraine: tax and integration aspect]. *Ekonomichnyi prostir — Economic space*, 109, 85–97 [in Ukrainian].
3. Derzhava investovala ponad 6,5 mlrd hrn u rozvytok biznesu v mezhakh prohramy yeRobota [The state invested more than UAH 6.5 billion in business development within the framework of the eRobota program]. *The only webportal of executive authorities of Ukraine*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhava-investovala-ponad-65-mlrd-hrn-u-rozvytok-biznesu-v-mezhakh-prohramy-ierobota-denys-shmyhal> [in Ukrainian].
4. Informatsiia pro prohramu “Dostupni kredyty 5–7–9%” [Information about the program “Available loans 5–7–9%”]. *Entrepreneurship Development Fund: webportal*. Retrieved from <https://bdf.gov.ua/programs/dostupni-kredyty-5-7-9/> [in Ukrainian].
5. Kvak, S. A. (2020). Ekonomichnyi mekhanizm stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv Ukrainy [The economic mechanism of stimulating innovative activity of industrial enterprises of Ukraine]. *Abstract of PhD in Economics dissertation*. Lviv [in Ukrainian].
6. Kolisnichenko, P. T. (2017). Pryntsypy formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv maloho ta serednoho biznesu [Principles of formation of the organizational and economic mechanism of ensuring the economic security of small and medium-sized enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo — Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: International economic relations and the world economy*, 12(1), 163–166 [in Ukrainian].
7. Kurepin, V. M. (2022). Mekhanizmy stymuliuvannia ta motyvatsiini priorytety diialnosti pidpriemstv pid chas voiennoho stanu [Incentive mechanisms and motivational priorities of enterprises during martial law]. *Mykolaiivskyi natsionalnyi ahrarnyi universytet: zbirnyk tez*. Retrieved from <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11721/1/355-357.pdf> [in Ukrainian].

8. Melnyk, T. Yu. (2022). Derzhavna pidtrymka ta stymuliuvannya rozvytku biznesu v Ukraini pid chas dii voiennoho stanu [State support and stimulation of business development in Ukraine during martial law]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannya — Economy, management and administration*, 2(100), 3–11 [in Ukrainian].
9. Pro nadannya finansovoyi derzhavnoyi pidtrymky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.01.2020 № 28 [On the provision of financial state support: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 24, 2020 No. 28]. *Zakon Ukrainy. Verkhovna Rady Ukrainy: ofitsiynnyy vebportal — Verkhovna Rada of Ukraine: official webportal*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-p#Text> [in Ukrainian].
10. Pro Derzhavnyy byudzheth Ukrainy na 2024 rik: Zakon Ukrainy vid 09.11.2023 № 3460-IX [On the State Budget of Ukraine for 2024: Law of Ukraine dated November 9, 2023 No. 3460-IX]. *Zakon Ukrainy. Verkhovna Rady Ukrainy: ofitsiynnyy vebportal — Verkhovna Rada of Ukraine: official webportal*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#top> [in Ukrainian].
11. Pro derzhavnu dopomohu sub"yektam hospodaryuvannya: Zakon Ukrainy vid 07.09.2023 № 1555-VII [On state aid to business entities: Law of Ukraine dated September 7, 2023 No. 1555-VII]. (2014). *Zakon Ukrainy. Verkhovna Rady Ukrainy: ofitsiynnyy vebportal — Verkhovna Rada of Ukraine: official webportal*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennya Poryadku nadannya finansovoyi derzhavnoyi pidtrymky sub"yektam pidpryyemnytstva palyvno-enerhetychnoho kompleksu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 chervnya 2023 r. № 627 [On the approval of the Procedure for providing financial state support to business entities of the fuel and energy complex: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 19, 2023 No. 627]. *Zakon Ukrainy. Verkhovna Rady Ukrainy: ofitsiynnyy vebportal — Verkhovna Rada of Ukraine: official webportal*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/627-2023-p#Text> [in Ukrainian].
13. Pro FRP. Zasady diialnosti [About the FRP. Principles of activity]. *Entrepreneurship Development Fund: webportal*. Retrieved from <https://bdf.gov.ua/pryntsypy-roboty/> [in Ukrainian].
14. Prohrama z kredytuvannya MMSP UKRAINY za priorytetnymy haluzevymy napriamkamy [Program for lending to MSMEs of Ukraine according to priority industry directions]. *Entrepreneurship Development Fund: webportal*. Retrieved from <https://bdf.gov.ua/programs/prohrama-z-kredytuvannya-mm-sp-ukrainy-za-priorytetnymy-haluzevymy-napriamamy/> [in Ukrainian].
15. Prohrama z pidtrymky finansuvannya investytsiynykh proektiv malykh ta serednikh pidpryyemstv za priorytetnymy napriamkamy [Program to support the financing of investment projects of small and medium-sized enterprises in priority areas]. *Entrepreneurship Development Fund: webportal*. Retrieved from <https://bdf.gov.ua/programs/prohrama-z-pidtrymky-finansuvannya-investytsiynykh-proektiv-malykh-ta-serednikh-pidpryyemstv-za-priorytetnymy-napriamamy/> [in Ukrainian].
16. Prohrama mikro kredytuvannya [Micro lending program]. *Entrepreneurship Development Fund: webportal*. Retrieved from <https://bdf.gov.ua/programs/prohrama-mikrokredytuvannya-2/> [in Ukrainian].
17. Prodanova, L. V., & Kotliarevskyi, O. V. (2017). Doslidzhennia motyvatsiinoho mekhanizmu pidpryyemnyskoi diialnosti yak umovy efektyvnoho inkubuvannya biznesu v natsionalnii ekonomitsi [Study of the motivational mechanism of entrepreneurial activity as a condition for effective business incubation in the national economy]. *Intelekt XXI—Intelligence XXI*, 1, 96–103 [in Ukrainian].
18. Reiestr derzhavnoi dopomohy stanom na 01.02.2024 [State aid register as of February 1, 2024]. *Open data portal*. Retrieved from <https://data.gov.ua/dataset/16fcf128-1a28-41d5-8081-3dffe68b397> [in Ukrainian].
19. Sychenko, V. V., & Marenichenko, V. V. (2015). Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання innovatsiinoho rozvytku maloho ta serednoho biznesu [Mechanisms of state regulation of innovative development of small and medium-sized businesses]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia — Bulletin of the Academy of the Customs Service of Ukraine. Series: Public administration*, 1, 52–57 [in Ukrainian].
20. Uriad bude y nadali pidtrymuvaty ukraïnskyi biznes ta zapuskaty dodatkovy stymuly dlia pidpryyemtsiv [The government will continue to support Ukrainian business and launch additional incentives for entrepreneurs]. (2024). *The only webportal of executive authorities of Ukraine*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/denys-shmyhal-urad-bude-i-nadali-pidtrymuvaty-ukraïnskyi-biznes-ta-zapuskaty-dodatkovy-stymuly-dlia-pidpryyemtsiv> [in Ukrainian].
21. Shchomisiachna informatsiia pro rezultaty Derzhavnoi prohramy “Dostupnyi finansovyi lizynh 5–7–9%” stanom na 01.02.2024 [Monthly information on the results of the State Program “Affordable Financial Leasing 5–7–9%” as of February 1, 2024]. *Entrepreneurship Development Fund: webportal*. Retrieved from <https://bdf.gov.ua/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupnyy-finansovyy-lizynh-5-7-9/> [in Ukrainian].
22. Shchotyzhneva informatsiia pro rezultaty Derzhavnoi prohramy Dostupni kredyty 5–7–9 stanom na 26–02–2024 [Weekly information on the results of the State program Available loans 5–7–9 as of 02–26–2024]. *Entrepreneurship Development Fund: webportal*. Retrieved from <https://bdf.gov.ua/publicna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/> [in Ukrainian].

УДК 339.9:061.1:35.07

Ткаченко Ігор Валентинович

*кандидат політичних наук, доцент кафедри державного управління
Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Tkachenko Ihor

*Candidate of Political Sciences, Associate Professor of the
Department of Public Administration
Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0002-3029-4578*

Вакуленко Володимир Миколайович

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри регіональної політики
Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Vakulenko Volodymyr

*Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Regional Policy
Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0002-7097-6944*

Ткаченко Вікторія Олександрівна

*аспірант кафедри регіональної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Tkachenko Victoriia

*Graduate Student of the Department of Regional Policy
Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0001-9011-3209*

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9674

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ ТА ПАРАДИГМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

THE COMPETITIVENESS OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION: THE ROLE OF INTERNATIONAL COOPERATION AND THE PARADIGM OF PUBLIC ADMINISTRATION

Анотація. Стаття присвячена аналізу конкурентоспроможності держави Україна в умовах глобалізації, враховуючи роль міжнародної співпраці та парадигми публічного управління в Україні.

Автори визначають конкурентоспроможність держави як здатність держави виробляти та пропонувати товари та послуги, що задовольняють потреби світового ринку, та впливають на її соціально-економічний розвиток. Автори використовують SWOT-аналіз для виявлення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз для конкурентоспромож-

ності держави Україна, а також рекомендації щодо її підвищення. Вони аналізують внутрішні та зовнішні чинники, які впливають на конкурентоспроможність держави Україна, такі як політична стабільність, правова держава, соціально-економічний розвиток, науково-технічний та інноваційний потенціал, внутрішня забезпеченість чинниками виробництва, підприємницька та конкурентна культура, глобалізація та інтеграція, технологічний прогрес та дифузія, геополітична ситуація та безпека, соціально-культурна різноманітність та зближення.

Автори також розглядають роль міжнародної співпраці та парадигми публічного управління в Україні для підвищення конкурентоспроможності держави. Вони аргументують, що міжнародна співпраця є важливим інструментом для залучення ресурсів, технологій, ринків збуту, допомоги, партнерства та навчання від розвинених країн та міжнародних організацій. Вони також вважають, що парадигма публічного управління в Україні є ключовим чинником для підвищення конкурентоспроможності держави Україна, оскільки вона визначає якість, ефективність, прозорість, відповідальність та участь у формуванні та реалізації державної політики на національному та регіональному рівнях.

Автори роблять висновок, що Україна має значний потенціал для підвищення своєї конкурентоспроможності, але також зазнає впливу боку з викликів та загроз, які вимагають постійної адаптації, реформ та інновацій. Вони пропонують рекомендації щодо поглиблення співпраці з ЄС, США, Канадою, Китаєм, Туреччиною та іншими стратегічними партнерами, активної участі у міжнародних організаціях та ініціативах, реформування системи публічного управління в Україні згідно з принципами доброго управління, реалізації комплексної стратегії регіонального розвитку, яка враховує специфіку, потреби та можливості кожного регіону, а також використання міжнародної співпраці як джерела інновацій, фінансування, партнерства та навчання.

Ключові слова: співробітництво, міжнародні організації, конкурентоспроможність, стратегічне партнерство, виклики, загрози, регіональна політика, суспільний розвиток, COVID-19.

Summary. The article is devoted to the analysis of the competitiveness of the state of Ukraine in the conditions of globalization, taking into account the role of international cooperation and the paradigm of public administration in Ukraine.

The authors define the competitiveness of the state as the ability of the state to produce and offer goods and services that meet the needs of the world market and influence its socio-economic development. The authors use SWOT-analysis to identify the strengths and weaknesses, opportunities and threats for the competitiveness of the state of Ukraine, as well as recommendations for its improvement. They analyze the internal and external factors that affect the competitiveness of the state of Ukraine, such as political stability, rule of law, socio-economic development, scientific-technical and innovation potential, internal security of production factors, entrepreneurial and competitive culture, globalization and integration, technological progress and diffusion, geopolitical situation and security, socio-cultural diversity and convergence.

The authors also consider the role of international cooperation and the paradigm of public administration in Ukraine for increasing the competitiveness of the state. They argue that international cooperation is an important tool for attracting resources, technologies, markets, assistance, partnership and learning from developed countries and international organizations. They also believe that the paradigm of public administration in Ukraine is a key factor for increasing the competitiveness of the state of Ukraine, as it determines the quality, efficiency, transparency, accountability and participation in the formation and implementation of state policy at the national and regional levels.

The authors conclude that Ukraine has a significant potential for increasing its competitiveness, but also faces the influence of challenges and threats that require constant adaptation, reforms and innovations. They offer recommendations for deepening cooperation with the EU, the USA, Canada, China, Turkey and other strategic partners, active participation in international organizations and initiatives, reforming the system of public administration in Ukraine in accordance with the principles of good governance, implementing a comprehensive strategy of regional development that takes into account the specificity, needs and opportunities of each region, as well as using international cooperation as a source of innovation, financing, partnership and learning.

Key words: cooperation, international organizations, competitiveness, strategic partnership, challenges, threats, regional policy, social development, COVID-19.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації держава опинилася перед обличчям численних викликів та загроз (зокрема, COVID-19), які вимагають адаптації та застосування інновацій в публічному управлінні. Держава повинна не тільки забезпечувати свою безпеку, стабільність та розвиток, але й конкурувати з іншими державами за ресурси, вплив, престиж та інші переваги. Конкурентоспроможність держави є важливим показником її здатності досягати своїх цілей та інтересів в міжнародному середовищі. Однак, поняття конкурентоспроможності держави є складним

та багатограним, оскільки воно включає різні аспекти, такі як економічний, соціальний, політичний, культурний, екологічний. Тому, необхідно дослідити, які чинники визначають конкурентоспроможність держави в умовах глобалізації, як вони взаємодіють між собою, як вони змінюються в часі та просторі. Одним з таких чинників є міжнародна співпраця в умовах зміни парадигми публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізовано наукові розробки теоретико-методологічного обґрунтування ролі міжнародної

співпраці для підвищення конкурентоспроможності держав (А. Асцятян, А. Касич, Дж. Маєр, Дж. Фагерберг) [1; 6; 8], зокрема, зміст поняття «міжнародна конкурентоспроможність», контекст, який його характеризує. Дослідження про взаємозв'язок між зовнішньою політикою, економічним розвитком та глобальними викликами, виявляючи засади державного впливу на зростання конкурентоспроможності держави чи, відповідно, чинники, які її понижують (Л. Андрусенко, О. Біла, П. Дмитрієв, Ю. Козак, О. Єрмакова, О. Сукач, С. Ляліков, О. Сулім, Д. Бурлаченко, О. Захарченко, І. Уханова, О. Швагер, Н. Постова, Д. Нікіфоров) [7; 9]. Дослідження та публікації про трансформації в системах публічного управління (М. Гордон, Н. Оленцевич, І. Колісник, О. Зубчик) [2–5].

Мета дослідження визначити та проаналізувати чинники, які впливають на конкурентоспроможність держави в сучасному світі, а також розробити рекомендації щодо підвищення її рівня за допомогою міжнародної співпраці та ефективного публічного управління.

Основні методи дослідження. Ми застосували аналіз наукової літератури та статистичних даних, щоб визначити теоретичні та емпіричні підходи до вивчення конкурентоспроможності держави в умовах глобалізації. Компаративний аналіз досвіду різних держав, щоб виявити найкращі практики та виклики щодо забезпечення конкурентоспроможності держави в умовах глобалізації. Системний аналіз взаємозв'язків між різними чинниками, що впливають на конкурентоспроможність держави в умовах глобалізації, та їх динаміки. Сценарний аналіз можливих перспектив та варіантів розвитку конкурентоспроможності держави в умовах глобалізації, з урахуванням різних ризиків та невизначеностей. Розробка рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності держави в умовах глобалізації, з використанням інструментів міжнародної співпраці та парадигми публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна співпраця дає змогу країнам, які розвиваються, змінюючи, удосконалюючи системи управління на різних рівнях та свої економічні системи, навчатися та запозичувати найкращі практики регіональної політики від розвинених країн, зокрема ЄС і ОЕСР. Це сприяє підвищенню якості та ефективності регіональної політики, а також її відповідності міжнародним нормам та вимогам. Такий політичний обмін та співпраця сприяє модернізації публічного управління в сфері регіонального розвитку, оскільки він стимулює країни, які розвиваються, вдосконалювати свої інституційні, правові, фінансові та адміністративні інструменти для реалізації регіональної політики. Це також передбачає посилення ролі регіональних та місцевих органів влади, залучення громадськості та зацікавлених сторін, а також забезпечення моніторингу, оцінки

та звітності про результати регіональної політики. Така міжнародна співпраця також може допомогти підвищити конкурентоспроможність держави, оскільки вона може допомогти країнам, які розвиваються, вирішувати проблеми регіональної нерівності, бідності, безробіття, соціальної виключеності, екологічних викликів та інших. Це може покращити економічний та соціальний розвиток регіонів, а також збільшити їх привабливість для інвестицій, туризму, інновацій.

Чинники, які впливають на конкурентоспроможність держави в умовах глобалізації, можна поділити на внутрішні та зовнішні [2; 4; 8; 13]. Внутрішні чинники стосуються ресурсів, потенціалу, інституцій, політики та культури держави, які визначають її здатність виробляти та пропонувати товари та послуги, що задовольняють потреби світового ринку. Зовнішні чинники пов'язані з умовами та тенденціями глобальної економіки, які впливають на попит, пропозицію, ціни, конкуренцію та співпрацю між державами.

Внутрішні чинники, які впливають на конкурентоспроможність держави, це, зокрема, рівень політичної стабільності та правової держави, який визначає довіру до уряду, захист прав власності, боротьбу з корупцією; ефективність публічного управління та регулювання; рівень соціально-економічного розвитку, який включає освіту, охорону здоров'я, добробут, рівність, безпеку, екологію та інклюзію; рівень науково-технічного та інноваційного потенціалу, як здатність держави генерувати, адаптувати та застосовувати нові знання, технології та рішення; рівень внутрішньої забезпеченості чинниками виробництва, такими як природні ресурси, капітал, робоча сила, інфраструктура, енергія; рівень підприємницької та конкурентної культури в підприємстві та організаційної культури в сфері діяльності публічних організацій, які відображають ставлення до ризику, ініціативи, творчості, співпраці, якості, корпоративної соціальної відповідальності [1; 3; 4; 6; 8; 9].

Зовнішні чинники, які впливають на конкурентоспроможність держави, це, зокрема, рівень глобалізації та інтеграції, який визначає ступінь відкритості та залежності держави від світової економіки, а також можливості для співпраці та конкуренції з іншими державами, рівень технологічного прогресу та дифузії, який визначає швидкість зміни та поширення нових технологій, а також вплив на продуктивність, якість, вартість та доступність товарів та послуг, рівень геополітичної ситуації та безпеки, як стабільність та передбачуваність міжнародних відносин, а також ризики для миру, безпеки, прав людини та демократії, рівень соціально-культурної різноманітності та зближення, як взаєморозуміння, толерантність, цінності та споживчі уподобання населення різних держав [1–4; 6; 8; 9–11].

Враховуючи викладене, ми з допомогою SWOT-аналізу виявили переваги та недоліки, а також описали потенціал та ризики конкурентоспроможності України в умовах глобалізації, враховуючи роль міжнародної співпраці та парадигми публічного управління в Україні.

Механізми реалізації регіональної політики залежать від домінуючої парадигми публічного управління — це система уявлень про цілі, принципи, функції, методи та інструменти управління публічними справами [1; 3]. Вона відображає певну модель взаємодії між державою, суспільством та ринком, а також розподіл влади та ресурсів між різними рівнями управління. Парадигма публічного управління впливає на політику регіонального розвитку країни, оскільки вона визначає стратегічні цілі та пріоритети регіонального розвитку, які відповідають національним інтересам та викликам, а також враховують специфіку, потреби та можливості кожного регіону, організаційні форми та механізми регіонального управління, які забезпечують ефективну координацію, партнерство, участь, підзвітність та контроль за реалізацією регіональної політики на різних рівнях влади та секторах, фінансові та інші ресурси для регіонального розвитку, які визначають обсяг, джерела, критерії

та процедури їх розподілу та використання між регіонами та проектами, а також інструменти та методи регіонального планування, моніторингу, оцінки та звітності, які дозволяють аналізувати, прогнозувати, вимірювати та покращувати результати та наслідки регіональної політики.

У цьому зв'язку рекомендації щодо підвищення рівня конкурентоспроможності в Україні за допомогою міжнародної співпраці та ефективного публічного управління можуть бути такими. По-перше, посилення євроінтеграційних зусиль та виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію з ЄС, зокрема в сферах торгівлі, енергетики, транспорту, цифровізації, правосуддя, безпеки. По-друге, розширення та поглиблення двосторонніх та багатосторонніх відносин з іншими стратегічними партнерами, такими як США, Канада, Китай, Японія, Туреччина, Норвегія, Швейцарія, Велика Британія, з метою залучення інвестицій, технологій, ринків збуту, допомоги. По-третє, активна участь у міжнародних організаціях та ініціативах, таких як ООН, ОБСЄ, НАТО, СОТ, Світовий банк, МВФ, ЄБРР, ЄІБ, Ініціатива «Один пояс, один шлях», Східне партнерство, Ініціатива «Три моря», з метою підтримки міжнародного правопорядку, співробітництва та

Таблиця 1

Переваги, недоліки, потенціал та ризики конкурентоспроможності України в умовах глобалізації у контексті міжнародної співпраці та парадигми публічного управління

Сильні сторони	Слабкі сторони
– Багатий природний ресурсний потенціал, особливо в аграрній та енергетичній сферах.	– Низький рівень політичної стабільності та правової держави, висока корупція та слабка захищеність прав власності.
– Висока освіченість та кваліфікованість населення, наявність науково-технічного та інноваційного потенціалу.	– Низький рівень соціально-економічного розвитку, висока бідність, безробіття, соціальна виключеність та екологічні проблеми.
– Стратегічне географічне розташування, що забезпечує доступ до ключових світових ринків та транспортних коридорів.	– Низький рівень внутрішньої забезпеченості чинниками виробництва, зокрема енергії, капіталу, інфраструктури.
– Позитивний імідж України в світі як держави, що прагне до демократії, реформ та євроінтеграції.	– Низький рівень підприємницької та конкурентної культури, недостатня якість товарів та послуг, слабка корпоративна соціальна відповідальність.
Можливості	Загрози
– Поглиблення співпраці з ЄС, США, Канадою, Китаєм, Туреччиною та іншими стратегічними партнерами, що дає можливість залучити інвестиції, технології, ринки збуту, допомогу.	– Посилення геополітичної напруги та безпекових ризиків через війну Росії в Україні, анексію територій а також через нестабільність у регіоні.
– Активна участь у міжнародних організаціях та ініціативах, що сприяють підтримці міжнародного правопорядку, співробітництва та діалогу з іншими державами.	– Зростання конкуренції та технологічного відставання від розвинутих країн, що вимагає постійної адаптації та інновацій.
– Реформування системи публічного управління в Україні згідно з принципами доброго управління, що передбачає покращення якості законодавства, розбудову професійної та незалежної державної служби, зміцнення децентралізації та місцевого самоврядування, розвиток електронного управління та е-демократії, забезпечення громадянського контролю та антикорупційних заходів.	– Зниження соціально-культурної різноманітності та зближення, що може призвести до втрати національної ідентичності, цінностей та споживчих уподобань населення.

діалогу з іншими державами. По-четверте, реформування системи публічного управління в Україні згідно з принципами доброго управління, такими як законність, прозорість, відповідальність, ефективність, участь, підзвітність. Це передбачає покращення якості законодавства, розбудову професійної та незалежної державної служби, зміцнення децентралізації та місцевого самоврядування, розвиток електронного управління та е-демократії, забезпечення громадянського контролю та антикорупційних заходів. По-п'яте, реалізація комплексної стратегії регіонального розвитку, яка враховує специфіку, потреби та можливості кожного регіону, а також використовує міжнародну співпрацю як джерело інновацій, фінансування, партнерства та навчання. Це передбачає створення регіональних центрів зростання, підтримку малих та середніх підприємств, розвиток сільських територій, підвищення екологічної стійкості регіонів, залучення місцевих громад та стейкхолдерів до планування та виконання регіональної політики.

Висновки. Конкуренентоспроможність держави залежить від балансу між внутрішніми та зовнішніми чинниками, які впливають на її здатність виробляти та пропонувати товари та послуги, що задовольняють потреби світового ринку. Міжнародна співпраця є важливим інструментом для підвищення конкуренентоспроможності держав. Вона дозволяє залучати ресурси, технології, ринки збуту, допомогу, партнерство та навчання від розвинених країн та міжнародних організацій. Парадигма публічного управління є ключовим чинником для підвищення конкуренентоспроможності держави в умовах глобалізації, оскільки вона визначає якість, ефективність, прозорість, відповідальність та участь у формуванні та реалізації державної політики. Україна має значний потенціал для підвищення своєї конкуренентоспроможності, але також зазнає впливу великих викликів та загроз, які вимагають постійної адаптації, реформ та інновацій в публічному управлінні, яке залежить від домінуючої парадигми управління.

Література

1. Гордон М.В., Оленцевич Н.В., Колісник І.О. Моделі публічного управління: порівняльний аналіз та позиції для України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1207> (дата звернення: 11.12.2023).
2. Зубчик О.А., Венгер-Рущенко Є.В. Проблема узгодження регіональної політики в сфері культури та релігії в Україні: методи, інструменти та практики нового публічного менеджменту. *Наукові перспективи*. 2023. № 11(41). С. 126–143. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/7634/7679> (дата звернення: 11.12.2023).
3. Зубчик О.А., Дерун Т., Легкий С.В., Ткаченко І.В. Порівняльний аналіз публічного управління як інструменту формування та реалізації інвестиційної політики України в умовах пандемії та стану війни. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 12(18). С. 227–246. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/7998/8042> (дата звернення: 11.12.2023).
4. Зубчик О.А., Руденко Д.П. Концептуальні основи інвестиційної політики держави в періоди епідемій та пандемій в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 11(17). С. 316–331. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/7315/7356> (дата звернення: 11.12.2023).
5. Зубчик О., Гребеножко Є., Камаран К.К., Єсенніков К., Магеррамов А. Концепт «конкуренентоспроможність держави» як аналітичний інструмент у дослідженні ефективності державного управління. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Державне управління*. 2023. 2(18). С. 49–57. doi: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2023/18-8/14>.
6. Касич А., Асцатрян А. Управління міжнародною конкуренентоспроможністю підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 32. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-107>.
7. Козак Ю.Г., Уханова І.О., Єрмакова О.А., Сукач О.О., Ляліков С.В., Сулім О.В., Бурлаченко Д.Н., Захарченко О.В., Шваґер О.Р., Постова Н.А., Біла О.О., Андрусенко Л.І., Дмитрієв П.Д., Нікіфоров Д.А. Управління міжнародною конкуренентоспроможністю: підприємство — регіон : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 173 с.
8. Хворост Т.В. Стан конкуренентоспроможності національної економіки України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 145–148.
9. A World Bank Group Flagship Report. *Doing Business*. 2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf> (дата звернення: 11.12.2023).
10. Stone D., Porto de Oliveira O., Pal L. A. Transnational policy transfer: the circulation of ideas, power and development models. *Policy and Society*. 2019. No 39(1). P. 1–18. doi: <https://doi.org/10.1080/14494035.2019.1619325>.
11. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2019. *World Economic Forum*. 2019. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення: 11.12.2023).
12. Human Development Report 2020. *UNDP*. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2020> (дата звернення: 11.12.2023).

13. Comprehensive Study on the Impact of COVID-19 on the Least Developed Country Category. *United Nations*. 2021. 61 p.

References

1. Gordon, M. V., Olentsevych, N. V., & Kolisnyk, I. O. (2018). Modeli publichnogo upravlinnia: porivnialnyi analiz ta propozyitsii dlia Ukrainy [Models of public administration: comparative analysis and proposals for Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 3. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1207> [in Ukrainian].
2. Zubchuk, O. A., & Venger-Rushchenko, Ye. V. (2023). Problema uzgodzhennia rehionalnoi polityky v sferi kultury ta relihii v Ukraini: metody, instrumenty ta praktyky novoho publichnogo menedzhmentu [The problem of coordination of regional policy in the sphere of culture and religion in Ukraine: methods, tools and practices of the new public management]. *Naukovi perspektyvy*, 11(41), 126–143. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/7634/7679> [in Ukrainian].
3. Zubchuk, O. A., Derun, T., Lehkyi, S. V., & Tkachenko, I. V. (2023). Porivnialnyi analiz publichnogo upravlinnia yak instrumentu formuvannia ta realizatsii investytsiinoi polityky Ukrainy v umovakh pandemii ta stanu viiny [Comparative analysis of public administration as a tool for forming and implementing investment policy of Ukraine in the conditions of pandemic and state of war]. *Aktualni pytannia u suchasni nautsi*, 12(18), 227–246. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/7998/8042> [in Ukrainian].
4. Zubchuk, O. A., & Rudenko, D. P. (2023). Kontseptualni osnovy investytsiinoi polityky derzhavy v periody epidemii ta pandemii v Ukraini [Conceptual basis of state investment policy during the periods of epidemics and pandemics in Ukraine]. *Aktualni pytannia u suchasni nautsi*, 11(17), 316–331. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/7315/7356> [in Ukrainian].
5. Zubchuk, O., Grebonozhko, Ye., Kamaran, K. K., Yesennikov, K., & Maherramov, A. (2023). Koncept “konkurentospromozhnist derzhavy” yak analitychnyi instrument u doslidzhenni efektyvnosti derzhavnoho upravlinnia [The concept of “state competitiveness” as an analytical tool in researching the efficiency of public administration]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya Derzhavne upravlinnia*, 2(18), 49–57. doi: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2023/18-8/14> [in Ukrainian].
6. Kasych, A., & Ascatryan, A. (2021). Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu pidpriemstva [Management of international competitiveness off the enterprise]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 32. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-107> [in Ukrainian].
7. Kozak, Yu. H., Ukhanova, I. O., Yermakova, O. A., Sukach, O. O., Lyalikov, S. V., Sulim, O. V., Burlachenko, D. N., Zakharchenko, O. V., Shvaher, O. R., Postova, N. A., Bila, O. O., Andrusenko, L. I., Dmitriev, P. D., & Nikiforov, D. A. (2019). Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu: pidpriemstvo — rehion: monohrafiia [Management of international competitiveness: enterprise — region: a monograph]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].
8. Khvorost, T. V. (2017). Stan konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [State of competitiveness of the national economy of Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, 10, 145–148 [in Ukrainian].
9. A World Bank Group Flagship Report. (2020). *Doing Business*. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>.
10. Stone, D., Porto de Oliveira, O., & Pal, L. A. (2019). Transnational policy transfer: the circulation of ideas, power and development models. *Policy and Society*, 39(1), 1–18. doi: <https://doi.org/10.1080/14494035.2019.1619325>.
11. The Global Competitiveness Report. (2019). Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
12. Human Development Report 2020. (2020). *UNDP*. Retrieved from <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2020>.
13. Comprehensive Study on the Impact of COVID-19 on the Least Developed Country Category. (2021). *United Nations*. 61 p.

Хребтій Ігор Віталійович

*кандидат наук з державного управління, начальник управління
Центр оцінювання кандидатів на зайняття посад державної служби
Вищої школи публічного управління*

Khrebtii Ihor

*Candidate of Sciences in Public Administration, Head of the
Center for Evaluation of Candidates for Public Service Positions of
Higher School of Public Administration*

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9687

ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FORMATION OF PERSONNEL POTENTIAL OF THE PUBLIC SERVICE UNDER THE CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE

Анотація. Вступ. Розвиток кадрового потенціалу публічної служби є одним із найважливіших чинників успіху як для державних установ у цілому, так і для окремих працівників. У зв'язку із цим, актуалізується питання розвитку кадрового потенціалу публічної служби шляхом створення відповідних можливостей для формування компетентностей публічних службовців. Розвиток кадрового потенціалу публічної служби з урахуванням компетентнісного підходу дає змогу зосередитись на навичках, знаннях та інших здібностях, які мають найбільший вплив на продуктивність праці та забезпечує зв'язок між компетентностями публічних службовців і необхідними заходами з розвитку кадрового потенціалу. Найбільш важливі причини для проведення заходів, пов'язаних із розвитком кадрового потенціалу публічної служби, полягають у підвищенні продуктивності праці і мотивації публічних службовців, а також забезпеченні набуття нових компетентностей.

Мета. Метою дослідження є розкриття концептуальних підходів до забезпечення публічної служби високопрофесійними кадрами в умовах воєнного стану в Україні.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є нормативно-правова база забезпечення функціонування публічної служби в Україні.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для характеристики складових конкурсної процедури на зайняття посад державної служби; формалізації, аналізу та синтезу (для побудови напрямів формування кадрового потенціалу публічної служби в умовах воєнного стану); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У науковій статті розкрито основні напрями при формуванні кадрового потенціалу публічної служби в умовах воєнного стану.

Вітчизняна система добору, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації публічних службовців переживає на даний час період кардинальних змін, адже сьогодні країні потрібні кадри, які готові до змін та інновацій, спроможні своєчасно приймати найбільш ефективні управлінські рішення в ситуації вибору, прогнозуючи їх можливі наслідки, здатні до співпраці, які володіють розвиненим почуттям відповідальності за реалізацію розпочатих реформ та долю країни.

Перспективи. Відновлення прозорих процедур добору кадрів на публічну службу на основі професійних компетентностей кандидатів має важливе значення для зміцнення довіри та прозорості на публічній службі. Крім того, переосмислення та вдосконалення конкурсів на зайняття посад публічної служби матиме вирішальне значення для залучення професіоналів.

Ключові слова: публічне управління, публічна служба, кадрова політика, кадровий потенціал, посади публічної служби.

Summary. Introduction. The development of personnel potential of the public service is one of the most important factors of success both for public institutions as a whole and for individual employees. In connection with this, the question of developing the personnel potential of the public service by creating appropriate opportunities for the formation of the competencies of pub-

lic servants is being updated. The development of personnel potential of the public service, taking into account the competence approach, allows to focus on skills, knowledge and other abilities that have the greatest impact on labor productivity and ensures the connection between the competencies of public servants and the necessary measures for the development of personnel potential. The most important reasons for carrying out activities related to the development of personnel potential of the public service are to increase the productivity and motivation of public servants, as well as to ensure the acquisition of new competencies.

Purpose. The purpose of the study is to reveal conceptual approaches to providing public service with highly professional personnel in the conditions of the martial state in Ukraine.

Materials and methods. The research materials are the regulatory and legal framework for ensuring the functioning of the public service in Ukraine.

In the process of research the following scientific methods were used: theoretical generalization and grouping (to characterize the components of the competitive procedure for filling civil service positions; formalization, analysis and synthesis (to build directions for the formation of personnel potential of the public service under martial law); logical generalization of the results (formulation of conclusions).

Results. The scientific article reveals the main trends in the formation of the personnel potential of the public service in the conditions of the martial state.

The domestic system of selection, training, retraining and advanced training of public servants is currently experiencing a period of radical changes, because today the country needs personnel who are ready for changes and innovations, able to make the most effective management decisions in a timely manner in a choice situation, predicting their possible consequences, able to co-operation, who have a developed sense of responsibility for the implementation of the initiated reforms and the fate of the country.

Discussion. The restoration of transparent procedures for the selection of personnel for the public service based on the professional competences of the candidates is important for strengthening trust and transparency in the public service. In addition, rethinking and improving competitions for public service positions will be crucial for attracting professionals.

Key words: public administration, public service, personnel policy, personnel potential, public service positions.

Постановка проблеми. Професійна та дієздатна публічна служба є ключовим елементом процесу відновлення. Система органів публічної влади є одним із найбільших роботодавців в Україні, але розвитку публічної служби перешкоджають численні виклики, такі як тимчасове призупинення конкурсних процедур через воєнний стан, дефіцит кваліфікованих фахівців на ринку праці через масовий виїзд українців за кордон, а також висока плинність кадрів у зазначених вище органах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у формування базових положень та концепцій публічної служби, в тому числі при формуванні кадрового потенціалу публічної служби витрат зроблено як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками, зокрема за такими напрямками: запровадження демократичних інституційних стандартів професійної діяльності державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування (В. Авер'янов, Н. Алюшина [1], В. Бакуменко, К. Ващенко, В. Голубь, В. Козаков, В. Мартиненко, Т. Мотренко, Н. Обушна [8], С. Селіванов [6], В. Соко, Ю. Шаров, С. Хаджирадєва [9] та ін.); удосконалення системи професійного навчання державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування (О. Бобровська, В. Логвінов, Т. Крушельницька, Ю. Лихач, Н. Олійник, П. Щербаков та ін.); створення професійної підготовки вищого керівного складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування України (Н. Алюшина [2], Т. Василевська, Н. Липовська, Т. Пахомова, А. Рачинський, С. Серьогін, А. Сіцінський та ін.); запровадження регулярного підвищення кваліфікації державними

службовцями (С. Газарян, В. Гошовська, Ю. Лихач, О. Мельник, О. Оболенський та ін.) тощо.

Метою статті є розкриття концептуальних підходів до забезпечення публічної служби високопрофесійними кадрами в умовах воєнного стану в Україні.

Матеріали і методи. Публічна служба є ключовою ланкою, що забезпечує соціальне, політичне й економічне життя країни. В умовах війни в Україні відбувається її трансформація.

Відповідно до Європейських принципів державного управління програми SIGMA публічна служба повинна бути професійною, доброчесною, політично нейтральною, базуватися на заслугах, бути орієнтованою на громадян.

Останніми роками приділяється значна увага питанням відбору і оцінювання персоналу публічної служби. Це важливо з огляду на стратегічний курс України до Європейського Союзу.

Фундамент державної кадрової політики закладається на етапі відбору і працевлаштування кандидатів.

Сучасний етап реформи державної служби в Україні розпочався з набрання чинності у травні 2015 р. Закону України «Про державну службу» [10], прийняття у червні 2016 р. першої редакції Стратегії реформування державного управління України та підписання у грудні 2016 р. [11] Угоди про фінансування між Урядом України та Європейською Комісією щодо підтримки комплексної реформи державного управління в Україні.

У 2018 році експерти Програми підтримки вдосконалення врядування та менеджменту (SIGMA)

провели оцінку стану державного управління. Згідно з висновками експертів Україна відповідає багатьом Європейським принципам, зокрема в частині повноти та чіткості законодавчого регулювання державної служби, розмежування посад державної служби, політичних посад та інших посад в державних органах.

З метою подальшого впровадження в Україні європейської моделі державного управління та публічної служби розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р було схвалено Стратегію реформування державного управління України на 2022–2025 роки [12].

Одним із напрямів реалізації вищезазначеної стратегії передбачено продовження розбудови професійної, доброчесної, політично нейтральної публічної служби, діяльність якої спрямована на захист інтересів громадян.

Посилення публічної служби передбачає шляхом залучення висококваліфікованих фахівців із забезпеченням чесного та прозорого відбору, призначення на посади публічної служби, що ґрунтуються на досягненнях і здобутках та однаковому ставленні до кандидатів незалежно від їх статі, етнічного та соціального походження, наявності інвалідності тощо.

Відповідно до законодавства про державну службу проведення конкурсу здійснюється відповідно до визначених в установленому законом порядку вимог до професійної компетентності кандидата на зайняття вакантної посади публічної служби (далі — посада) за результатами оцінювання його особистих досягнень, знань, умінь і навичок, моральних і ділових якостей для належного виконання посадових обов'язків.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [10] посади державної служби в державних органах поділяються на категорії та підкатегорії залежно від порядку призначення, характеру та обсягу повноважень, змісту роботи та її впливу на прийняття кінцевого рішення, ступеня посадової відповідальності, необхідного рівня кваліфікації та професійних компетентностей держслужбовців.

До посад категорії «А» (вищий корпус державної служби) належать посади:

- Керівника Апарату Верховної Ради України та його заступників;
- керівника апарату (секретаріату) постійно діючого допоміжного органу, утвореного Президентом України;
- Державного секретаря Кабінету Міністрів України та його заступників, державних секретарів міністерств;
- керівника центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, та їх заступників;
- керівника апаратів Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів та їх

заступників, керівників секретаріатів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та їх заступників, Голови Державної судової адміністрації України та його заступників;

- керівника держслужби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, та їх заступників.

До посад категорії «Б» належать посади:

- керівників та заступників керівників державних органів, юрисдикція яких поширюється на територію Автономної Республіки Крим, однієї або кількох областей, міст Києва і Севастополя, одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення;
- керівників державної служби у державних органах, юрисдикція яких поширюється на територію Автономної Республіки Крим, однієї або кількох областей, міст Києва і Севастополя, одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення;
- керівників та заступників керівників структурних підрозділів держорганів незалежно від рівня юрисдикції таких держорганів.

До посад категорії «В» належать інші посади держслужби, не віднесені до категорій «А» і «Б».

В Україні право на публічну службу мають повнолітні громадяни України, які вільно володіють державною мовою та яким присвоєно ступінь вищої освіти не нижче:

- магістра — для посад категорій «А» і «Б»;
- бакалавра, молодшого бакалавра — для посад категорії «В».

Під час реалізації громадянами права на публічну службу не допускаються будь-які форми дискримінації, визначені законодавством.

Законодавчо процедуру відбору публічних службовців в Україні регулює Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 року № 246 [13].

Конкурс проводиться за такими етапами, табл. 1.

Вимоги до професійної компетентності кандидата на зайняття посади включають кваліфікаційні вимоги, вимоги до компетентності та вимоги до професійних знань.

Для посад категорії «А» існують типові вимоги до компетентності, які затверджені постановою Кабінетом Міністрів України від 22 липня 2016 року № 448 «Про затвердження Типових вимог до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорії «А»» [15]. Спеціальні вимоги до компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорій «Б» і «В», визначаються суб'єктом призначення з врахуванням рекомендацій Національного агентства України з питань державної служби (далі — НАДС).

Відповідно до пункту 1 Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів

Таблиця 1

Етап 1	прийняття рішення про оголошення конкурсу
Етап 2	оприлюднення оголошення про проведення конкурсу (оприлюднюється на Єдиному порталі вакансій державної служби career.gov.ua.)
Етап 3	прийняття та розгляд інформації від осіб, які бажають взяти участь у конкурсі
Етап 4	проведення тестування та визначення його результатів
Етап 5	розв'язання ситуаційних завдань та визначення їх результатів (у разі визначення Комісією або конкурсною комісією необхідності розв'язання ситуаційних завдань)
Етап 6	проведення співбесіди та визначення її результатів
Етап 7	складення загального рейтингу кандидатів
Етап 8	визначення суб'єктом призначення або керівником державної служби переможця (переможців) конкурсу
Етап 9	оприлюднення результатів конкурсу

України від 25 березня 2016 р. № 246 [13] (тестування на зайняття посад категорії «А»; посад фахівців з питань реформ категорій «Б» і «В»; посад категорій «Б» і «В» у міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади (крім посад у їх територіальних органах, які утворені як структурні підрозділи апарату, що не мають статусу юридичних осіб) проводяться у Центрі оцінювання кандидатів на зайняття посад державної служби Вищої школи публічного управління.

Обов'язкове тестування для всіх кандидатів, це тестування на знання чинного законодавства, а саме: Конституції та Законів «Про державну службу», «Про запобігання корупції», «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про адміністративні послуги», «Про місцеві державні адміністрації», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Конвенції про права осіб з інвалідністю, Бюджетний кодекс України та Податкового кодексу України.

Для посад категорії «А» передбачено проходження тестувань на наявність аналітичних здібностей та здібностей щодо здатності працювати з інформацією, а саме:

- тестування на абстрактне мислення — проводиться з метою оцінки здібностей щодо логічного та абстрактного мислення, встановлення причинно-наслідкового зв'язку;
- тестування на числове мислення — проводиться з метою оцінки здібностей щодо здатності розуміти та працювати з числовою інформацією;
- тестування на вербальне мислення — проводиться з метою оцінки здібностей щодо здатності розуміти та працювати з текстовою інформацією.

Розв'язання ситуаційних завдань проводиться для того, щоб зрозуміти, чи може кандидат використовувати свої знання та досвід під час виконання посадових обов'язків, чи відповідають його професійні знання встановленим вимогам та чи знає такий кандидат спеціальне законодавство.

Використання цього методу є ефективним інструментом для оцінювання аналітичних і креативних здібностей, спроможності інноваційно мислити та приймати нестандартні рішення, а також дає можливість прогнозування результатів професійної діяльності за умови відповідного змістовного наповнення ситуаційних завдань (комплексні ситуаційні завдання та ситуаційні завдання, що складені для оцінки ключових компетенцій).

Кандидату пропонують гіпотетичну ситуацію, що пов'язана з роботою на посаді. Це, як правило, типова ситуація, з якою ймовірно стикатиметься кандидат, обіймаючи посаду публічної служби. Кандидат має запропонувати управлінське рішення певної ситуації.

У зв'язку із введенням воєнного стану в Україні та відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» (від 24.02.2022 р. № 64/2022); Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» (від 24.02.2022 р. № 2102-IX); Указів Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» (від 14.03.2022 р. № 133; від 18.04.2022 р. № 259; від 17.05.2022 р. № 341; від 12 серпня 2022 р. № 573/2022; від 21 листопада 2022 р. № 757/2022; від 6 лютого 2023 р. № 58/2023; від 19.05.2022 р. № 254/2023); Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (від 15.03.2022 р. № 2136-IX); Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» (від 12.05.2022 р. № 2259-IX) та ін. проведення конкурсів на зайняття посад державної служби призупинено.

Проте, у опублікованому у 2023 році Звіті Програми підтримки вдосконалення врядування та менеджменту (SIGMA) стосовно можливості розпочати переговори про вступ України до Європейського Союзу, ми маємо чіткий сигнал та підтримку в питанні повернення до конкурсної процедури.

Разом з тим, ми маємо враховувати ситуацію та спроможність державних органів.

Незважаючи на те, що процедуру проведення конкурсів на посади державної служби в цілому приведено у відповідність з європейськими стандартами, вона потребує подальшого вдосконалення. Крім того, необхідно залучати більш кваліфікованих кандидатів, процедура відбору також повинна відповідати умовам соціального дистанціювання.

Окреме комплексне питання — залучення на публічну службу кваліфікованих кандидатів. Серед його складових — репутаційний менеджмент, реформа системи оплати праці, класифікація посад, гендерні аспекти тощо.

Як уже зазначалось, наразі трансформації відбувається у відповідності до схваленої Урядом Стратегію реформування державного управління України на 2022–2025 роки [12].

Документ передбачає розбудову професійної, добросовісної, політично нейтральної публічної служби. Публічна служба буде посилюватися, якщо ставатиме цікавішою для конкурентних фахівців. А також — якщо буде забезпечено європейські стандарти щодо прозорості і системності відбору на посади державної служби.

В основі такого відбору — наявність реальних досягнень і здобутків кандидатів, рівне ставлення до усіх претендентів незалежно від статі, соціального походження, наявності інвалідності.

Ще однією складовою при формуванні кадрового потенціалу для розбудови публічної служби в умовах воєнного стану є створення кадрових резервів.

В умовах військового стану є актуальним забезпечення публічних органів на деокупованих територіях України професійними та мотивованими кадрами.

З метою забезпечення районних, обласних військових адміністрацій, військових адміністрацій населених пунктів, інших державних органів, які утворені або відновили роботу на деокупованих територіях України, персоналом для практичного виконання завдань і функцій держави на цих територіях постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2023 року № 524 «Про реалізацію експериментального проекту щодо створення резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України» [16] створено Резерв працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України та затверджено Порядок його реалізації.

Резерв формується з громадян України, які відповідають вимогам до осіб, які претендують на вступ на публічну службу, визначеним Законом України «Про державну службу», та які виявили бажання працювати в державних органах на деокупованих територіях на посадах державної служби.

Для автоматизації та цифровізації резерву функціонує інформаційно-комунікаційна система, що містить відомості про осіб, зарахованих до резерву.

Відповідно до пункту 3 постанови координаторами експериментального проекту є Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Національне агентство з питань державної служби та Вища школа публічного управління.

Учасниками експериментального проекту є районні, обласні військові адміністрації, військові адміністрації населених пунктів, центральні органи виконавчої влади та їх територіальні органи, місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, які утворені або відновили роботу на деокупованих територіях України, представницькі органи корінних народів України, а також громадяни України, які виявили бажання працювати в державних органах на деокупованих територіях України.

Зарахування особи до резерву здійснюється за результатами розгляду анкети, яка заповнюється державною мовою.

Особа може обрати за якими напрямками роботи державних органів на деокупованих територіях України вона може бути долучена до резерву відновлення.

Зарахування до резерву здійснюється на добровільній основі з дотриманням принципів забезпечення рівного доступу, політичної неупередженості, законності, довіри суспільства, недискримінації, прозорості та добросовісності.

За результатами розгляду заповненої анкети та перевірки відповідності професійної підготовки та професійної компетентності особи напрямом роботи особу зараховують чи відмовляють у зарахуванні до резерву з відповідним обґрунтуванням.

Для заповнення посади в державному органі на деокупованій території суб'єкт призначення або керівник державної служби в такому державному органі звертається до НАДС з листом, в якому зазначає критерії відповідної посади, а саме найменування державного органу на деокупованій території; регіон деокупованої території; напрям роботи; найменування посади; категорія посади; ступінь вищої освіти; досвід роботи (в роках); досвід роботи на керівних посадах (в роках).

НАДС разом з Вищою школою публічного управління на основі зазначених критеріїв здійснює пошук в системі та формує перелік осіб, відомості про яких відповідають зазначеним критеріям, та разом з адресою електронної пошти, інформацією про ступінь освіти та досвід роботи передає до відповідного державного органу на деокупованій території.

Суб'єкт призначення або керівник державного органу за результатами розгляду відомостей може прийняти рішення про призначення особи

на посаду у відповідному державному органі на деокупованій території

На сьогодні публічна служба — це робота на благо суспільства та задля добробуту кожного громадянина. А працювати в публічних органах на деокупованих територіях — це шанс маленькими кроками творити великі зміни у своїй країні та наближати її перемогу. Це можливість зробити внесок у відновлення життя та благополуччя на деокупованих територіях.

Службовці, які працюють в публічних органах на деокупованих територіях, мають змогу своєю щоденною роботою будувати нове майбутнє для всієї країни. Адже це робота з високим рівнем особистої участі і відповідальності за прийняття рішень, що впливають на життя людей.

Ну і звісно, при формуванні кадрового потенціалу на постійній основі має відбуватись підвищення кваліфікації вже діючих публічних службовців, тобто вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності.

У 2024 році серед пріоритетних напрямів підвищення кваліфікації публічних службовців за загальними професійними (сертифікатними) програмами підвищення кваліфікації визначено такі: для державних службовців, вперше призначених на посади державної служби категорії «А», «Б», «В» (протягом року з дня їх призначення на посаду); для державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А», «Б», «В» (не рідше одного разу на три роки); для уповноважених осіб з питань запобігання та виявлення корупції; запобігання корупції, стандарти доброчесної та етичної поведінки; нові засади здійснення адміністративної процедури; удосконалення рівня володіння іноземною мовою, яка є офіційною мовою Ради Європи; інформаційна безпека (з включенням модулів щодо гібридних загроз, боротьби з дезінформацією та маніпулятивним контентом).

Також пріоритетними є напрями (теми) підвищення кваліфікації за загальними короткостроковими програмами:

для певних категорій осіб: державних службовців, до повноважень яких належать питання представлення інтересів України на міжнародній арені та розвитку туризму в Україні; державних службовців, які забезпечують планування, координацію, проведення моніторингу та підготовку звітності щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, а також наближення законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС); державних службовців місцевих державних адміністрацій, відповідальних за питання протидії торгівлі людьми; державних службовців, які здійснюють заходи у сфері

запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі; з питань забезпечення післявоєнного відновлення та розвитку України; забезпечення національної стійкості; деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території та управління деокупованою територією; удосконалення рівня володіння державною мовою; удосконалення рівня володіння іноземною мовою, яка є офіційною мовою Ради Європи; державної гендерної політики; електронного урядування та електронної демократії; євроатлантичної інтеграції; європейської інтеграції; забезпечення прав та інтересів осіб з інвалідністю; запобігання корупції, стандартів доброчесної та етичної поведінки; застосування міжнародного гуманітарного права в умовах збройного конфлікту; інформаційної безпеки (з включенням тем щодо гібридних загроз, боротьби з дезінформацією та маніпулятивним контентом); кібербезпеки; нових засад здійснення адміністративної процедури / загальної адміністративної процедури; цифрової грамотності тощо.

Забезпечення висококваліфікованими кадрами органів публічної влади є головною умовою створення професійної публічної служби, яка буде забезпечувати успішну реалізацію реформ та сталий розвиток країни.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, відновлення меритократичної процедури добору публічних службовців матиме вирішальне значення для забезпечення суспільної довіри та залучення високопрофесійних кадрів на публічну службу.

Водночас залишається простір для покращення якості цього процесу, що призведе до оновлення системи конкурсних процедур з урахуванням професійної відповідності кандидатів на зайняття посад. Процедура проведення конкурсів на зайняття посад публічної служби, яка діяла до початку воєнного стану, в цілому приведена у відповідність до європейських стандартів, але вона і надалі потребує подальшого удосконалення.

Також, особливу увагу слід звернути на забезпеченні реалізації експериментального проекту — резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на оновленні методів добору персоналу на посади публічної служби на основі європейських принципів публічного управління, найкращих практик найму працівників, здатних професійно виконувати посадові обов'язки, та уроків, винесених з успішних прикладів добору в Україні.

Література

1. Алюшина Н.О. Організація роботи державних службовців в умовах воєнного стану. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 16. С. 284–313.
2. Алюшина Н.О. Ефективні інструменти управління знаннями і кадровим потенціалом органів державної влади та місцевого самоврядування. *Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України* / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2015. Вип. 43. С. 165–175.
3. Алюшина Н.О., Наулік Н.С., Романюк С.А. Інституціоналізація публічної служби в Україні: теорія і практика : монографія / авт. кол.: Н.О. Алюшина, Н.С. Наулік, С.А. Романюк та ін.; за заг. ред. проф. С.К. Хаджирадєвої. К. : Видавничий дім «АртЕк», 2022. 342 с.
4. Дашко І.М. Кадровий потенціал: сутність та фактори розвитку. *Економіка та держава*. 2017. № 1. С. 65–68.
5. Ковальова О.М. Сутність кадрового потенціалу та напрями підвищення ефективності. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 5 (10). С. 218–222. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/5_10_uk/39.pdf (дата звернення: 10.01.2024).
6. Селіванов С.В. Механізм розвитку кадрового потенціалу державної служби в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2019. 302 арк.
7. Михалевська Л.Б. Кадровий потенціал органів державної влади як об'єкт наукових досліджень. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 1. URL: https://el-zbirn-du.at.ua/2015_1/5.pdf (дата звернення: 12.01.2024).
8. Обушна Н.І., Селіванов С.В. Механізми розвитку кадрового потенціалу державної служби: теоретичний аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 2 (45). С. 204–212.
9. Хаджирадєва С.К., Алюшина Н.О., Воронько Л.О. Професіоналізація та професійний розвиток державних службовців як умова ефективності публічного управління в кн. Професіоналізація у сфері публічного управління: стан, перспективи вирішення : монографія / [С.К. Хаджирадєва, Н.О. Алюшина, Л.О. Воронько та ін.]; за заг. ред. С.К. Хаджирадєвої. Київ : НАДУ, 2017. 256 с.
10. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
11. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів від 24 червня 2016 р. № 474-р. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/249175778> (дата звернення: 03.02.2024).
12. Деякі питання реформування державного управління України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.01.2024).
13. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 р. № 246. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.01.2024).
14. Про затвердження Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 р. № 243. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.02.2024).
15. Про затвердження Типових вимог до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорії А : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2016 р. № 448. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.02.2024).
16. Про реалізацію експериментального проекту щодо створення резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2023 року № 524. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/524-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

References

1. Alyushina, N. (2022). Orhanizatsiia roboty derzhavnykh sluzhbvtstv v umovakh voiennoho stanu [Organization of the work of civil servants under martial law]. *Public administration and regional development*, 16, 284–313 [in Ukrainian].
2. Alyushina, N. (2015). Efektyvni instrumenty upravlinnia znanniamy i kadrovym potentsialom orhaniv derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia [Effective tools for managing knowledge and personnel potential of state authorities and local self-government]. *Efficiency of public administration: coll. of science Ave. of the Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine..* Lviv: LRIDU NADU, 43, 165–175 [in Ukrainian].
3. Alyushina, N.O., Naulik, N.S., & Romanyuk, S.A. (2022). Instytutstionalizatsiia publichnoi sluzhby v Ukraini: teoriia i praktyka: monohrafiia [Institutionalization of public service in Ukraine: theory and practice: a monograph]

/ author. number: N.O. Alyushina, N.S. Naulik, S.A. Romanyuk, etc.; in general ed. Prof. S.K. Khadzhiradeva. K.: ArtEk Publishing House [in Ukrainian].

4. Dashko, I. (2017). Kadrovyi potentsial: sutnist ta faktory rozvytku [Human resources: the essence and factors of its development]. *Ekonomika ta derzhava*, 1, 65–68 [in Ukrainian].

5. Koval'ova, O.M. (2018). Sutnist kadrovoho potentsialu ta napriamy pidvyshchennia efektyvnosti [The essence of human resource capacity and directions for improving its efficiency]. *Pryazovs'kyj ekonomichnyj visnyk*, 5 (10), 218–222. Retrieved from http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/5_10_uk/39.pdf [in Ukrainian].

6. Selivanov, S.V. (2019). Mekhanizm rozvytku kadrovoho potentsialu derzhavnoi sluzhby v Ukraini [Mechanisms of development of personnel potential of the civil service in Ukraine]. *PhD's Thesis*. Public Administration. Kyiv [in Ukrainian].

7. Mykhalevs'ka, L.B. (2015). Kadrovyi potentsial orhaniv derzhavnoi vlady yak ob'ekt naukovykh doslidzhen [Staff potential of public authorities as an object of scientific research]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia*, 1. Retrieved from https://el-zbirn-du.at.ua/2015_1/5.pdf [in Ukrainian].

8. Obushna, N.I., & Selivanov, S.V. (2020). Mekhanizmy rozvytku kadrovoho potentsialu derzhavnoi sluzhby: teoretychnyi aspekt [Mechanisms for the development of staffing potential of the civil service: theoretical aspect]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, 2 (45), 204–212 [in Ukrainian].

9. Khadzhiradeva, S.K., Alyushina, N.O., & Voronko, L.O. (2017). Profesionalizatsiia ta profesiinyi rozvytok derzhavnykh sluzhbovtziv yak umova efektyvnosti publichnoho upravlinnia v kn. Profesionalizatsiia u sferi publichnoho upravlinnia: stan, perspektyvy vyrishennia: monohrafiia [Professionalization and professional development of civil servants as a condition for the effectiveness of public administration in the book Professionalization in the sphere of public administration: status, prospects for solution: a monograph]. [S.K. Khadzhiradeva, N.O. Alyushina, L.O. Voronko and others]; in general ed. S.K. Khadzhiradeva. Kyiv: NASU [in Ukrainian].

10. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10 hrudnia 2015 roku № 889-VIII [About civil service: Law of Ukraine. December 10, 2015 No. 889-VIII]. (2016). *Vidomosti Verkhovnoi Rady — The Official Bulletin of the Verkhovna Rada*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> [in Ukrainian].

11. Deiaki pytannia reformuvannia derzhavnoho upravlinnia Ukrainy: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv vid 24 chervnia 2016 r. № 474-r [Some issues of reforming the state administration of Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers. June 24, 2016 No. 474-r]. *Uriadovyi portal — Government portal*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/249175778> [in Ukrainian].

12. Deiaki pytannia reformuvannia derzhavnoho upravlinnia Ukrainy: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 lypnia 2021 r. № 831-r [Some issues of reforming the state administration of Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine. July 21, 2021 No. 831]. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal — Verkhovna Rada of Ukraine: official website*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

13. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia konkursu na zainiattia posad derzhavnoi sluzhby: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.03.2016 r. № 246 [On the approval of the Procedure for conducting a competition for public service positions: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. March 25, 2016 No. 246]. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal — Verkhovna Rada of Ukraine: official website*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

14. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Komisiuu z pytan vyshchoho korpusu derzhavnoi sluzhby: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.03.2016 r. № 243 [On the approval of the Regulation on the Commission for the Higher Civil Service Corps: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. March 25, 2016 No. 243]. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal — Verkhovna Rada of Ukraine: official website*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2016-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennia Typovykh vymoh do osib, yaki pretenduiut na zainiattia posad derzhavnoi sluzhby katehorii A: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.07.2016 r. № 448 [On the approval of Standard requirements for persons applying for public service positions of category A: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. July 22, 2016 No. 448]. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal — Verkhovna Rada of Ukraine: official website*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448-2016-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

16. Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proektu shchodo stvorennia rezervu pratsivnykiv derzhavnykh orhaniv dlia roboty na deokupovanykh terytoriakh Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 travnia 2023 roku № 524 [On the implementation of an experimental project on the creation of a reserve of employees of state bodies to work in the de-occupied territories of Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine. May 23, 2023 No. 524]. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal — Verkhovna Rada of Ukraine: official website*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/524-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

Бататін Олександр Юрійович

аспірант кафедри парламентаризму

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Batatin Oleksandr

Postgraduate Student of the Department of Parliamentarism of the

Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0003-0574-8619

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9675

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

ASSESSMENT OF THE SOCIAL AND ECONOMIC IMPACT OF STATE POLICY ON PARTNERSHIP IN THE FIELD OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE

Анотація. Вступ. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю розуміння взаємозв'язків між державними ініціативами та приватним сектором у контексті розвитку транспортної інфраструктури. У сучасних умовах глобалізації та зростаючих вимог до сталого розвитку транспортні системи відіграють ключову роль у підтримці економічного зростання та соціального добробуту. Державно-приватне партнерство являє собою ефективний механізм для досягнення цих цілей, однак його потенціал та наслідки потребують детального аналізу для оптимізації взаємодії між усіма зацікавленими сторонами.

Мета. Метою дослідження є глибоке аналітичне вивчення та оцінка впливу державних ініціатив на формування та розвиток державно-приватного партнерства в транспортній інфраструктурі. Дослідження має на меті визначити, як державна політика сприяє залученню приватних інвестицій, підвищенню ефективності проектів у цій сфері, а також оцінити соціальні та економічні наслідки такої взаємодії для різних груп суспільства та економіки в цілому.

Матеріали і методи. Основні джерела дослідження включають регуляторні документи та закони, аналіз від рейтингових агентств як «Standard & Poor's», а також деталі реалізованих транспортних проектів, охоплюючи фінанси, інвестиції та їх соціально-економічний вплив. Методологія базується на порівняльному аналізі практик ДПП між країнами для ідентифікації оптимальних моделей, оцінці ефективності через аналіз сильних і слабких сторін, та залученні експертних думок для глибокого розуміння викликів і перспектив.

Результати. Дослідження підтвердило, що державна політика, спрямована на розвиток державно-приватного партнерства у транспортній інфраструктурі, має суттєвий позитивний вплив на економічний розвиток. Залучення приватних інвестицій і знань в транспортну інфраструктуру сприяє підвищенню ефективності транспортних послуг, оптимізації витрат і створенню нових робочих місць. ДПП в транспортній інфраструктурі також сприяє покращенню соціальних умов, зокрема через забезпечення доступності та якості транспортних послуг для широких верств населення, що, у свою чергу, підвищує рівень життя та сприяє соціальній інтеграції. Для досягнення максимальної ефективності державно-приватного партнерства необхідно адаптувати державну політику, забезпечити наявність чіткої нормативної бази, прозорості та взаємної вигоди у співпраці між державою та приватним сектором. Державно-приватне партнерство визнається як ключовий інструмент для покращення транспортної інфраструктури, що сприятиме не тільки економічному зростанню, але й підвищенню соціального благополуччя населення.

Перспективи. Поглиблене вивчення інших аспектів та секторів, де державно-приватне партнерство може бути застосоване, наприклад, водопостачання, енергетика, медична інфраструктура. Це дозволить узагальнити отримані

результати та виявити універсальні фактори успіху та проблеми ДПП. Аналіз та порівняння досвіду різних країн у сфері державно-приватного партнерства, що дозволить виявити найкращі практики та помилки, яких слід уникати при формуванні відповідної політики. Дослідження може розширити свій фокус на оцінку впливу державно-приватного партнерства у транспортній інфраструктурі на зміну клімату та його внесок у досягнення цілей сталого розвитку.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, державне управління, транспортна галузь, соціально-економічний ефект, інфраструктурний проект, органи влади.

Summary. Introduction. The relevance of the study is due to the need to understand the relationships between state initiatives and the private sector in the context of the development of transport infrastructure. In today's conditions of globalization and growing demands for sustainable development, transport systems play a key role in supporting economic growth and social welfare. Public-private partnership is an effective mechanism for achieving these goals, but its potential and implications need detailed analysis to optimize interaction between all stakeholders.

Purpose. The purpose of the research is a deep analytical study and assessment of the impact of state initiatives on the formation and development of public-private partnerships in transport infrastructure. The research aims to determine how public policy contributes to the attraction of private investment, increasing the efficiency of projects in this area, as well as to assess the social and economic consequences of such interaction for various groups of society and the economy as a whole.

Materials and methods. The main sources of research include regulatory documents and laws, analysis from rating agencies such as Standard & Poor's, as well as details of implemented transport projects, covering finance, investment and their socio-economic impact. The methodology is based on a comparative analysis of PPP practices between countries to identify optimal models, assess effectiveness through analysis of strengths and weaknesses, and involve expert opinions for a deep understanding of challenges and prospects.

Results. The study confirmed that the state policy aimed at the development of public-private partnerships in transport infrastructure has a significant positive impact on economic development. Involvement of private investments and knowledge in the transport infrastructure contributes to increasing the efficiency of transport services, optimizing costs and creating new jobs. PPP in transport infrastructure also contributes to the improvement of social conditions, in particular by ensuring the availability and quality of transport services for the general population, which, in turn, raises the standard of living and promotes social integration. In order to achieve the maximum effectiveness of public-private partnership, it is necessary to adapt state policy, ensure the presence of a clear regulatory framework, transparency and mutual benefit in cooperation between the state and the private sector. Public-private partnership is defined as a key tool for improving transport infrastructure, which will contribute not only to economic growth, but also to increasing the social well-being of the population.

Discussion. In-depth study of other aspects and sectors where public-private partnerships can be applied, for example, water supply, energy, medical infrastructure. This will make it possible to generalize the obtained results and identify universal success factors and problems of PPPs. Analysis and comparison of the experience of different countries in the field of public-private partnership, which will allow to identify the best practices and mistakes that should be avoided in the formation of the relevant policy. The research could expand its focus to assess the impact of public-private partnerships in transport infrastructure on climate change and its contribution to the achievement of sustainable development goals.

Key words: public-private partnership, public administration, transport industry, socio-economic effect, infrastructure project, authorities.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження полягає в тому, що у сучасному світі транспортна інфраструктура відіграє ключову роль у соціально-економічному розвитку країн, визначаючи ефективність міжнародної торгівлі, доступність регіонів, а також рівень життя населення. Враховуючи це, стратегічне партнерство між державним та приватним секторами у розвитку та управлінні транспортною інфраструктурою стає не просто актуальним, але й необхідним інструментом для досягнення вищої ефективності інвестицій і підвищення якості послуг. Дослідження актуальності державної політики у цій сфері дозволяє виявити і оцінити як прямі, так і непрямі впливи на економіку та соціальну сферу, включаючи створення робочих місць, зростання ВВП, покращення доступності та мобільності громадян, а також зменшення вуглецевого сліду та підвищення екологічної

безпеки. В умовах глобалізації і постійно зростаючих вимог до ефективності та сталого розвитку, аналіз державної політики у сфері транспортної інфраструктури та її впливу на формування та розвиток партнерських відносин стає особливо важливим. Це дозволить не тільки оптимізувати існуючі процеси, але й виявити нові можливості та напрямки для інвестицій, що сприятиме загальному економічному зростанню та соціальному благополуччю.

Таким чином, актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю глибокого аналізу та розуміння механізмів взаємодії між державою та приватним сектором у контексті розвитку транспортної інфраструктури, що в кінцевому підсумку сприятиме прийняттю більш ефективних управлінських рішень, підвищенню конкурентоспроможності країни та покращенню якості життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Застосування механізмів державно-приватного партнерства (ДПП) особливо актуально для етапу розвитку української економіки. Такі науковці як Данилишин В., Стефанків О., Ціжма О. [3]; Македон В., Маковецька А. [6] зазначають, що державно-приватне партнерство є збалансованим поєднанням державного сектора з його регулюючою та захисною функціями та приватного сектору, що володіє ресурсами, управлінськими навичками та технологіями. В роботах: Дробот І.О., Барбір І.М. [4], Полякова О., Ліпська Т., Кучинська О. [10] говориться про те, що співпраця передбачає взаємний інтерес обох сторін угоди. У разі держава домагається реалізації соціально спрямованих проектів, скорочуючи обсяг бюджетних коштів, витрачених з їхньої здійснення, приватний сектор підвищує таким чином конкурентоспроможність бізнесу, отримує економічні вигоди в результаті здійснення партнерських проектів, збільшує якість та ефективність впровадження результатів наукових розробок, розширює можливості для інновацій [7].

Існує об'єктивна потреба державної підтримки розвитку економіки загалом та сфери транспорту зокрема в роботі Черніхової О. [12] говориться, що з урахуванням недостатності бюджетних коштів на фінансування проектів будівництва інфраструктури виникає необхідність пошуку та обґрунтування різних схем фінансування. Отже ми бачимо недостатній рівень опрацювання питання інтенсифікації розвитку транспортної інфраструктури для забезпечення економічного впливу державної політики на партнерство у цій сфері.

Метою статті є аналіз впливу державної політики на розвиток державно-приватного партнерства (ДПП) у транспортній галузі та оцінка його соціальних та економічних наслідків.

Завдання дослідження:

- проаналізувати поточний стан державно-приватного партнерства у сфері транспортної інфраструктури, що включає огляд діючих проектів;
- обґрунтувати соціальні наслідки державно-приватного партнерства, які охоплюють вплив на зайнятість, доступність та якість транспортних послуг для населення, а також вплив на соціальну інтеграцію та мобільність;
- розробити рекомендації щодо оптимізації державної політики в області ДПП у транспортній інфраструктурі, спрямованих на підвищення її ефективності, збільшення соціальних та економічних вигод для держави та суспільства.

Матеріали і методи. Первинні матеріали дослідження: 1) Законодавчі та нормативні документи, що регулюють державно-приватне партнерство у транспортній сфері, включаючи міжнародні угоди та національні закони; 2) Аналітичні дані рейтингових агентств, зокрема, матеріали від «Standard & Poor's», щодо оцінки ефективності

державно-приватного партнерства; 3) організаційні матеріали і характеристики про реалізовані проекти в сфері транспортної інфраструктури, включаючи фінансові показники, обсяги приватних інвестицій, соціальні та економічні ефекти.

Методи дослідження: 1) компаративний аналіз, який дозволяє порівняти практики державно-приватного партнерства в Україні та інших країнах, виявити успішні моделі та адаптувати їх до українських умов; 2) порівняльний аналіз допомагає визначити сильні та слабкі сторони державно-приватного партнерства, можливості для розвитку та потенційні негаразди; 3) експертні оцінки та показники, що забезпечують збір якісних даних про досвід реалізації проектів ДПП, проблеми, з якими зіштовхуються сторони, та перспективи розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасна інфраструктура транспорту є ключовою для економічного росту та покращення соціальних умов у країні. Інфраструктурні ініціативи пропонують важливі макроекономічні переваги, сприяючи стратегічному просуванню на довготривалу перспективу через розвиток ефективних транспортно-логістичних рішень, підвищення рівня життя та вирішення соціальних питань.

За визначенням рейтингового агентства «Standard & Poor's», державно-приватне партнерство розглядається як довгострокова співпраця між приватним сектором та державними органами, що має на меті вирішення публічних завдань шляхом об'єднання знань та ресурсів обох сторін та розподілу фінансових ризиків і вигод [15]. В зарубіжних країнах таке партнерство часто використовується як засіб вирішення бюджетних питань, де приватний бізнес бере на себе створення інфраструктурних об'єктів, які він подальше обслуговує, отримуючи від держави кошти на покриття витрат і повернення інвестованих коштів протягом певного часу. Цей підхід має потенціал для впровадження в Україні, хоча наразі в країні відсутні необхідний досвід та відповідна законодавча підтримка для реалізації такого партнерства [11].

Для успішного впровадження проектів державно-приватного партнерства (ДПП) важливо дотримуватися кількох ключових принципів [1]:

- проект має залучати обидві сторони: державний сектор та приватний бізнес;
- кожен проект передбачає наявність офіційно укладеного контракту;
- співпраця між сторонами має бути заснована на принципах рівноправності;
- обидві сторони повинні переслідувати спільні інтереси, які відповідають державним цілям;
- інвестиції обох сторін мають спрямовуватись на досягнення цих спільних цілей;
- розподіл доходів та ризиків має відбуватися між сторонами, причому держава гарантує покриття фінансових ризиків проекту.

Таблиця 1

Переваги державно-приватного партнерства для держави та приватного сектору [2]

Держава (включаючи центральні та регіональні органи влади)	Приватний бізнес
Економія витрат на реалізацію проекту за рахунок залучення приватних інвестицій	Можливість вийти на ринок, що традиційно є державною монополією
Високий рівень якості проекту внаслідок зацікавленості виконавця у подальшій ефективній експлуатації	Прискорений дозвіл формальностей, можливість уникнути зайвої бюрократичної тяганини
Прискорення темпів реалізації соціально значущих проектів	Довгострокові гарантії держави
Залучення технологій та досвідчених фахівців, у тому числі із західних країн	Можливість отримати податкові пільги та режим «найбільшого сприяння» у межах території випереджувального розвитку
Спільний поділ ризиків	Спільний поділ ризиків

Державно-приватне партнерство виступає як важливий інструмент, що вносить значний вклад у розвиток ринкової та соціально-економічної сфери. В контексті України особлива увага приділяється проектам у сфері транспортної інфраструктури, оскільки вони мають прямий зв'язок з рівнем розвитку країни та добробутом її громадян. Визнання цієї галузі пріоритетною для державно-приватного партнерства підкреслює її значення [9]. Вигоди від такої співпраці розділені на переваги для держави та приватного сектору, що детально висвітлено у таблиці 1, згідно з аналізом дослідників.

В межах державно-приватного партнерства використовуються різні економічні та юридичні моделі співпраці, серед яких [10; 14]:

- 1) Державні контракти, що надають можливість приватним компаніям виконувати громадські роботи та надавати послуги. Це включає угоди на обслуговування, поставку товарів та послуг, необхідних для державних потреб.
- 2) Лізингові або орендні угоди, за якими приватний сектор орендує державне майно, таке як будівлі, споруди або виробниче обладнання, з подальшою оплатою за користування до державного чи місцевого бюджету.

Рис. 1. Особливості вибору механізму реалізації інфраструктурних проектів на основі ДПП з дотриманням соціально-економічних результатів

Джерело: авторська розробка

- 3) Угоди про розподіл продукції (УРП), які є договорами, де держава надає підприємцю права на відшкодування дослідження, розвідку та видобуток корисних копалин на певній території на визначений час. Інвестор бере на себе витрати та ризики виконання робіт, а отримана продукція розподіляється між державою та інвестором згідно з умовами договору.
- 4) Державно-приватні підприємства, де участь обох секторів є загальноприйнятою практикою в нашій державі, служать яскравим прикладом форми ДПП. В Україні, наприклад, багато великих корпорацій мають структуру, у якій держава володіє контрольними пакетами акцій, тоді як приватні інвестори, включаючи великі компанії, володіють рештою. При цьому, чим менший пакет акцій у приватних інвесторів порівняно з державним, тим менший вплив вони мають на управління компанією [13].

- 5) Концесії становлять найбільш розповсюджену модель державно-приватного партнерства, особливо ефективну для втілення масштабних інвестиційних проектів. У цьому контексті, держава (концедент) надає приватній особі (концесіонеру) право на використання державного майна через договір на платній та зворотній основі, а також право на здійснення діяльності.

Транспортна інфраструктура варіюється за характеристиками, і не всі об'єкти приваблюють інвесторів, що вимагає різноманітних підходів до реалізації та фінансування. Вирішальним аспектом є вибір оціночних критеріїв для проектів, які дозволяють порівнювати різні варіанти впровадження, враховуючи проектні ризики, та вибирати ті, що можуть бути ефективно реалізовані через державно-приватне партнерство. Цей процес можна візуально представити за допомогою спеціальної схеми (рис. 1).

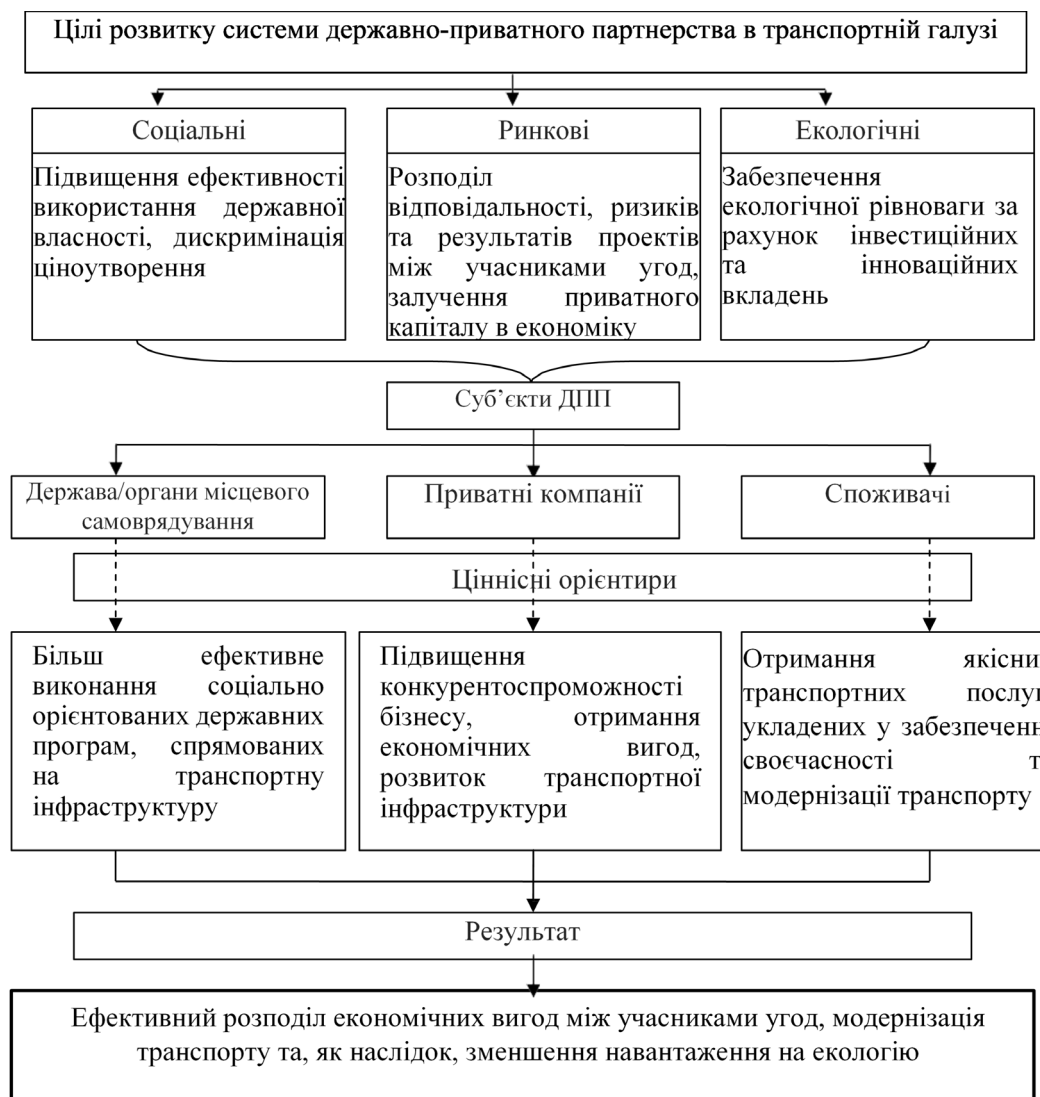

Рис. 2. Модель формування та розвитку державно-приватного партнерства у напрямку розвитку транспортної інфраструктури

Джерело: авторська розробка

Таблиця 2

Оцінка економічного і соціального ефект від державно-приватного партнерства
у сфері транспортної інфраструктури

Вид державно-приватного партнерства	Економічний ефект	Соціальний ефект	Перспективи розвитку партнерства
Концесії	Залучення приватних інвестицій, підвищення ефективності проектів	Покращення доступності та якості транспортних послуг	Розширення сфер застосування, залучення міжнародних інвесторів
Лізингові операції	Зниження фінансового навантаження на держбюджет, оптимізація витрат	Створення нових робочих місць, підвищення рівня зайнятості	Адаптація до нових технологій, цифровізація процесів
Спільні підприємства	Поєднання ресурсів та компетенцій для реалізації масштабних проектів	Стимулювання розвитку регіонів, зростання соціальної інфраструктури	Впровадження інноваційних моделей фінансування та управління
Договори про управління	Покращення управління активами, зростання якості послуг	Підвищення рівня задоволеності громадян, соціальна інтеграція	Збільшення прозорості та відповідальності у взаєминах між партнерами

Джерело: авторська розробка

У сфері транспорту виділяють дві основні категорії: надання транспортних послуг і дорожнього будівництва. Розглядаючи кожну з них окремо, можна виявити унікальні особливості впровадження державно-приватних партнерств. У сфері транспортних послуг, зокрема, застосування ДПП спрямоване на досягнення цілей в соціальному, ринковому та екологічному аспектах, що було систематизовано нами і представлено на рис. 2 [8].

Вибір стратегій для реалізації проектів з дотриманням соціально-економічних результатів, зазвичай базується на оцінці їхньої прибутковості, яка служить показником комерційної успішності проекту і є важливим для держави та громадськості. Комерційна успішність вимірюється балансом між прибутками від експлуатації проекту та витратами на його створення та утримання, а також залежить від проектних ризиків. Таким чином, представлена на рис. 2 модель створення і розвитку державно-приватного партнерства в області транспортних послуг сприятиме оптимізації у транспортному секторі та забезпечить соціально-економічні вигоди на національному рівні.

На основі проведених досліджень, ми можемо сформулювати підсумкову таблицю, яка відображає складові державно-приватного партнерства у сфері транспортної інфраструктури (табл. 2).

Наведена таблиця ілюструє вплив різноманітних форм державно-приватного партнерства на економіку та суспільство, а також висвітлює можливості для їх майбутнього розвитку. Ключовою метою державно-приватних партнерств є усунення суперечностей між соціальною потребою і ринковими умовами: з одного боку, вони сприяють інноваціям і покращенню в транспортній галузі, а з іншого — залучають інвестиції приватного

сектору [5]. Ця модель пропонує шляхи удосконалення законодавчої та нормативної бази в межах державно-приватного партнерства у транспортному секторі та активізації участі громадських організацій у проектах обслуговування, що сприятиме покращенню управління транспортною інфраструктурою.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визначено, що державно-приватне партнерство виступає як важливий інструмент для запуску масштабних ініціатив по поліпшенню транспортної інфраструктури з дотриманням соціально-економічних результатів. Використання цього підходу допомагає ефективно адресувати ключові виклики у транспортній галузі в короткі терміни, приносячи водночас додаткові переваги для інших секторів економіки. Це включає покращення умов проживання завдяки розвитку інфраструктури, стимулювання зайнятості через створення нових місць праці, а також підтримку суміжних індустрій, що постачають ресурси для транспортного сектору.

Аналіз показав, що ДПП може значно покращити якість та доступність транспортних послуг, забезпечивши при цьому економічну вигоду обох сторонам: державі та приватному бізнесу. Зокрема, впровадження ДПП сприяло залученню приватних інвестицій, оптимізації витрат, підвищенню рівня зайнятості, а також стимулюванню розвитку суміжних галузей. Висновки дослідження підтверджують критичну роль сучасної транспортної інфраструктури у стимулюванні економічного зростання та покращенні соціальних умов в країні. Державно-приватне партнерство виявилось ефективним механізмом для реалізації масштабних інфраструктурних проектів, особливо в умовах обмеженого державного фінансування.

Література

1. Бондар Н. Перспективи використання заходів державно-приватного партнерства для забезпечення конкурентоспроможності сфери послуг. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 16. С. 62–69. doi: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.8>.
2. Гарбариніна В.Ю., Федорчак О.В. Роль державно-приватного партнерства у відбудові транспортної інфраструктури України. *Демократичне врядування*. 2020. Вип. 2(30). С. 44–57.
3. Данилишин В.І., Стефанків О.М., Ціжма О.А. Зарубіжний досвід державно-приватного партнерства та пропозиції щодо його вдосконалення в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 11. 332 с.
4. Дробот І.О., Барбір І.М. Механізм державно-приватного партнерства у сфері транспортної інфраструктури України. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 4. С. 98–109. doi: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.61.2019.198503>.
5. Кібік О.М., Котлубай В.О., Калмикова Н.Ю. Стартап-проекти в системі розвитку транспортної інфраструктури України. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2023. № 2(83). С. 68–82. doi: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2023-2-68-82>.
6. Македон В.В., Маковецька А.О. Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах ринкової нестабільності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 12. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-12-9477>; URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2023/12/9477> (дата звернення: 10.02.2024).
7. Масик М.З. Зарубіжний досвід реалізації ДПП-проектів. *Державне управління*. 2018. № 1. 61 с.
8. Михальченко О.А., Райчева Л.І. Державно-приватне партнерство як стратегічний інструмент розвитку транспортного комплексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. Вип. 46. с. 51–57. doi: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-46-9>.
9. Подольчак Н.Ю., Карковська В.Я., Левицька Я.В. Екосистеми розвитку стартапів як принцип здійснення державної інноваційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С. 82–87.
10. Полякова О.М., Ліпська Т.І., Кучинська О.М. Державно-приватне партнерство як елемент механізму розвитку транспортної інфраструктури України. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2020. № 2. С. 44–52.
11. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.05.2018. № 430-р. URL: <http://surl.li/elxwv> (дата звернення: 10.02.2024).
12. Черніхова О.С. Проблеми та перспективи розвитку транспортної галузі України. *Наукова думка сучасності і майбутнього: Двадцята всеукраїнська практично-пізнавальна інтернет-конференція. Наукове мислення*. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/50-dvadtysyavseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/461-problemi-ta-perspektivirozvitku-transportnoji-galuzi-ukrajini> (дата звернення: 10.02.2024).
13. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні. Аналітична записка. *Нац. ін-т стратег. дослідж.* URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/816/> (дата звернення: 10.02.2024).
14. Makedon V., Hetman O., Yemchuk L., Paranytsia N., Petrovska S. Human resource management for secure and sustainable development. *Journal of security and sustainability issues*. 2019. 8(3). P. 345–354.
15. Transportation and Transportation Infrastructure Questionnaire and Rationale. *S&P Global Corporate Sustainability Assessment*. 2021. URL: <https://www.spglobal.com/esg/perspectives/csa-2021-transportation-and-transportation-infrastructure-industry-new.pdf> (дата звернення: 10.02.2024).

References

1. Bondar, N. (2023). Perspektyvy vykorystannya zakhodiv derzhavno-pryvatnoho partnerstva dlya zabezpechennya konkurentospromozhnosti sfery posluh [Prospects of using public-private partnership to ensure the competitiveness of the services sector]. *Taurida Scientific Herald. Series: Economics*, 16, 62–69. doi: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.8> [in Ukrainian].
2. Harbarynina, V. Yu., & Fedorchak, O. V. (2020). Rol' derzhavno-pryvatnoho partnerstva u vidbudovi transportnoyi infrastruktury Ukrayiny [The role of public-private partnership in rebuilding the transport infrastructure of Ukraine]. *Demokratychnye vryaduvannya*, 2(30), 44–57 [in Ukrainian].
3. Danylyshyn, V. I., Stefankiv, O. M., & Tsizhma, O. A. (2016). Zarubizhnyi dosvid derzhavno-pryvatnoho partnerstva ta propozyitsii shchodo yoho vdoskonalennia v Ukraini [Foreign experience of public-private partnership and offers for its improvement in Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 11, 332 [in Ukrainian].
4. Drobot, I. O., Barbir, I. M. (2019). Mekhanizm derzhavno-pryvatnoho partnerstva u sferi transportnoyi infrastruktury Ukrayiny [Mechanism of public-private partnership in the field of transport infrastructure of Ukraine]. *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnya*, 4, 98–109. doi: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.61.2019.198503> [in Ukrainian].

5. Kibik, O. M., Kotlubay, V. O., & Kalmykova, N. Yu. (2023). Startup-proyekty v systemi rozvytku transportnoyi infrastruktury Ukrainy [Startup projects in the transport infrastructure development system of Ukraine]. *Rozvytok metodiv upravlinnya ta hospodaryuvannya na transporti*, 2(83), 68–82. <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2023-2-68-82> [in Ukrainian].
6. Makedon, V. V., & Makovets'ka, A. O. (2023). Informatsiyne zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv v umovakh rynkovoyi nestabil'nosti [Information provision of economic security of enterprises in conditions of market instability]. *Mizhnarodnyy naukovy zhurnal "Internauka". Seriya: "Ekonomichni nauky"*, 12. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-12-9477>; Retrieved from <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2023/12/9477> [in Ukrainian].
7. Masyk, M. Z. (2018). Zarubizhnyi dosvid realizatsii DPPproektiv [Foreign experience in implementing PPP projects]. *Derzhavne upravlinnia*, 1, 61 [in Ukrainian].
8. Mykhal'chenko, O. A., & Raycheva, L. I. (2023). Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak stratehichnyy instrument rozvytku transportnoho kompleksu Ukrainy [Public-private partnership as a strategic tool for the development of the transport complex of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 46, 51–57. doi: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-46-9> [in Ukrainian].
9. Podolchak, N., Karkovska, V., & Levitska, Ia. (2021). Ekosystemi rozvutka start-apiv yak printsip zdiisnennia derjavnoi innovatsiinoi polityki [Ecosystems of startup development as a principle of implementation of state innovation policy]. *Investitsii: praktika ta dosvid*, 8, 82–87 [in Ukrainian].
10. Poliakova, O. M., Lipska, T. I., & Kuchynska, O. M. (2020). Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak element mekhanizmu rozvytku transportnoi infrastruktury Ukrainy [Public-private partnership as an element of the transport infrastructure development mechanism of Ukraine]. *Ekonomichni visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu*, 2, 44–52 [in Ukrainian].
11. National transport strategy of Ukraine for the period until 2030. (2018). *Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <http://surl.li/elxwv> [in Ukrainian].
12. Chernikhova, O. S. (2022). Problems and prospects of the development of the transport industry of Ukraine. Retrieved from <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/50-dvadtsyatavseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/461-problemi-ta-perspektivirozvitku-transportnoji-galuzi-ukrajini> [in Ukrainian].
13. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Shchodo rozvytku derzhavno-pryvatnoho partnerstva yak mekhanizmu aktyvizatsii investytsiinoi diialnosti v Ukraini [Regarding the development of public-private partnership as a mechanism for intensifying investment activities in Ukraine]. *Analitichna zapyska*. Retrieved from <http://old2.niss.gov.ua/articles/816/> [in Ukrainian].
14. Makedon, V., Hetman, O., Yemchuk, L., Paranytsia, N., Petrovska, S. (2019). Human resource management for secure and sustainable development. *Journal of security and sustainability issues*, 8(3), 345–354.
15. Transportation and Transportation Infrastructure Questionnaire and Rationale. (2021). *S&P Global Corporate Sustainability Assessment*. Retrieved from <https://www.spglobal.com/esg/perspectives/csa-2021-transportation-and-transportation-infrastructure-industry-new.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2024

Kit Остап Романович

*аспірант кафедри регіонального та місцевого розвитку
Національного університету «Львівська політехніка»*

Kit Ostap

*Postgraduate of the
Lviv Polytechnic National University*

ORCID: 0009-0001-4677-2984

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9645

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

RESOURCE PROVISION OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

Анотація. Вступ. Сучасні децентралізаційні процеси, спрямовані на формування об'єднаних територіальних громад, визначають політику їх соціально-економічної стійкості, яка ґрунтується на раціональному використанні ресурсів. Тому об'єктивна і достовірна оцінка ресурсного потенціалу територіальних громад має надзвичайно важливе значення, оскільки від цього залежить повноцінний розвиток територій та суб'єктів господарювання. Особливо актуальним це питання є в умовах гії воєнного стану, тому що в умовах війни децентралізаційні перетворення зазнають значних трансформацій, що вимагає посиленої уваги до проблеми достатнього ресурсного забезпечення територіальних громад.

Мета. Метою дослідження є дослідження особливостей ресурсного забезпечення територіальних громад в умовах децентралізації та обґрунтування шляхів його покращення.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення, яке стосується розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, які досліджують особливості функціонування територіальних громад в умовах децентралізації.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення (для характеристики децентралізації та розвитку територіальних громад під час її здійснення, для оцінки ресурсного потенціалу територіальних громад); формалізації, аналізу та синтезу (для обґрунтування взаємозв'язків між ресурсним забезпеченням територіальних громад та розвитком децентралізаційних перетворень); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У науковій статті розкрито розуміння ресурсного забезпечення територіальних громад, яке є об'єктивною передумовою для можливості територіальним громадам повноцінно реалізувати свою програму розвитку і характеризується наявністю таких ресурсів як робоча сила, інфраструктура, основні фонди, природні, фінансові та інші ресурси тощо. В умовах децентралізації важливо розуміти та ефективно використовувати ресурсний потенціал територіальних громад, що сприятиме їх сталому розвитку, забезпечуватиме покращення якості життя мешканців та підвищуватиме їхню конкурентоспроможність.

Умови воєнного стану створюють низку проблем і ризиків для територіальних громад. Проте вони можуть бути перетворені в нові можливості в повоєнний період, особливо якщо громади зможуть мобілізувати свій ресурсний потенціал та використати децентралізаційні перетворення для забезпечення гідного рівня життя мешканців з максимальним результатом.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях та перспективах покращення ресурсного забезпечення територіальних громад у повоєнний період.

Ключові слова: ресурсне забезпечення, територіальні громади, децентралізація, ресурси, потенціал.

Summary. Introduction. Modern decentralization processes, aimed at the formation of united territorial communities, determine the policy of their socio-economic stability, which is based on the rational use of resources. Therefore, an objective and reliable assessment of the resource potential of territorial communities is extremely important, since the full-fledged development of territories and business entities depends on it. This issue is especially relevant in the conditions of martial law, because in the

conditions of war decentralization transformations undergo significant transformations, which requires increased attention to the problem of sufficient resource provision of territorial communities.

Purpose. The purpose of the research is to investigate the features of resource provision of territorial communities in the conditions of decentralization and to substantiate the ways of its improvement

Materials and methods. The research materials are: 1) regulatory and legal support, which concerns the development of united territorial communities in conditions of decentralization; 2) the works of domestic and foreign authors who investigate the peculiarities of the functioning of territorial communities in conditions of decentralization.

In the process of carrying out the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization (to characterize the decentralization and development of territorial communities during its implementation, to assess the resource potential of territorial communities); formalization, analysis and synthesis (to justify the interrelationships between the resource provision of territorial communities and the development of decentralization transformations); logical generalization of results (formulation of conclusions).

Results. The scientific article reveals the understanding of resource provision of territorial communities, which is an objective prerequisite for the possibility of territorial communities to fully implement their development program and is characterized by the availability of such resources as labor force, infrastructure, fixed assets, natural, financial and other resources, etc. In the conditions of decentralization, it is important to understand and effectively use the resource potential of territorial communities, which will contribute to their sustainable development, ensure the improvement of the quality of life of residents and increase their competitiveness.

Martial law conditions create a number of problems and risks for territorial communities. However, they can be transformed into new opportunities in the post-war period, especially if communities can mobilize their resource potential and use decentralization transformations to ensure a decent standard of living for residents with maximum results.

Discussion. In further scientific studies, it is proposed to focus attention on the features and prospects of improving the resource provision of territorial communities in the post-war period.

Key words: resource provision, territorial communities, decentralization, resources, potential.

Постановка проблеми. Сучасні децентралізаційні процеси, спрямовані на формування об'єднаних територіальних громад, визначають політику їх соціально-економічної стійкості, яка ґрунтується на раціональному використанні ресурсів. Тому об'єктивна і достовірна оцінка ресурсного потенціалу територіальних громад має надзвичайно важливе значення, оскільки від цього залежить повноцінний розвиток територій.

Забезпечення раціонального використання ресурсів територіальних громад стає ключовим завданням децентралізації, вирішення якого має позитивний вплив на розвиток економіки та зміцнення соціальної стабільності в державі. Особливо актуальним це питання є в умовах дії воєнного стану, тому що в умовах війни децентралізаційні перетворення зазнають значних трансформацій, що вимагає посиленої уваги до проблеми достатнього ресурсного забезпечення територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування територіальних громад в умовах децентралізації піднімається в працях багатьох науковців. Зокрема, варто згадати таких вчених як Барановська Т. [6], Безгін В. [1], Бліщук К. [6], Борщевський В. [2], Жарікова О. [6], Іванов Ю. [4], Іванова О. [4], Котись Н. [10], Кудак К. [10], Куропас І. [2], Матвеев Є. [2], Микита О. [2], Мовчанюк А. [7], Панухнюк О. [10], Садура О. [10], Содомар Р. [10], Фухело П. [6] та інші.

У своїх публікаціях вони досліджують особливості функціонування територіальних громад в умовах децентралізації влади та, зокрема, їх

фінансового забезпечення, обґрунтовують методичні підходи до вибору напрямів просторового розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації та воєнного стану, акцентують увагу на змінах регіональної політики України в сучасних геополітичних реаліях із врахуванням децентралізації, війни та глобальних викликів в цілому.

Проте сучасні реалії стали причиною трансформації розпочатих децентралізаційних перетворень, що значним чином позначилося на ресурсному забезпеченні територіальних громад. Це зумовлює потребу глибоких наукових досліджень щодо покращення ресурсного забезпечення територіальних громад на даному етапі розвитку українського суспільства.

Метою статті є дослідження особливостей ресурсного забезпечення територіальних громад в умовах децентралізації та обґрунтування шляхів його покращення.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення, яке стосується розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, які досліджують особливості функціонування територіальних громад в умовах децентралізації.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення (для характеристики децентралізації та розвитку територіальних громад під час її здійснення, для оцінки ресурсного потенціалу

територіальних громад); формалізації, аналізу та синтезу (для обґрунтування взаємозв'язків між ресурсним забезпеченням територіальних громад та розвитком децентралізаційних перетворень); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу. Децентралізація влади є однією з ключових ініціатив державної політики в Україні серед тих реформ, які здійснюються на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Децентралізаційні перетворення націлені на формування територій з такою економічною системою, яка здатна забезпечувати потреби населення у різних сферах їхнього життязабезпечення та вирішувати широкий спектр соціальних питань. Основною метою державної політики в умовах децентралізації є формування самодостатніх територіальних громад, які стануть ефективними суб'єктами місцевого самоврядування та забезпечуватимуть надання якісних адміністративних та соціальних послуг для своїх громадян.

Перетворення, які відбуваються в контексті децентралізації, є важливим елементом системних суспільних змін в Україні і покликані трансформувати територіальну організацію влади з максимальною результативністю. Одним з ключових завдань цієї реформи є оптимізація ресурсного забезпечення територіальних громад та функціонування їх органів влади у напрямі створення ефективної системи публічного управління на адміністративно-територіальному рівні, здатної забезпечити сприятливі умови для життя громадян і створити можливості для стійкого соціально-економічного регіонального розвитку, раціонально використовуючи ресурсний потенціал окремих територій.

У Європейській Хартії місцевого самоврядування зазначено, що «місцева влада в межах закону має повне право вільно розв'язувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу. Муніципальні функції, як правило, здійснюються переважно тими органами влади, які мають найтісніший контакт з громадянином» [3]. Таким чином, документом підтверджуються принципи субсидіарності, які лежать в основі місцевого самоврядування і виступають гарантією місцевого розвитку, особливо в сільських районах. Відповідно, держава повинна передати на рівень територіальних громад право вирішувати найбільш критичні питання, відмовившись таким чином від невласливих їй функцій в умовах децентралізації.

Ефективне місцеве самоврядування, як свідчить позитивний досвід європейських країн, може реалізовуватися лише через публічну владу територіальних громад, покликану гарантувати права громади на самостійне вирішення питань місцевого значення [10]. При цьому належне ресурсне забезпечення є ключовою проблемою при вирішенні таких питань

у напрямі прийняття відповідних рішень. Тому кожна територіальна громада повинна враховувати можливості отримання суспільно-регіональних ресурсів, а також розуміти, яким чином найефективніше використовувати свої власні ресурси.

Пошук ефективного використання ресурсної бази територіальних громад здійснюється на основі нормативного забезпечення децентралізаційних процесів та норм правових документів, які врегульовують питання розвитку місцевого самоврядування. Варто згадати Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», прийнятий у 2014 році [9], який дає імпульс для розвитку територіальної громади та формування самостійної моделі управління нею.

Оцінка ресурсного забезпечення територіальних громад є критичним етапом для визначення можливостей і перспектив розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Комплексний аналіз ресурсів, належних територіальним громадам, дозволяє отримати повніше уявлення про перспективи та можливості розвитку сільських територій (табл. 1).

Оцінка ресурсного потенціалу територіальних громад в умовах децентралізації дозволяє визначити, які ресурси доступні громаді, оцінити їхню достатність для забезпечення потреб її розвитку та визначити ефективність використання цих ресурсів. Такий аналіз є важливим інструментом для прийняття рішень та розробки стратегій, спрямованих на підвищення ресурсного потенціалу території та забезпечення її розвитку.

В основі ресурсного забезпечення будь-якої суспільної формації лежать фінансові ресурси. Фінансово-економічний потенціал територіальної громади прямо пов'язаний з економічною діяльністю суб'єктів регіональної економіки, взаємодія яких дає підстави вести мову про формування фінансових ресурсів на певній території [6].

Для розуміння того, наскільки достатнім є фінансове забезпечення територіальних громад, необхідно провести аналіз достатності власних фінансових ресурсів місцевих бюджетів та здійснити оцінку ефективності їх використання місцевими органами влади. Ці дії допомагають зрозуміти, наскільки результативним буде соціально-економічний розвиток територій в умовах децентралізації і якою буде можливість формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад на майбутнє.

Сьогодні територіальні громади в Україні стикаються з викликами та несприятливими обставинами в контексті постійних кризових явищ і трансформаційних змін, особливо після реформи децентралізації. Варто згадати пандемію COVID-19, яка змусила переглянути і переосмислити багато аспектів економічного та соціального життя. У 2022 році Україна зіштовхнулася з новим викликом

Таблиця 1

Ресурсний потенціал територіальних громад

Потенціал	Його характеристика
Демографічний потенціал	Оцінка розміру населення, його структури за віком та іншими характеристиками, а також тенденцій демографічного розвитку
Кадровий потенціал	Аналіз наявності та якості людських ресурсів, рівень освіти, наявність кваліфікованої робочої сили
Трудовий потенціал	Оцінка рівня зайнятості, можливостей для розвитку підприємництва, робочих місць
Економічний потенціал	Вивчення наявних економічних ресурсів, інфраструктури, можливостей для розвитку сільських господарств та інших галузей
Фінансовий потенціал	Аналіз фінансової стійкості і можливостей фінансування розвитку на місцевому рівні
Природний потенціал	Оцінка стану довкілля, ресурсів та можливостей для екологічно стійкого розвитку
Соціальний потенціал	Вивчення стану громадського співтовариства, його соціокультурних особливостей, наявність громадських ініціатив

Джерело: узагальнення автора на основі [7]

у вигляді вторгнення Росії та введенням військового стану, що є серйозним ударом для країни.

Внаслідок війни економічні втрати України, згідно з оцінками Міністерства економіки України [8], розцінюються від 564 млрд. до 600 млрд. дол. США. Пошкоджені об'єкти інфраструктури призвели до втрат у територіальних громадах на рівні 30–50% виробничих потужностей, що становить 94 млрд. доларів США або майже 2,8 трлн. грн. Зруйнований або пошкоджений житловий фонд складає 35,2 млн. м², а його вартість оцінюється у 31 млрд. дол. США.

Зупинено роботу від 60% до 80% підприємств країни, що спричинило втрати робочих місць для понад 50% населення. Податкові надходження зменшилися на 80%. За прогнозами Інституту економіки та прогнозування НАН України [5], економічні втрати України можуть скластися від 22% до 46% ВВП. Промислове виробництво зазнало втрат близько 50%, а експортні надходження

та капітальні інвестиції скоротилися на 48% та 45% відповідно [1; 2].

Ресурсне забезпечення територіальних громад в умовах війни зазнало значних трансформацій, які представлені в табл. 2.

«Зовнішній шок», зумовлений воєнними діями на території України, має значний вплив на економіку країни, регіонів та, звісно, територіальних громад, тому ці обставини вимагають від них швидкості адаптації, гнучкості, виважених стратегій в умовах невизначеності та розробки антикризових планів, які враховують конкретні умови та потреби кожної громади. Це, в першу чергу, стосується ефективного використання та розпорядження ресурсами, належними громадам.

Для вдосконалення регуляторної політики в контексті покращення ресурсного забезпечення територіальних громад в умовах децентралізації важливим є формування такого регуляторного впливу, який включатиме:

Таблиця 2

Зміни, що відбулися у ресурсному забезпеченні територіальних громад під час війни

Зміни	Їх пояснення
Зменшення фінансового забезпечення місцевих бюджетів	Зменшення податкових надходжень та інших доходів може призвести до фінансових труднощів для місцевих бюджетів
Втрати робочої сили в регіонах, де ведуться активні бойові дії	Відтік кваліфікованих працівників може призвести до труднощів у забезпеченні робочою силою та функціонуванні місцевих економік
Ресурсне забезпечення медичної сфери	Збільшений потік людей може викликати проблеми у медичній інфраструктурі та обслуговуванні
Проблеми забезпечення житлом ВПО	Зростання числа прибулих осіб створює труднощі в наданні адекватного житла
Надлишок робочої сили в регіонах, куди прибула значна кількість ВПО	Переїзд великої кількості людей може призвести до перенаселення та конкуренції на ринку праці в приймаючих регіонах
Переміщення дітей, що потребує організації якісного навчального процесу й адаптації дітей	Збільшення кількості дітей може створити виклик у системі освіти та вимагати ефективних програм адаптації
Переміщення вразливих верств населення з одних регіонів в інші	Вразливі категорії населення можуть зазнавати додаткових труднощів через переміщення

Джерело: власні узагальнення автора

1. Стратегічне планування й управління шляхом розвитку чітких стратегій та ефективного управління для досягнення мети соціально-економічного розвитку територіальних громад.

2. Регулювання формування та використання фінансових ресурсів через розробку механізмів контролю за їх формуванням і використанням на рівні громад та їх оптимізація.

3. Фіскальне стимулювання економічної активності суб'єктів господарювання територіальних громад у напрямі впровадження ефективних фіскальних інструментів для підтримки економічної активності та розвитку підприємств.

4. Організація залучення капіталу в розвиток громади, тобто створення механізмів привласнення капіталу для забезпечення розвитку інфраструктури та соціальних проектів.

5. Покращення регуляторної політики в частині використання розподілу майна в межах громад.

6. Регулювання земельних відносин та впровадження ефективних земельних політик для забезпечення раціонального використання земельних ресурсів в межах громад.

7. Інноваційний розвиток громади шляхом підтримки інновацій та новаторських проектів для оптимального використання ресурсів громад.

8. Сприяння ефективному використанню ресурсів територіальних громад з урахуванням їх потреб в цілому:

Насамкінець варто зазначити, що Україна, як аграрна країна, потребує особливої уваги до

розвитку сільських територій, оскільки вони є ключовим елементом економіки та соціального благополуччя. Врахування особливостей розвитку ресурсного потенціалу територіальних громад та впровадження ефективних стратегій їх ресурсного забезпечення може стати стимулом для сталого та гармонійного зростання громад в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ресурсне забезпечення є об'єктивною передумовою для можливості територіальним громадам повноцінно реалізувати свою програму розвитку і характеризується наявністю таких ресурсів як робоча сила, інфраструктура, основні фонди, природні, фінансові та інші ресурси тощо. В умовах децентралізації важливо ефективно використовувати ресурсний потенціал територіальними громадами, що сприятиме їх сталому розвитку, забезпечуватиме покращення якості життя мешканців та підвищуватиме їхню конкурентоспроможність.

Умови воєнного стану створюють низку проблем і ризиків для територіальних громад. Проте вони можуть бути перетворені в нові можливості в повоєнний період, особливо якщо громади зможуть мобілізувати свій ресурсний потенціал та використати децентралізаційні перетворення для забезпечення гідного рівня життя мешканців з максимальним результатом.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях та перспективах покращення ресурсного забезпечення територіальних громад у повоєнний період.

Література

1. Безгін В. Як війна змінить регіональну політику в Україні: децентралізація, громади, податки, економіка. *AgroPolit.com*. 2022. URL: <https://agropolit.com/blog/503-yak-viyna-zminit-regionalnu-politiku-v-ukrayini-detsentralizatsiya-gromadi-podatki-ekonomika> (дата звернення: 15.01.2024).
2. Борщевський В., Матвеев Є., Куропас І., Микита О. Війна. Громади. Децентралізація. Як налагодити ефективне управління громадами в сучасних геополітичних реаліях. *Громадський простір*. 2022. URL: <https://www.prostir.ua/?news=vijna-hromadydetsentralizatsiya-yak-nalahodyty-efektyvne-upravlinnya-hromadamy-v-suchasnyh-heopolitychnyh-realiyah> (дата звернення: 15.01.2024).
3. Європейська хартія місцевого самоврядування. м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення 08.02.2024).
4. Іванов Ю. Б., Іванова О. Ю. Методичний підхід до вибору напрямів просторового розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації та воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2022. № 7. С. 67–73.
5. Інститут економіки та прогнозування НАН України: вебсайт. URL: <http://ief.org.ua/#pagetitle> (дата звернення: 13.01.2024).
6. Fuhelo P., Zharikova O., Blishchuk K., Baranovska T., Gudzenko N. Financial support of territorial communities of Ukraine in the context of decentralization. *Independent Journal of Management & Production*. 2022. Vol. 13, No. 3. doi: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1979>.
7. Мовчанюк А. В. Особливості функціонування спроможної територіальної громади в умовах децентралізації влади. *Modern Economics*. 2019. № 13. С. 174–179.
8. Міністерство економіки України: вебсайт. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 13.01.2024).
9. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України № 157-VIII від 5.02.2015 р. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. Ст. 91. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 09.02.2024).

10. Sodoma R., Sadura O., Kudak K., Kotys N., Panukhnyk O., Blishchuk K. Territorial communities of Ukraine in the context of decentralization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2023. 45(3). P. 306–313. doi: <https://doi.org/10.15544/mts.2023.31>.

References

1. Bezhin, V. (2022). Yak viina zminyt rehionalnu polityku v Ukraini: detsentralizatsiia, hromady, podatky, ekonomika [How the War Will Change Regional Politics in Ukraine: Decentralization, Communities, Taxes, Economy]. *Agro-Polit.com*. <https://agropolit.com/blog/503-yak-viyna-zminyt-regionalnu-politiku-vukrayini-detsentralizatsiya-gromadi-podatki-ekonomika> [in Ukrainian].
2. Borshchevskyi, V. et al. (2022). Viina. Hromady. Detsentralizatsiia. Yak nalahodyty efektyvne upravlinnia hromadamy v suchasnykh heopolitychnykh realiiakh [War. Communities. Decentralization. How to Establish Effective Management of Communities in Modern Geopolitical Realities]. *Hromadskyi prostir*. <https://www.prostir.ua/?news=vijna-hromadydetsentralizatsiya-yak-nalahodyty-efektyvne-upravlinnya-hromadamy-v-suchasnyh-heopolitychnykh-realiyah> [in Ukrainian].
3. Yevropeys'ka khartiya mistsevoho samovryaduvannya [European Charter of Local Self-Government. Strasbourg, October 15, 1985]. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni vebportal — Verkhovna Rada of Ukraine: official webportal*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text [in Ukrainian].
4. Ivanov, Yu. B., & Ivanova, O. Yu. (2022). Metodychnyy pidkhid do vyboru napryamiv prostorovoho rozvytku obyednanykh terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii ta voyennoho stanu [Methodical approach to the choice of directions of spatial development of united territorial communities in conditions of decentralization and martial law]. *Biznes Inform*, 7, 67–73 [in Ukrainian].
5. *Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrainy: vebсайт — Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine: website*. <http://ief.org.ua/#pagetitle> [in Ukrainian].
6. Fuhelo, P., Zharikova, O., Blishchuk, K., Baranovska, T., & Gudzenko, N. (2022). Financial support of territorial communities of Ukraine in the context of decentralization. *Independent Journal of Management & Production*, 13, 3. doi: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1979>.
7. Movchanyuk, A. V. (2019). Osoblyvosti funktsionuvannya spromozhnoyi terytorial'noyi hromady v umovakh detsentralizatsiyi vlady [Features of the functioning of a capable territorial community in conditions of decentralization of power]. *Modern Economics*, 13, 174–179 [in Ukrainian].
8. *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy: vebсайт — Ministry of Economy of Ukraine: website*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> [in Ukrainian].
9. Pro dobrovilne obyednannya terytorialnykh gromad: Zakon Ukrainy № 157-VIII vid 5.02.2015 [On the voluntary unification of territorial communities: Law of Ukraine No. 157-VIII dated February 5, 2015]. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady — The Official Bulletin of the Verkhovna Rada*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19> [in Ukrainian].
10. Sodoma, R., Sadura, O., Kudak, K., Kotys, N., Panukhnyk, O., & Blishchuk, K. (2023). Territorial communities of Ukraine in the context of decentralization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 45(3), 306–313. doi: <https://doi.org/10.15544/mts.2023.31>.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2024

УДК 332.338.1:658

Котковський Володимир Станіславович

*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін
Криворізький факультет Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Kotkovskiy Volodymyr

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Head of the Department of Socio-Political and Economic Disciplines
Kryvyi Rih Faculty of National University "Odesa Law Academy"*
ORCID: 0000-0001-5150-1751

Залужний Віталій Григорович

*кандидат юридичних наук, декан
Криворізький факультет Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Zaluzhnyi Vitaly

*PhD in Law, Dean
Kryvyi Rih Faculty of National University "Odesa Law Academy"*
ORCID: 0009-0007-7653-4825

Дробчак Алла Леонідівна

*старший викладач
кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін
Криворізький факультет Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Drobchak Alla

*Senior Lecturer of the Department of Socio-Political and Economic Disciplines
Kryvyi Rih Faculty of National University "Odesa Law Academy"*
ORCID: 0000-0003-4262-1561

Петраш Олена Сергіївна

*керівник
ТОВ «ПАРФЕНОН КР»
Petrash Olena
Head
"PARPHENON KR" LLC*

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9677

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА РІВНІ М. КРИВИЙ РІГ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ANALYSIS AND INNOVATION MECHANISM OF SUPPORT FOR ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT AT THE LEVEL OF KRYVIY RIH, DNIPROPETROVSK REGION

Анотація. Вступ. У сучасних умовах для економічного розвитку країни важливо активно підтримувати та розвивати мале та середнє підприємництво як основний напрямок соціально-економічної політики. Це не лише допомагає вирішувати економічні та соціальні проблеми, але і сприяє виходу з кризових ситуацій. Уряд повинен приділяти увагу цьому

напрямку для подолання кризових явищ в Україні та ефективному розвитку малого та середнього підприємництва. Через складну економічну ситуацію важливо дослідити, які зараз справи у малому та середньому бізнесі. Це допоможе зрозуміти, в якому напрямку він рухається, які можливості є, і як можна зробити його роботу більш ефективною.

Мета. Метою дослідження є практичне обґрунтування інноваційного механізму підтримки розвитку підприємництва на місцевому рівні та розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення його ефективного функціонування.

Матеріали і методи. В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: метод системного аналізу – при висвітленні принципів і категорій державної політики для розвитку підприємництва на місцевому рівні, при вивченні нормативно-правових актів обраної проблематики; методи аналізу та синтезу – при використанні дискусії щодо узагальнення ідей провідних вчених про інноваційний розвиток підприємництва на місцевому рівні; метод категоріального аналізу – при визначенні базових понять дослідження; метод узагальнення – при формулюванні висновків і рекомендацій.

Результати. У науковій статті проаналізовано Програму розвитку малого та середнього підприємництва в Дніпропетровській області на 2023–2024 роки, яка передбачає реалізацію стимулюючих проєктів і заходів, спрямованих на підтримку подальшого розвитку малого та середнього підприємництва. Розглянуто основні структурні показники діяльності суб'єктів підприємництва м. Кривий Ріг, зокрема кількість суб'єктів, зайнятість та обсяг реалізації. Визначено головні перешкоди для ведення бізнесу у Кривому Розі, а саме: епідемія коронавірусу та карантин, високі податки, брак фінансових коштів та корупція міської влади, і звичайно повномасштабне вторгнення Росії на територію України. Проаналізовано виконання Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в м. Кривому Розі на 2023–2024 роки, а також оцінено показники її ефективності. Головними завданнями Програми є: створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва; поліпшення доступу малого та середнього підприємництва до фінансування; популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок; підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого та середнього підприємництва. Особливу увагу звернуто на моніторинг стану підприємницького середовища в м. Кривому Розі.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на інноваційному розвитку, збереженні стратегічно значущих виробництв, забезпеченні належної інфраструктури та логістики, сприянні участі бізнесу в різноманітних програмах та грантах тощо. Це сприятиме поліпшенню бізнес-клімату регіону, зміцненню позицій малого та середнього бізнесу в загальній структурі вітчизняної економіки, підвищенню його ефективності.

Ключові слова: інноваційний механізм, регіональний розвиток, підприємництво, стратегічне управління, державні цільові програми, соціально-економічний розвиток, місцевий рівень, чинники сталого розвитку.

Summary. Introduction. In modern conditions, it is important for the economic development of the country to actively support and develop small and medium-sized entrepreneurship as the main direction of social and economic policy. It not only helps to solve economic and social problems, but also helps to get out of crisis situations. The government should pay attention to this direction in order to overcome the crisis phenomena in Ukraine and the effective development of small and medium-sized enterprises. Due to the difficult economic situation, it is important to investigate what is happening in small and medium-sized businesses. This will help to understand in which direction it is moving, what opportunities are available, and how to make its work more effective.

Purpose. The purpose of the study is the practical justification of the innovative mechanism for supporting the development of entrepreneurship at the local level and the development of practical recommendations for ensuring its effective functioning.

Materials and methods. The following scientific methods were used during the research: the method of systemic analysis – when highlighting the principles and categories of state policy for the development of entrepreneurship at the local level, when studying the normative legal acts of the selected issues; methods of analysis and synthesis – when using a discussion on generalizing the ideas of leading scientists about the innovative development of entrepreneurship at the local level; method of categorical analysis – when defining the basic concepts of research; method of generalization – when formulating conclusions and recommendations.

Results. The scientific article analyzes the Program for the Development of Small and Medium Enterprises in the Dnipropetrovsk Region for 2023–2024, which provides for the implementation of stimulating projects and measures aimed at supporting the further development of small and medium enterprises. The main structural indicators of business entities in Kryvyi Rih were considered, in particular, the number of entities, employment and volume of sales. The main obstacles to doing business in Kryvyi Rih have been identified, namely: the coronavirus epidemic and quarantine, high taxes, lack of funds and corruption of the city government, and of course the full-scale invasion of Russia into the territory of Ukraine. The implementation of the Program to promote the development of small and medium-sized enterprises in the city of Kryvyi Rih for 2023–2024 was analyzed, as well as its effectiveness indicators were evaluated. The main tasks of the Program are: creation of a favorable environment for the development of small and medium-sized enterprises; improving the access of small and medium-sized enterprises to financing; popularization of entrepreneurial culture and development of entrepreneurial skills; increasing the competitiveness and innovative potential of small and medium-sized enterprises. Special attention was paid to monitoring the state of the business environment in Kryvyi Rih.

Discussion. In further scientific research, it is proposed to focus attention on innovative development, preservation of strategically important industries, provision of proper infrastructure and logistics, promotion of business participation in various programs and grants, etc. This will help improve the business climate of the region, strengthen the position of small and medium-sized businesses in the overall structure of the domestic economy, and increase its efficiency.

Key words: innovation mechanism, regional development, entrepreneurship, strategic management, state target programs, socio-economic development, local level, factors of sustainable development.

Постановка проблеми. У сучасних умовах для економічного розвитку країни важливо активно підтримувати та розвивати мале та середнє підприємництво як основний напрямок соціально-економічної політики. Це не лише допомагає вирішувати економічні та соціальні проблеми, але і сприяє виходу з кризових ситуацій. Уряд повинен приділяти увагу цьому напрямку для подолання кризових явищ в Україні та ефективному розвитку малого та середнього підприємництва.

На сьогодні «мале та середнє підприємництво стикається з багатьма проблемами, такими як неефективна податкова політика держави, відсутність підтримки малого та середнього бізнесу від держави, високі відсоткові ставки за кредитами, що ускладнює роботу малого та середнього підприємництва та отримання ними фінансування. Ці та інші проблеми призводять до того, що деякі бізнеси працюють в тіньовому секторі економіки» [8, с. 63].

Через складну економічну ситуацію важливо дослідити, які зараз справи у малому та середньому бізнесі. Це допоможе зрозуміти, в якому напрямку він рухається, які можливості є, і як можна зробити його роботу більш ефективною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження інноваційного механізму розвитку підприємництва на місцевому рівні присвячений провідними вченими, як то Борисенко О. П. [1], Гринів Ю. О. [3], Мельником С. І. [7], Мірошником Р. О. [8], Парасій-Вергуненко І. М. [9], Черепом О. Г. [12] та ін.

Так, вітчизняний автор С. І. Мельник [7], проаналізувавши фактори, що впливають на розвиток інноваційних структур, визначив складові побудови національного інноваційного механізму, розглянув систему інституційної підтримки інноваційної діяльності підприємств та напрями державного стимулювання інноваційного підприємництва в Україні. Парасій-Вергуненко І. М. [9] визначила основні завдання та етапи аналізу інноваційного розвитку підприємств, а також у межах виокремлених організаційних етапів конкретизувала цілі й розробила систему аналітичних показників для дослідження інноваційного розвитку підприємства. Борисенко О. П. [1] визначила напрямки удосконалення фінансових механізмів державної підтримки інноваційного розвитку підприємництва в Україні. Череп О. Г. [12] виніс пропозиції щодо системного підходу до формування механізму інноваційного розвитку підприємства та надав характеристику його складових. Український вчений Гринів Ю. О. визначив чинники, які необхідно брати до уваги при оцінюванні здатності можливостей господарюючих суб'єктів регіону до розвитку на основі інновацій [3].

Вектори досліджень стосуються окремих складовим механізму, але не в повній мірі розкривається питання підтримки механізму інноваційного

розвитку підприємництва на місцевому рівні. Це стосується передусім проблеми удосконалення нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності підприємництва і механізмів його фінансового забезпечення, стимулювання підприємницької активності на державному та регіональному рівнях, визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання через впровадження інновацій у виробництво та управління підприємництвом.

Метою статті є дослідження та практичне обґрунтування інноваційного механізму підтримки розвитку підприємництва на місцевому рівні та розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення його ефективного функціонування.

Матеріали і методи. Для досягнення поставленої мети дослідження використано наступні загальні і спеціальні методи: метод системного аналізу — при висвітленні принципів і категорій державної політики для розвитку підприємництва на місцевому рівні, при вивченні нормативно-правових актів обраної проблематики; методи аналізу та синтезу — при використанні дискусії щодо узагальнення ідей провідних вчених про інноваційний розвиток підприємництва на місцевому рівні; метод категоріального аналізу — при визначенні базових понять дослідження; метод узагальнення — при формулюванні висновків і рекомендації.

Виклад основного матеріалу. Майбутнє України має ґрунтуватися на економіці розвитку, яка може створити процвітання для всіх українців та допомогти Україні на шляху до членства в ЄС, тепер уже як країні-кандидату. Життєво важливі сектори української економіки та суспільства необхідно підтримувати й розвивати вже зараз, аби вони стали рушієм відбудови після війни.

Мале та середнє підприємництво є «важливим сектором ринкової економіки, яка забезпечує створення нових робочих місць, збільшення надходжень до бюджетів, що дозволяє вирішувати соціально-економічні проблеми, стимулює підвищення конкурентоспроможності та розвиток інновацій. При цьому проблемними питаннями у сфері малого та середнього підприємництва залишаються дефіцит власних фінансових ресурсів, скорочення ринків збуту продукції та обмежена можливість виходу підприємств на міжнародні ринки, недостатній рівень конкурентоспроможності та обмеженість управлінського досвіду з сучасних методів ведення бізнесу» [10].

Програма розвитку малого та середнього підприємництва в Дніпропетровській області на 2023–2024 роки передбачає реалізацію стимулюючих проєктів і заходів, у тому числі спрямованих на подолання негативних наслідків форс-мажорних обставин (війни, пандемії тощо) й підтримку подальшого розвитку малого та середнього підприємництва.

Основним механізмом досягнення поставлених цілей є ефективне партнерство: влада — громада — бізнес. Завдання та заходи Програми сформовано відповідно до визначених ключових напрямів та зосереджуються на відновленні сприятливого бізнес-середовища. Здійснення цих завдань можливе при співпраці й залученні всіх заінтересованих сторін [10].

Розглянемо показники діяльності суб'єктів великого, середнього та малого підприємництва на прикладі м. Кривий Ріг Дніпропетровської області у 2018–2021 роках. Почнемо з аналізу розвитку підприємництва виконкомом Криворізької міської ради у 2018–2021 роках.

Вектором руху управління розвитку підприємництва у 2019–2022 роках було здійснення комплексу заходів, спрямованих на сталий розвиток малого й середнього підприємництва та відкритого партнерства влади, бізнес-асоціацій і громадських організацій підприємців, що передбачені Програмою сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в м. Кривому Розі на 2017–2024 роки (зі змінами) [11]. «Бюджетні призначення на реалізацію цієї програми склали 1059,9 тис. грн. Міською владою вживалися заходи щодо мінімізації обмежень для малого та середнього підприємництва: створення сприятливого середовища для МСП (нормативно-правового, інституційного, регуляторного) та доступу до фінансування» [11].

В результаті цього починаючи з 2019 року «збільшено обсяг інвестицій з міського бюджету у розвиток бізнесу за рахунок надання суб'єктам господарювання часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами у розмірі 75%. Протягом 2019 року визначено 15 переможців, з міського бюджету виплачено 148,8 тис. грн. часткової компенсації, що вдвічі більше ніж у 2018 році. Це сприяло збереженню та створенню 47 нових робочих місць та стало підтримкою для роботодавців» [5].

Далі проаналізуємо основні структурні показники діяльності суб'єктів підприємництва міста Кривий Ріг у 2019 році (табл. 1).

З даних таблиці 1 видно, що у 2019 році на підприємствах малого та середнього бізнесу працювало 113,1 тис. осіб., або 68,4% у зайнятості міста, зокрема середні підприємства — 33,7%, малі — 10,4%, ФОП — 24,3%. Відповідно великі підприємства займають 31,6%.

Наступним кроком визначимо головні перешкоди для ведення бізнесу у Кривому Розі станом на 01.01.2022 р. (рис. 1).

З даних рис. 1 видно, що «рейтинг перешкод для ведення бізнесу у Кривому Розі очолили епідемія коронавірусу та карантин. Хоча ці ж проблеми опинилися на першому місці і в загальнонаціонального рейтингу перешкод, в цілому в Україні на них скаржаться частіше (43%), ніж у Кривому Розі (33%)» [6]. На другому місці у рейтингу перешкод у Кривому Розі — високі податки. Це проблема для 31% місцевого бізнесу, що відповідає загальнонаціональним даним: на високі податки вказує 30% опитаних в усіх містах.

Третє місце у рейтингу перешкод у Кривому Розі «посіла проблема низького попиту, актуальна для 27% місцевого бізнесу. На загальнонаціональному рівні на неї вказує більше опитаних (33%) і вона займає друге місце у рейтингу перешкод» [6].

Разом з цим, бізнес Кривого Рогу частіше, ніж опитані загалом у країні вказує на такі перешкоди, як брак фінансових коштів та корупція міської влади. Ці проблеми відмітили, відповідно, 22% та 20% підприємців та керівників фірм міста, тоді як в цілому в Україні — 17% та 13% респондентів.

У ринкових економічних умовах «розвиток малого та середнього бізнесу є запорукою стабільного економічного зростання. Мале та середнє підприємництво забезпечує ефективне використання виробничих ресурсів, формує конкурентне середовище, стимулює ділову активність, сприяє підвищенню якості продуктів та послуг. Тому створення сприятливих умов для ведення бізнесу, прозорість надання публічних послуг сприяли збереженню тенденції до стабільності бізнесових процесів у місті» [5].

Таблиця 1

Основні структурні показники діяльності суб'єктів підприємництва міста Кривий Ріг у 2019 році

Показники	Кількість суб'єктів	Зайнятість, тис. осіб	Обсяг реалізації, млрд. грн.	Частка в кількості, %	Частка в зайнятості, %	Частка в обсязі реалізованої продукції, %
Великі підприємства	7	52,1	167,0	0,03	31,6	70,1
Мале та середнє підприємство, у т.ч.	23977	113,1	71,2	99,97	68,4	29,9
– середні підприємства	227	55,7	39,6	0,9	33,7	16,6
– малі підприємства	3228	17,2	16,6	13,5	10,4	7,0
з них мікро	2719	7,1	5,9	11,3	4,3	2,5
– ФОП	20522	40,2	15,0	85,6	24,3	6,3
Всього	23984	165,2	238,2	100,0	100,0	100,0

Джерело: узагальнено авторами на основі [2; 6; 10]

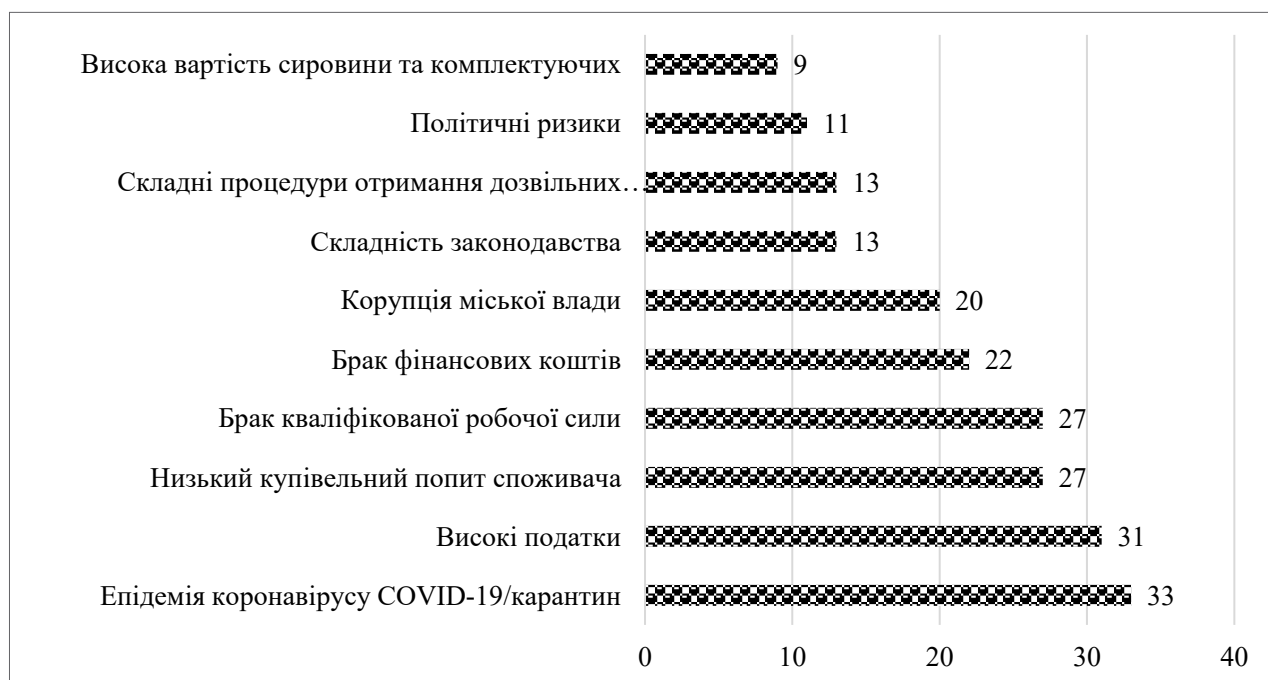

Рис. 1. Граф топ-10 основних перешкоди для ведення бізнесу у Кривому Розі станом на 01.01.2022 р., %

Джерело: узагальнено авторами на основі [6]

Переходимо до аналізу виконання Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в м. Кривому Розі на 2023–2024 роки, а також оцінювання показників її ефективності (табл. 2).

Аналізуючи дані табл. 2 можна визначити певні завдання Програми, зокрема [11]:

1. Створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва — характеризує збільшення кількості діючих малих та середніх підприємств за 2023–2024 роки на 500 одиниць та підвищення чисельності працюючих на малих та середніх підприємствах на 5000 осіб.

2. Поліпшення доступу малого та середнього підприємництва до фінансування — через збільшення чисельності підприємців — фізичних осіб на 1000 осіб.

3. Популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок — планується збільшити на 500 осіб підприємців, які пройдуть підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації.

4. Підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого та середнього підприємництва — питома вага малого підприємництва в обсязі реалізованої продукції збільшиться до 16,7%.

Особливу увагу треба звернути на загальні обсяги фінансування Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в м. Кривому Розі на 2017–2024 роки (табл. 3).

З даних табл. 3 видно, що загальні орієнтовні обсяги фінансування становлять 6624267,0 грн.

Таблиця 2

Аналіз основних кількісних показників виконання Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в м. Кривому Розі на 2023–2024 роки

Найменування показників Програми	Зазначення показників			Відхилення
	Усього	у т.ч. за роками		
		2023	2024	2024–2023
Кількість діючих малих та середніх підприємств, од.	31500	31000	31500	+500
Чисельність працюючих на малих та середніх підприємствах, осіб	385000	410000	415000	+5000
Чисельність підприємців — фізичних осіб	135000	137000	138000	+1000
Питома вага малого підприємництва в обсязі реалізованої продукції, %	16,7	16,5	16,7	+0,2
Чисельність підприємців, які пройдуть підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації, осіб	1500	1000	1500	+500

Джерело: узагальнено авторами на основі [11]

Таблиця 3

Аналіз загальних обсягів фінансування Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в м. Кривому Розі на 2017–2024 роки, тис. грн.

Джерело	Орієнтовні обсяги фінансування, усього, грн	За роками виконання				
		2017	2018	2019	2020	2021
Державний бюджет	-	-	-	-	-	-
Обласний бюджет	-	-	-	-	-	-
Міський бюджет	6608342,0	1404144,0	1387829,0	1063850,0	1663619,0	1088900,0
Інші джерела	15925,0	-	-	-	15925,0	-
Усього	6624267,0	1404144,0	1387829,0	1063850,0	1679544,0	1088900,0

Джерело: узагальнено авторами на основі [11]

Очікувані кінцеві результати виконання Програми: «сприяння поступовому збільшенню питомої ваги зайнятих у малому та середньому бізнесі в загальному обсязі працездатного населення, створення нових робочих місць, зменшення рівня безробіття та зниження соціальної напруженості, підвищення рівня доходів у цьому секторі економіки, створення сприятливого середовища для розвитку конкуренції, підвищення підготовки та перепідготовки кадрів для сфери малого й середнього підприємництва, активізація інвестиційно-інноваційної діяльності малих та середніх підприємств і отримання запланованих надходжень до бюджетів усіх рівнів» [11].

Наприкінці дослідження необхідно відмітити, що воєнний стан мав негативний вплив на виробництво, логістику, ланцюги постачання, змінив структуру споживацького кошика, як результат призвів до зниження внеску суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу до бюджету Криворізької міської територіальної громади.

У той же час, у межах повноважень органів місцевого самоврядування, міська рада рішенням від 25.03.2022 р. № 1273 «Про урегулювання деяких питань оренди» з 01.03.2022 р. і на період дії воєнного стану звільнила суб'єктів господарювання, які використовують нерухоме майно комунальної власності, від орендної плати. Також, «скасовано плату за користування місцями розташування зовнішньої реклами на об'єктах комунальної власності. За рахунок указаних ініціатив станом на 01.12.2022 р. надано підтримку суб'єктам господарювання в розмірі майже 15,6 млн. грн. та 2,5 млн. грн. відповідно. Орендодавцям об'єктів приватної власності запропоновано призупинити нарахування орендної плати орендарям за користування майном» [4].

Продовжено реалізацію заходів Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в м. Кривому Розі до 2024 року, затвердженій рішенням міської ради від 21.12.2016 р. № 1173 (зі змінами). «Заходи цієї Програми профінансовано в розмірі 285,0 тис. грн з 1147,9 тис. грн, запланованих на рік» [4].

Важливим напрямом підтримки підприємництва було надання суб'єктам господарювання малого й середнього бізнесу часткової компенсації в розмірі 75% відсоткових ставок за кредитами. За період дії Програми «визнано 74 переможці, якими задекларовано збереження працевлаштування найманих працівників на вже існуючих робочих місцях — 343 осіб та створено 64 нові робочі місця. З бюджету Криворізької міської територіальної громади виплачено часткової компенсації майже 460,0 тис. грн, у тому числі в звітному році 42,8 тис. грн.» [4].

У цей складний час підприємці не лише отримували доходи від підприємницької діяльності, сплачували податки, а й здійснювати волонтерську діяльність на користь Збройних сил України, внутрішньо переміщених осіб, мешканців деокупованих територій України.

Моніторинг стану підприємницького середовища в місті показав, що на обліку в податкових службах міста перебувають понад 36,5 тис. суб'єктів господарювання, працює 51 мале підприємство на 10,0 тис. населення, кількість зайнятих працівників в малому та середньому підприємстві становить майже 70,0 тис. осіб.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підприємництво є важливим чинником економічного зростання, забезпечення продуктивної зайнятості населення, зміцнення економіки регіонів, сприяє підтримці високого рівня конкуренції. В умовах нестабільної соціально-економічної та політичної ситуації в Україні надважливе значення для стабілізації економіки мають розвиток та підтримка малих підприємств. Оскільки малий бізнес дуже чутливий до економічних змін, його стан в нашій країні залишається незадовільним. Основними причинами, які стримують розвиток малого бізнесу є обмеженість доступу до кредитних та інших фінансових ресурсів, недостатність інформаційної бази, недосконалість податкової системи, відсутність належної державної стратегії підтримки розвитку малого підприємництва.

Головними завданнями Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в м. Кривому Розі на 2017–2024 роки є: створення

сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва; поліпшення доступу малого та середнього підприємництва до фінансування; популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок; підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого та середнього підприємництва.

Розглядаючи перспективи розвитку малого та середнього бізнесу, варто «акцентувати увагу на інноваційному розвитку, збереженні стратегічно значущих виробництв, забезпеченні належної інфраструктури та логістики, сприянні участі бізнесу в різноманітних програмах та грантах тощо. Необхідно також зазначити, що з метою стимулювання ефективного розвитку підприємництва в області треба максимально створювати умови для залучення молоді до підприємницької діяльності, а також

розвивати бізнес у територіальних громадах» [10]. Така підтримка може проявлятися у наданні консультацій зі створення та започаткування власної підприємницької діяльності, проведенні різного роду освітніх заходів.

Реалізація зазначених напрямів сприятиме поліпшенню бізнес-клімату регіону, зміцненню позицій малого та середнього бізнесу в загальній структурі вітчизняної економіки, підвищенню його ефективності, у тому числі збільшенню його складника в обсягах вітчизняного промислового та сільськогосподарського виробництва, поповненню доходів державного та місцевих бюджетів. Адже розвиток малого та середнього підприємництва залишається одним із пріоритетних напрямів загальнодержавної та регіональної економічної політики України.

Література

1. Борисенко О. П. Фінансові механізми державної підтримки інноваційного розвитку підприємництва в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 3(34). С. 20–26.
2. Головне управління статистики у Дніпропетровській області: офіційний вебсайт. URL: http://www.dnprstat.gov.ua/statinfo/rpid/2021/rpid_15.pdf (дата звернення: 15.02.2024).
3. Гринів Ю. О. Аналіз підходів до оцінки інноваційного розвитку малого підприємництва регіону. *Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць*. 2016. № 2(177). С. 106–112.
4. Звіт з виконання у 2022 році програми економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу на 2017–2023 роки: затв. рішенням Криворізької міської ради від 31.01.2023 р. *Криворізька міська рада та її виконавчий комітет: офіційний вебсайт*. URL: https://so.kr.gov.ua/ua/treezas_so/pg/580767777_d1 (дата звернення: 16.02.2024).
5. Звіти Криворізького міського голови та виконавчих органів міської ради про діяльність у 2019 році. *Доступ до правди: вебсайт*. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/74901/response/184231/attach/3/2019.pdf> (дата звернення: 16.02.2024).
6. Кузяків О., Ангел Є., Федець І. Індекс конкурентоспроможності міст: Аналітичний звіт. Частина 2. Профілі міст. Київ: ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» (ІЕД), 2021. 238 с.
7. Мельник С. І. Формування і розвиток інноваційного підприємництва в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 1. С. 32–38.
8. Мірошник Р. О., Прокоп'єва У. О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. № 1. Т. 4. С. 63–71.
9. Парасій-Вергуненко І. М. Організаційно-методичні аспекти аналізу інноваційного розвитку підприємств. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Економіка». 2015. Вип. 1(45), Т. 2. С. 181–186.
10. Програма розвитку малого та середнього підприємництва в Дніпропетровській області на 2023–2024 роки: рішення Дніпропетровської обласної ради від 14.10.2022 р. № 218–13/VIII. *Дніпропетровська обласна рада: офіційний вебсайт*. URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia> (дата звернення: 22.02.2024).
11. Програма сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в м. Кривому Розі на 2017–2024 роки: рішення XXXIII сесії VIII скликання Криворізької міської ради від 21.12.2016 року № 1173. *Криворізька міська рада та її виконавчий комітет: офіційний вебсайт*. URL: https://so.kr.gov.ua/ua/treezas_so/pg/358437777_d1 (дата звернення: 22.02.2024).
12. Череп О. Г. Системний характер формування механізму інноваційного розвитку підприємства. *Вісник Запорізького національного університету*. Економічні науки. 2019. № 1(41). С. 43–50.

References

1. Borysenko, O. P. (2022). Finansovi mekhanizmy derzhavnoi pidtrymky innovatsiinoho rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini [Financial mechanisms of state support for innovative development of entrepreneurship in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, 3(34), 20–26 [in Ukrainian].

2. *Holovne upravlinnia statystyky u Dnipropetrovskii oblasti: ofitsiyni vebсайт — Main Department of Statistics in Dnipropetrovsk Region: official website*. Retrieved from http://www.dneprstat.gov.ua/statinfo/rpid/2021/rpid_15.pdf [in Ukrainian].
3. Hryniv, Yu. O. (2016). Analiz pidkhodiv do otsinky innovatsiinoho rozvytku maloho pidpriemnytstva rehionu [Analysis of approaches to the assessment of innovative development of small businesses in the region]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: zb. nauk. prats*, 2(177), 106–112 [in Ukrainian].
4. Zvit z vykonання u 2022 rotsi prohramy ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku m. Kryvoho Rohu na 2017–2023 roky: zatv. rishenniam Kryvorizkoi miskoi rady vid 31.01.2023 r. [Report on the implementation in 2022 of the program of economic and social development of the city of Kryvyi Rih for 2017–2023: approved by the decision of the Kryvyi Rih City Council dated January 31, 2023]. *Kryvorizka miska rada ta yii vykonavchyi komitet: ofitsiyni vebсайт — Kryvyi Rih City Council and its Executive Committee: official website*. Retrieved from https://so.kr.gov.ua/ua/treezas_so/pg/580767777_d1 [in Ukrainian].
5. Zvity Kryvorizkoho miskoho holovy ta vykonavchykh orhaniv miskoi rady pro diialnist u 2019 rotsi [Reports of the Kryvyi Rih mayor and executive bodies of the city council on activities in 2019]. *Dostup do pravdy: vebсайт — Access to the truth: website*. Retrieved from <https://dostup.pravda.com.ua/request/74901/response/184231/attach/3/2019.pdf> [in Ukrainian].
6. Kuzyakiv, O., Angel E., & Fedets I. (2021). Indeks konkurentospromozhnosti mist: Analitychnyi zvit. Chastyna 2. Profili mist [Index of competitiveness of cities: Analytical report. Part 2. City profiles]. Kyiv: NGO “Institute of Economic Research and Political Consultations” (IED) [in Ukrainian].
7. Melnyk, S. I. (2009). Formuvannia i rozvytok innovatsiinoho pidpriemnytstva v Ukraini [Formation and development of innovative entrepreneurship in Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 6 (1), 32–38 [in Ukrainian].
8. Miroshnyk, R. O., & Prokopyeva U. O. (2020). Rozvytok maloho i serednoho biznesu v Ukraini: problemy i perspektyvy [Development of small and medium-sized business in Ukraine: problems and prospects]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”. Seriya “Problemy ekonomiky ta upravlinnia”*, 1 (4), 63–71 [in Ukrainian].
9. Parasiy-Vergunenko, I. M. (2015). Orhanizatsiino-metodychni aspekty analizu innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv [Organizational and methodological aspects of the analysis of innovative development of enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya “Ekonomika”*, 1(45), 2, 181–186 [in Ukrainian].
10. Prohrama rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v Dnipropetrovskii oblasti na 2023–2024 roky: rishennia Dnipropetrovskoi oblasnoi rady vid 14.10.2022 r. [Program for the development of small and medium-sized enterprises in the Dnipropetrovsk region for 2023–2024: decision of the Dnipropetrovsk regional council dated October 14, 2022 № 218-13/VIII]. *Dnipropetrovska oblasna rada: ofitsiyni vebсайт — Dnipropetrovsk Regional Council: official website*. Retrieved from <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia> [in Ukrainian].
11. Prohrama sprianni rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v m. Kryvomu Rozi na 2017–2024 roky: rishennia KhKhKhIII sesii VIII sklykannia Kryvorizkoi miskoi rady vid 21.12.2016 roku [Program for promoting the development of small and medium-sized enterprises in the city of Kryvyi Rih for 2017–2024: decision № 1173 of the XXXIII session of the VIII convocation of the Kryvyi Rih City Council dated December 21, 2016]. *Kryvorizka miska rada ta yii vykonavchyi komitet: ofitsiyni vebсайт — Kryvyi Rih City Council and its Executive Committee: official website*. Retrieved from https://so.kr.gov.ua/ua/treezas_so/pg/358437777_d1 [in Ukrainian].
12. Cherep, O. G. (2019). Systemnyi kharakter formuvannia mekhanizmu innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva [The systemic nature of the formation of the mechanism of innovative development of the enterprise]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 1(41), 43–50 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.02.2024

Бліщук Катерина Михайлівна*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри регіонального та місцевого розвитку
Національний університет «Львівська політехніка»***Blishchuk Kateryna***Candidate of Economic Sciences, Docent,
Associate Professor of the Department of Regional and Local Development
Lviv Polytechnic National University*

ORCID: 0000-0002-8154-6608

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9679

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

SOCIAL PARTNERSHIP IN THE FIELD OF SOCIAL PROTECTION

Анотація. Вступ. Функціонування ефективної системи соціального захисту населення в Україні визнається одним із пріоритетних напрямів розвитку соціальної політики держави, передбачаючи якісну трансформацію системи управління соціальним обслуговуванням населення відповідно до потреб населення і нових соціально-економічних викликів. Відповідно це актуалізує вирішення проблеми застосування інструментів соціального партнерства у сфері соціального захисту.

Мета. Метою дослідження є з'ясувати особливості соціального партнерства у сфері соціального захисту, вивчити зарубіжний досвід та обґрунтувати можливості його впровадження у соціальну сферу України.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення, яке стосується соціального партнерства; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, які досліджують особливості соціального партнерства в сфері соціального захисту.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення (для характеристики соціального партнерства в сучасних умовах); формалізації, аналізу та синтезу (для обґрунтування взаємозв'язків між формами соціального партнерства); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У статті наведено розв'язання актуальної наукової проблеми обґрунтування теоретико-методологічних засад розвитку соціального партнерства у сфері соціального захисту в сучасних умовах та розроблено науково-прикладні підходи, що забезпечують практичне використання отриманих наукових результатів. Відзначено, що соціальне партнерство займає важливе місце у сфері соціального захисту населення України. Представлено основні форми соціального партнерства у сфері соціального захисту населення. Розглянуто закони, які регламентують правові норми, спрямовані на врегулювання відносин соціального партнерства. Сформульовано основні принципи соціального партнерства у сфері соціального захисту. Підкреслено, що на сьогодні у сфері соціального захисту України існує немало проблем, які прямим чином впливають на розвиток соціального партнерства. Зауважено, що Україна посідає восьме місце у списку країн, громадяни яких виїжджають на роботу за кордон, згідно даних Звіту про міжнародну міграцію. Обґрунтовано потребу вивчення зарубіжного досвіду функціонування соціальної сфери та його адаптації у вітчизняні реалії для вирішення складної ситуації, що склалася у сфері соціального захисту. Аргументовано, що у розвинутих країнах соціальне партнерство відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного соціального порядку та стабільності.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях та перспективах покращення соціального партнерства у сфері соціального захисту у повоєнний період.

Ключові слова: соціальне партнерство, соціальний захист, держава, населення, роботодавців, працівники, зарубіжний досвід.

Summary. Introduction. The functioning of an effective system of social protection of the population in Ukraine is recognized as one of the priority directions of the development of the state's social policy, providing for a qualitative transformation of the system of managing the social services of the population in accordance with the needs of the population and new socio-economic challenges. Accordingly, this actualizes the solution to the problem of applying social partnership tools in the field of social protection.

Purpose. The purpose of the study is to clarify the peculiarities of social partnership in the field of social protection, to study foreign experience and to substantiate the possibilities of its implementation in the social sphere of Ukraine.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) regulatory and legal support, which concerns social partnership; 2) the works of domestic and foreign authors who investigate the peculiarities of social partnership in the field of social protection.

In the process of carrying out the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization (to characterize social partnership in modern conditions); formalization, analysis and synthesis (to substantiate the relationships between forms of social partnership); logical generalization of results (formulation of conclusions).

Results. The article provides a solution to the current scientific problem of substantiating the theoretical and methodological foundations of the development of social partnership in the field of social protection in modern conditions, and developed scientific and applied approaches that ensure the practical use of the obtained scientific results. It was noted that social partnership occupies an important place in the sphere of social protection of the population of Ukraine. The main forms of social partnership in the field of social protection of the population are presented. The laws that regulate legal norms aimed at regulating social partnership relations are considered. The main principles of social partnership in the field of social protection are formulated. It is emphasized that today there are many problems in the sphere of social protection of Ukraine, which directly affect the development of social partnership. It is noted that Ukraine ranks eighth in the list of countries whose citizens go to work abroad, according to the International Migration Report. The need to study the foreign experience of the functioning of the social sphere and its adaptation to domestic realities in order to solve the complex situation in the sphere of social protection is substantiated. It is argued that in developed countries, social partnership plays a key role in ensuring effective social order and stability.

Discussion. In further research, it is proposed to focus attention on the features and prospects of improving social partnership in the field of social protection in the post-war period.

Key words: social partnership, social protection, state, population, employers, employees, foreign experience.

Постановка проблеми. Складна економічна та політична ситуація в Україні вимагає рішучих змін у системі державного управління, децентралізації влади і розвитку України як європейської суверенної держави. У цьому контексті одним із актуальних завдань є підвищення результативності державного управління у сфері соціального захисту.

Функціонування ефективної системи соціального захисту населення в Україні визнається одним із пріоритетних напрямів розвитку соціальної політики держави, передбачаючи якісну трансформацію системи управління соціальним обслуговуванням населення відповідно до потреб населення і нових соціально-економічних викликів. Відповідно це актуалізує вирішення проблеми застосування інструментів соціального партнерства у сфері соціального захисту. Це зумовлено тим, що соціальна взаємодія, побудована на партнерському співробітництві суб'єктів соціального управління, може не лише адаптуватися до глобальних змін у соціальній сфері, але й забезпечити ефективне функціонування системи соціального обслуговування населення в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціального захисту та соціального партнерства піднімаються у працях багатьох вчених. Так, варто згадати таких дослідників як Антонова В. [2], Бившева Л. [1], Болотіна Є. [1], Гітіс Т. [2], Гордеюк А. [6], Іванова А. [3], Луньова Т. [4], Моцна І. [5], Носаньова А. [2], Спіцина Г. [6], Чемерис Є. [2], Шубна О. [1] та багато інших. У своїх публікаціях вони вивчають особливості фінансування та управління системою соціального захисту населення в Україні, здійснюють дослідження сучасного рівня соціального захисту населення

в Україні, розглядають особливості забезпечення соціального захисту в умовах децентралізації бюджетних повноважень, оцінюють закордонний досвід розвитку інституту соціального партнерства у сфері трудових відносин аналізують проблеми розвитку соціального партнерства в Україні та обґрунтовують шляхи їх вирішення.

Проте в сучасних умовах існує постійна потреба ґрунтовних наукових досліджень соціальної сфери, зважаючи на виклики сучасного суспільства, що зумовило вибір теми даного дослідження.

Мета статті. З'ясувати особливості соціального партнерства у сфері соціального захисту, вивчити зарубіжний досвід та обґрунтувати можливості його впровадження у соціальну сферу України.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення, яке стосується соціального партнерства; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, які досліджують особливості соціального партнерства в сфері соціального захисту.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення (для характеристики соціального партнерства в сучасних умовах); формалізації, аналізу та синтезу (для обґрунтування взаємозв'язків між формами соціального партнерства); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу. У сфері соціального захисту населення важливе місце займає соціальне партнерство як «система взаємозв'язків між державою, роботодавцями та найманими працівниками, яка спрямована на узгодження інтересів та вирішення проблем, які можуть виникати у соціальній та виробничій діяльності» [4, с. 16].

До основних форм соціального партнерства у сфері соціального захисту науковці відносять ті, що представлені у табл. 1.

Процес створення системи соціального партнерства в Україні почався у перші роки існування незалежної країни. Протягом цього часу була розроблена нормативно-правова база соціального партнерства, включаючи прийняття низки законів, ратифікацію міжнародних угод і реалізацію відповідних програм. Так, до законів, які регламентували норми, спрямовані на врегулювання відносин соціального партнерства, слід віднести:

- «Про колективні договори і угоди» (1993 р.);
- «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» (1998 р.);
- «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (1999 р.);
- «Про соціальний діалог в Україні» (2010 р.);
- «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» (2012 р.).

Поряд із прийняттям цих законів було внесено відповідні зміни до Кодексу законів про працю України і ратифіковано міждержавні угоди та нормативні акти Європейського Союзу і конвенції Міжнародної організації праці, що стосуються прав роботодавців і працівників. Крім того, були схвалені і на сьогодні реалізуються Програми гідної праці Міжнародної Організації Праці. Також в Україні на сьогодні діє програма, орієнтована на період 2020–2024 років [7], яка передбачає три пріоритети з дев'ятьма кінцевими результатами:

- поліпшені умови праці та соціальний захист;
- поліпшений соціальний діалог;
- інклюзивна та продуктивна зайнятість.

На основі норм, визначених у законодавстві, а також підходів науковців можна сформулювати основні принципи соціального партнерства у сфері соціального захисту (табл. 2).

На сьогодні у сфері соціального захисту України існує немало проблем, які прямим чином впливають на розвиток соціального партнерства. До них можна віднести:

- існування проблем на ринку праці, пов'язаних із високим рівнем безробіття, високою еміграцією робочої сили, низьким рівнем зайнятості та відчутною невідповідністю кваліфікації потребам ринку праці;
- високий рівень корупції, що є суттєвою перешкодою на шляху цивілізованого соціального партнерства;
- слабкість профспілок як представника та захисника інтересів працівників в контексті соціального діалогу;
- поширена практика недотримання прийнятих колективних угод та договорів на підприємствах і в організаціях;
- домінування сторони роботодавців в процесі соціального діалогу із працівниками;
- часто наявність формального характеру колективно-договірного процесу;
- домінування патерналістських настроїв у свідомості громадян України;
- значна частка тіньової економіки [4, с. 18].

Україна посідає восьме місце у списку країн, громадяни яких виїжджають на роботу за кордон, згідно даних Звіту про міжнародну міграцію (World Migration Report 2022). Так, дані цього Звіту свідчать, що щороку із країни виїжджає 5,5–6 млн.

Таблиця 1

Основні форми соціального партнерства у сфері соціального захисту

№ п/п	Форми	Їх характеристика
1	участь представників сторін у роботі органів соціального партнерства	спільна участь представників роботодавців і профспілок у роботі органів, які сприяють вирішенню соціально-економічних питань
2	укладання угод та договорів	офіційні угоди, які можуть включати різноманітні питання, такі як умови праці, заробітна плата та інші соціальні питання
3	колективні договори	узгоджені угоди між представниками роботодавців і профспілок, які визначають умови праці та соціальні права працівників
4	участь найманих працівників у управлінні підприємством	залучення працівників до процесів управління та прийняття рішень на підприємстві
5	організація арбітражних процедур та процедур по примиренню сторін	здійснення процедур для досягнення консенсусу та вирішення спорів
6	розв'язання колективних трудових спорів та їх запобігання	процес вирішення конфліктів та прийняття заходів для запобігання можливим протиріччям
7	загальне управління фондами соціального партнерства та участь найманих працівників у доході підприємства	спільне управління фондами та включення працівників у розподіл доходів підприємства
8	обмін інформацією	активний обмін інформацією між сторонами щодо умов праці та соціальних питань
9	контроль за виконанням спільних домовленостей	моніторинг виконання угод та домовленостей, узгоджених між сторонами соціального партнерства

Джерело: складено на основі [6, с. 170]

осіб [8]. Із врахування сьогоденних реалій, зумовлених активними бойовими діями на значній території України, цей показник є значно вищим.

Для вирішення складної ситуації, що склалася у сфері соціального захисту України і стримує розвиток соціального партнерства попри припинення війни потрібно шукати шляхи виходу із кризи. У цьому може допомогти вивчення зарубіжного досвіду функціонування соціальної сфери та його адаптації у вітчизняні реалії. Так, у розвинутих країнах соціальне партнерство відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного соціального порядку та стабільності. На міжнародному рівні історично виникли різноманітні моделі соціального діалогу, включаючи модель чистого та змішаного представництва, модель профспілкового представництва, біпартизм, трипартизм. А сам соціальний діалог в Європейському Союзі включено до основних прав, задекларованих Хартією Співтовариства про основні соціальні права працівників, в якій визначені зобов'язання держав-членів щодо дотримання основних соціальних прав у таких сферах: «здійснення діяльності за будь-якою професією; поліпшення умов життя та праці; зайнятість та справедлива заробітна плата; професійне навчання; свобода об'єднання та ведення колективних переговорів; соціальний захист; консультування, інформування та участь працівників в управлінні; рівність чоловіків та жінок; захист

дітей та підлітків; охорона здоров'я та безпека на робочому місці; соціальна та професійна інтеграція непрацездатних осіб; гарантія мінімального доходу для осіб похилого віку» [9].

На сьогодні дослідниками виокремлено декілька моделей соціального партнерства в розвинених країнах: англійську (консервативну), американську, німецьку (соціал-демократичну), французьку (соціалістичну), шведську тощо. Для України цікавим буде вивчення шведської моделі соціального партнерства, яка заснована на взаємодії та відповідному розподілі функцій держави, підприємців і профспілок. Причому держава тут виступає інструментом, за допомогою якого не тільки забезпечується розвиток, вдосконалення та стабільність економічної системи [10].

У більшості випадків конфлікти інтересів стосуються сфери неузгодженостей щодо умов праці та з питань заробітної плати. Під час вирішення таких конфліктів врегулювання відбувається шляхом переговорів між соціальними партнерами, а також через Трудовий суд та арбітраж. У Швеції функціонує інститут посередників для забезпечення ефективних процедур посередництва. Держава безпосередньо не є учасником соціального діалогу, обмежуючись законодавчим визначенням основ для його функціонування. Колективні угоди в Швеції чітко визначають сферу регулювання, враховуючи рівень, на якому вони укладаються.

Таблиця 2

Принципи соціального партнерства у сфері соціального захисту

№ п/п	Принципи	Їх характеристика
1	сприяння держави у зміцненні і розвитку соціального партнерства на демократичній основі	держава створює спеціальні органи для сприяння вирішенню соціально-трудових відносин та розвитку соціального партнерства на демократичних засадах
2	зацікавленість сторін у участі в договірних відносинах	активна участь сторін у формуванні договірних відносин свідчить про їхню зацікавленість у спільному регулюванні соціально-трудових питань
3	повага і врахування інтересів сторін	взаємна повага та урахування інтересів є ключовими елементами в процесі ведення переговорів та укладання угод
4	рівноправність сторін	кожна із сторін може бути ініціатором переговорів, забезпечуючи взаємне визнання їхньої рівноправності
5	дотримання норм трудового законодавства та інших нормативних актів	сторони та їхні представники повинні дотримуватися встановлених норм трудового законодавства та інших відповідних нормативних актів
6	обов'язковість виконання умов колективних договорів, угод	сторони зобов'язані виконувати умови, передбачені колективними договорами та угодами
7	добровільність прийняття сторонами на себе зобов'язань без примусу і погроз	угоди та зобов'язання, які приймаються сторонами, здійснюються на добровільній основі, без застосування примусу або погроз
8	свобода вибору під час обговорення питань, що входять у сферу праці	сторонам надається свобода вибору тем та аспектів, які обговорюються у сфері праці
9	відповідальність сторін за невиконання умов колективних договорів, угод	сторони несуть відповідальність за невиконання умов, узгоджених у колективних договорах та угодах
10	контроль за виконанням прийнятих колективних договорів, угод	органи нагляду здійснюють контроль за виконанням умов, визначених у колективних договорах та угодах

Джерело: складено на основі [6, с. 170]

Дослідники виділяють такі переваги шведської моделі стосовно соціального партнерства [10]:

1. Демократичне управління системою вирішення трудових конфліктів, яке передбачає, що урегулювання трудових конфліктів відбувається на основі демократичних принципів, сприяючи ефективному взаємодії та вирішенню розбіжностей.

2. Формування спільних поглядів на технічні зміни та підвищення продуктивності праці шляхом спільного розуміння необхідності технічних інновацій та зростання продуктивності праці, що сприяє конструктивному підходу до цих питань.

3. Створення сприятливих умов для бізнесу та праці. Шведська модель сприяє створенню умов, які допомагають розвитку бізнесу та забезпечують високі стандарти праці.

4. Спільна відповідальність сторін за соціальну стабільність в державі, що означає, що учасники соціального партнерства несуть спільну відповідальність за забезпечення стабільності та гармонії в суспільстві.

Вивчаючи досвід такої розвинутої в соціальному плані країни як Німеччина, треба сказати, що характерними рисами німецької системи соціального партнерства є збалансованість інтересів найманих працівників та роботодавців. До особливостей цієї системи відносять:

- широке використання норм галузевих тарифних угод;
- відносно високий рівень соціальних стандартів, що діють на національному, галузевому рівнях;
- широке застосування різноманітних форм розвитку виробничої демократії;
- жорсткі норми трудового законодавства, орієнтовані на збереження робочих місць [11].

В Німеччині також поширена участь працівників в управлінні підприємствами через створення Ради підприємства, до функцій якої належать: розроблення режимів робочого часу; прийняття і зміна статуту підприємства; встановлення причин аварій на виробництві; консультації з роботодавцем; участь у роботі комісії з техніки безпеки; перевірка стану робочих місць; формування політики заробітної плати та ін. [11].

Загалом, в європейських країнах успішно втілюється концепція «якості трудового життя», в основі якої лежать наступні критерії:

1. Раціоналізація режимів праці та відпочинку, яка передбачає оптимізацію робочих графіків та режимів відпочинку для забезпечення балансу між працею та особистим життям.

2. Широке залучення працівників до управління виробництвом відповідно до забезпечення впливу на виробничі процеси та участі працівників у прийнятті управлінських рішень.

3. Соціальна корисність праці в контексті розуміння соціального внеску та значущості праці в суспільстві.

4. Можливість розвивати свої здібності та просування по службі, що передбачає створення можливостей для кар'єрного зростання та умов для особистого і професійного розвитку працівників.

5. Безпечність праці, тобто забезпечення здоров'я та безпеки працівників на робочому місці.

6. Справедлива і достатня винагорода за працю та її стимулювання: Іншими словами, це визнання необхідності справедливої оплати праці та систем стимулювання, спрямованих на мотивацію працівників.

Отже, зарубіжний досвід свідчить, що системи соціального захисту не мають жорстко фіксованих форм, і вони піддаються змінам та адаптаціям відповідно до тенденцій розвитку економіки та суспільства. У цьому контексті постійно виникають нові моделі соціального захисту, які характеризуються новими рисами та принципами. Такий гнучкий підхід дозволяє країнам адаптувати свої системи соціального захисту до змінних умов і вимог ринкової економіки та глобалізації.

Україні варто зважати на можливості запозичення досвіду соціального партнерства у сфері соціального захисту. Це, зокрема, стосується взаємовідносин працівників і роботодавців, впровадження систем, принципів, інструментів і процедур захисту соціальних прав працівників на робочому місці та мінімізації виникнення випадків втрати роботи, а також нещасних випадків на робочому місці. У свою чергу, це потребує адаптації вітчизняного законодавства до норм та стандартів розвинених країн.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, соціальне партнерство позиціонується як ефективний механізм надання соціальних послуг у сфері соціального захисту, передбачаючи взаємодію основних соціальних суб'єктів: державних і місцевих органів управління, бізнес-структур і недержавних некомерційних організацій у сфері надання соціальних послуг.

На даний час є всі підстави вести мову про нездатність сучасної системи соціального партнерства в Україні задовольнити вимоги суспільства щодо вирішення важливих економічних і соціальних питань. Відповідно до цього розглянуто зарубіжний досвід, на підставі чого можна стверджувати про потребу запозичення кращих надбань розвинених країн щодо реалізації відносин соціального партнерства у сферу соціального захисту України.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях та перспективах покращення соціального партнерства у сфері соціального захисту у повоєнний період.

Література

1. Болотіна Є.В., Шубна О.В., Бившева Л.О. Особливості фінансування та управління системою соціального захисту населення в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1(40). С. 120–126. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).120-126](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).120-126).
2. Гітис Т.П., Чемерис Є.Т., Антонова В.І., Носаньова А.С. Дослідження сучасного рівня соціального захисту населення в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 116–122. doi: 10.12958/1817-3772-2020-1(59)-116-122.
3. Іванова А. Особливості забезпечення соціального захисту в умовах децентралізації бюджетних повноважень. *Світ фінансів*. 2021. № 1 (66). С. 38–47. doi: 10.35774/sf2021.01.038.
4. Луцьова Т.С. Проблеми розвитку соціального партнерства в Україні. *Економічний простір*. 2022. № 180. С. 16–20. doi: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/180-2>.
5. Моцна І.В. Проблеми розвитку соціального партнерства в Україні та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 25, Ч. 1. С. 166–169.
6. Спіцина Г., Гордеюк А. Закордонний досвід розвитку інституту соціального партнерства у сфері трудових відносин. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 168–177.
7. Програма гідної праці 2020–2024: Україна. *International Labour Organization*. URL: https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/decent-work-country-programmes/WCMS_774455/lang-uk/index.htm (дата звернення: 21.01.2024).
8. Трудова міграція: чи збільшає українських заробітчан у 2022 році. *Європейська Бізнес Асоціація*. 2022. URL: <https://tinyurl.com/57p9fv9u> (дата звернення: 22.01.2024).
9. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників. Міжнародний документ від 9.12.1989 р. № 994_044. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044 (дата звернення: 23.01.2024).
10. Бабич Т.Л., Євченко О.О. Перспективи шведсько-української співпраці щодо реалізації проекту з вирішення трудових спорів. *Національна служба посередництва і примирення: вебсайт*. URL: <https://tinyurl.com/39pn7huJ> (дата звернення: 23.01.2024).
11. Васюта В.Б., Галайда Т.О., Ігуш Т.С. Зарубіжний досвід регулювання соціально-трудова відносин. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 240–245.

References

1. Bolotina, Ye. V., Shubna, O. V., & Byvsheva, L. O. (2021). Osoblyvosti finansuvannya ta upravlinnya systemoyu sotsial'noho zakhystu naselennya v Ukrayini [Peculiarities of financing and management of the system of social protection of the population in Ukraine]. *Herald of economic science of Ukraine*, 1(40), 120–126. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).120-126](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).120-126) [in Ukrainian].
2. Gitis, T. P., Chemerys, Ye. T., Antonova, V. I., & Nosanyova, A. S. (2020). Doslidzhennya suchasnoho rivnya sotsial'noho zakhystu naselennya v Ukrayini [Study of the current level of social protection of the population in Ukraine]. *Economic Herald of Donbass*, 1 (59), 116–122. doi: 10.12958/1817-3772-2020-1(59)-116-122 [in Ukrainian].
3. Ivanova, A. (2021). Osoblyvosti zabezpechennya sotsial'noho zakhystu v umovakh detsentralizatsiyi byudzhetykh povnovazhen' [Peculiarities of providing social protection in conditions of decentralization of budgetary powers]. *The world of finance*, 1 (66), 38–47. doi: 10.35774/sf2021.01.038 [in Ukrainian].
4. Lunyova, T. S. (2022). Problemy rozvytku sotsial'noho partnerstva v Ukrayini [Problems of social partnership development in Ukraine]. *Economic space*, 180, 16–20. doi: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/180-2> [in Ukrainian].
5. Motsna, I. V. (2019). Problemy rozvytku sotsial'noho partnerstva v Ukrayini ta shlyakhy yikh vyrishennya [Problems of social partnership development in Ukraine and ways to solve them]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 25 (1), 166–169 [in Ukrainian].
6. Spitsyna, G., & Gordeyuk, A. (2022). Zakordonnnyy dosvid rozvytku instytutu sotsial'noho partnerstva u sferi trudovykh vidnosyn [Foreign experience of the development of the institute of social partnership in the field of labor relations]. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 4, 168–177 [in Ukrainian].
7. Prohrama hidnoyi pratsi 2020–2024: Ukrayina [The Decent Work Program 2020–2024: Ukraine]. *International Labor Organization*. Retrieved from https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/decent-work-country-programmes/WCMS_774455/lang-uk/index.htm [in Ukrainian].
8. Trudova mihratsiya: chy pobil'shaye ukrayins'kykh zarobitchan u 2022 rotsi [Labor migration: will the number of Ukrainian workers increase in 2022.]. (2022). *European Business Association*. Retrieved from <https://tinyurl.com/57p9fv9u> [in Ukrainian].
9. Khartiya Spivtovarystva pro osnovni sotsial'ni prava pratsivnykiv. Mizhnarodnyy dokument vid 9.12.1989 r. № 994_044 [Community Charter on Basic Social Rights of Workers. International document dated December 9, 1989 No. 994_044]. *Verkhovna Rada of Ukraine: official webportal*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044 [in Ukrainian].

10. Babych, T.L., & Yevchenko, O.O. Perspektyvy shvedsko-ukrayins'koyi spivpratsi shchodo realizatsiyi proektu z vyrishennya trudovykh sporiv [Perspectives of Swedish-Ukrainian cooperation regarding the implementation of the project on the resolution of labor disputes]. *National Mediation and Conciliation Service: website*. Retrieved from <https://tinyurl.com/39pn7huj> [in Ukrainian].

11. Vasyuta, V.B., Galayda, T.O., & Igush, T.S. (2018). Zarubizhnyy dosvid rehulyuvannya sotsial'no-trudovykh vidnosyn [Foreign experience of regulation of social and labor relations]. *Global and national economic problems*, 21, 240–245 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.02.2024

УДК 304.477.075.8

Грень Тарас Ярославович

*аспірант кафедри регіонального та місцевого розвитку
Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку
Національного університету «Львівська політехніка»*

Gren Taras

*Postgraduate of the Department of Regional and Local Development
Institute of Public Administration, Governance and Professional Development
Lviv Polytechnic National University*

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9680

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

THE ORGANIZATIONAL MECHANISM FOR ENSURING THE SOCIAL PROTECTION POLICY AND THE PROBLEMS OF ITS IMPLEMENTATION AT THE REGIONAL LEVEL

Анотація. Вступ. Посилення інтеграції в світову економічну спільноту передбачає значні зміни в системі управління державою, де складовою є соціально-економічна система, що ґрунтується на ідеї поєднання економічної ефективності через дієвість ринкових сил та соціального компромісу. Важливий аспект становить організаційний механізм здійснення політики соціального захисту та його реалізація на регіональному рівні. Тому обґрунтування його ефективності є важливим напрямком наукових досліджень і актуальним завданням на практиці.

Мета. Метою дослідження є з'ясувати особливості механізму організаційного забезпечення державної соціальної політики та інституційного забезпечення процесів, які відбуваються у сфері соціального захисту на сучасному етапі.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення, яке стосується соціального захисту; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, які досліджують особливості політики соціального захисту.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення (для характеристики організаційного механізму забезпечення політики соціального захисту); формалізації, аналізу та синтезу (для обґрунтування взаємозв'язків між складовими організаційного механізму забезпечення політики соціального захисту); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У статті наведено розв'язання актуального наукового завдання, пов'язаного із особливостями організаційного механізму забезпечення політики соціального захисту та проблемами його реалізації на регіональному рівні, що забезпечують практичне використання отриманих наукових результатів. Дано визначення механізму організаційного забезпечення державної соціальної політики, який передбачає гармонійне поєднання кількох важливих складових: інформаційно-аналітичної, фінансово-економічної, нормативно-правової та організаційно-управлінської. Перелічено комітети Верховної Ради, які спеціалізуються виключно на питаннях соціальної політики. Відзначено, що значну роль у формуванні та впровадженні державної соціальної політики відіграє Міністерство соціальної політики. Представлено повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері соціального захисту населення відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях та перспективах організаційного механізму забезпечення політики соціального захисту у повоєнний період.

Ключові слова: організаційний механізм, політика соціального захисту, регіональний рівень, публічне управління, держава.

Summary. Introduction. Strengthening integration into the world economic community involves significant changes in the state management system, which includes a socio-economic system based on the idea of combining economic efficiency through the effectiveness of market forces and social compromise. An important aspect is the organizational mechanism for the

implementation of the social protection policy and its implementation at the regional level. Therefore, substantiating its effectiveness is an important direction of scientific research and an urgent task in practice.

Purpose. The purpose of the study is to find out the peculiarities of the mechanism of organizational support of state social policy and institutional support of the processes that take place in the field of social protection at the current stage.

Materials and methods. The materials of the research are: 1) regulatory and legal support, which concerns social protection; 2) the works of domestic and foreign authors who investigate the peculiarities of social protection policy.

In the process of carrying out the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization (to characterize the organizational mechanism of ensuring social protection policy); formalization, analysis and synthesis (to substantiate the relationships between the components of the organizational mechanism for ensuring the social protection policy); logical generalization of results (formulation of conclusions).

Results. The article provides a solution to an actual scientific task related to the peculiarities of the organizational mechanism for ensuring the social protection policy and the problems of its implementation at the regional level, which ensure the practical use of the obtained scientific results. The definition of the mechanism of organizational support of the state social policy is given, which involves a harmonious combination of several important components: information-analytical, financial-economic, normative-legal, and organizational-management. The committees of the Verkhovna Rada that specialize exclusively in social policy issues are listed. It was noted that the Ministry of Social Policy plays a significant role in the formation and implementation of state social policy. The powers of the executive bodies of village, settlement, and city councils in the field of social protection of the population in accordance with the Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine» are presented.

Discussion. In further scientific research, it is proposed to focus attention on the features and perspectives of the organizational mechanism for ensuring the social protection policy in the post-war period.

Key words: organizational mechanism, social protection policy, regional level, public administration, state.

Постановка проблеми. У процесі формування Української державності виникає необхідність забезпечення гарантій соціального захисту для всіх категорій громадян України, особливо тих, що входять до пільгових груп населення. Зростає актуальність потреби в ефективному забезпеченні соціального захисту, обумовленого погіршенням добробуту мешканців у контексті економічних та соціальних трансформацій під час воєнних дій на території України.

Поряд із цим, посилення інтеграції в світову економічну спільноту передбачає значні зміни в системі управління державою, де складовою є соціально-економічна система, що ґрунтується на ідеї поєднання економічної ефективності через дієвість ринкових сил та соціального компромісу. Зокрема, важливий аспект становить організаційний механізм здійснення політики соціального захисту та його реалізація на регіональному рівні. Таким чином, обґрунтування ефективності цього механізму є невідкладним напрямком наукових досліджень і актуальним завданням на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальний захист, механізми його реалізації на загальнодержавному та регіональному рівнях, а також державна політика у цій сфері є предметом зацікавлення багатьох провідних вчених. Зокрема, варто згадати таких дослідників як Горієва Л. А. [5], Кадикало О. І. [1], Кришень О. В. [2], Лихошва О. Ю. [5], Ляшенко Т. [3], Рак Н. В. [5], Сидорчук О. Г. [4], Смирнова І. І. [5], Статівка Н. В. [6], Трунова Г. А. [7], Хандій О. О. [4] та інші.

Науковці у своїх публікаціях розглядають різні аспекти реалізації соціальної політики держави, наприклад, досліджують особливості нормативно-правового забезпечення соціального

захисту окремих верств населення в Україні, вивчають теоретико-методологічні аспекти регіональної соціальної політики в період сучасних трансформацій, оцінюють соціальний захист як складову соціально-трудових відносин в контексті європейського досвіду та українських реалій, аналізують інституційне забезпечення державного регулювання соціальної безпеки. Актуальними на сьогодні є їхні напрацювання щодо соціального захисту населення на сучасному етапі з огляду на стан і проблеми в Україні, соціально-економічного забезпечення реалізації державної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та правових аспектів соціального захисту громадян України в умовах воєнного стану.

Разом з тим, трансформації, які відбулися та продовжують відбуватися в українському суспільстві і зумовлені як децентралізаційними перетвореннями, так і регіональними збуреннями внаслідок значного переміщення населення у процесі ведення активних бойових дій на території України свідчать про потребу глибоких наукових досліджень стосовно організаційного механізму забезпечення політики соціального захисту та проблем його реалізації на регіональному рівні.

Мета статті. З'ясувати особливості механізму організаційного забезпечення державної соціальної політики та інституційного забезпечення процесів, які відбуваються у сфері соціального захисту на сучасному етапі.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення, яке стосується соціального захисту; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, які досліджують особливості політики соціального захисту.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення (для характеристики організаційного механізму забезпечення політики соціального захисту); формалізації, аналізу та синтезу (для обґрунтування взаємозв'язків між складовими організаційного механізму забезпечення політики соціального захисту); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу. Механізм організаційного забезпечення державної соціальної політики передбачає гармонійне поєднання кількох важливих складових: інформаційно-аналітичної, фінансово-економічної, нормативно-правової та організаційно-управлінської. Ці компоненти включають інструменти та заходи, які в комплексі дозволяють створити та ефективно реалізувати державну соціальну політику.

Організаційно-управлінська складова включає в себе систему організаційних (процедурних, структурних та інституційних) елементів, а також управлінських засобів (стимули, методи, інструменти, важелі, заходи, засоби). Ці елементи дозволяють забезпечити ефективну реалізацію заходів державної політики в даній сфері, впливати на утворення та впровадження державної соціальної політики, а також взаємодію між суб'єктами.

Організаційно-управлінський механізм є ключовим у створенні оптимальних умов для ефективного впровадження та реалізації соціальних ініціатив та програм. Інституційний компонент організаційного механізму забезпечення державної соціальної політики можна класифікувати за наступними критеріями:

Суб'єкти напрацювання державної соціальної політики:

- а) суб'єкти державного рівня:
 - Президент України;
 - Верховна Рада;
 - Кабінет Міністрів України;
 - Міністерство соціальної політики України;
- б) суб'єкти регіонального рівня:
 - органи влади та управління в областях та інших адміністративно-територіальних одиницях;
 - регіональні відділення Міністерства соціальної політики;
- в) суб'єкти місцевого рівня:
 - органи влади та управління на рівні міст, сіл, та об'єднаних територіальних громад;
 - відділення Міністерства соціальної політики та інших відповідних органів на місцях;

Суб'єкти впровадження державної соціальної політики:

- а) суб'єкти державного рівня:
 - державні агентства та служби, відповідальні за виконання соціальних програм;
 - спеціально уповноважені органи на державному рівні;

б) суб'єкти регіонального рівня:

- регіональні органи та служби, що втілюють соціальні ініціативи;
- центри соціальних служб на регіональному рівні;
- в) суб'єкти місцевого рівня:
 - місцеві соціальні служби та установи;
 - громадські організації та інші неприбуткові установи, що здійснюють соціальні проекти на місцевому рівні.

Таким чином, можна досягнути ієрархічний рівень та територіальну локалізацію суб'єктів, які взаємодіють у напрямі напрацювання та ефективного впровадження державної соціальної політики.

Аналізуючи розподіл повноважень у секторі реалізації державної політики, слід відзначити, що важливу роль в цьому відіграє Президент України. У історичному вимірі варто відзначити, що Президент України в своїх щорічних посланнях та відповідних указах ініціює реформи у соціальній сфері, закладає основи соціального розвитку країни, визначає напрямки діяльності виконавчої влади у цьому контексті, а також формує принципи державної регіональної політики.

Враховуючи свій правовий статус, Президент України повинен гарантувати реалізацію соціальних прав громадян, включаючи право на працю та винагороду за неї, право на достатній життєвий рівень, право на медичну допомогу, медичне страхування, охорону здоров'я, соціальний захист, освіту та життєве середовище, безпечне для життя та здоров'я.

Важливу роль у системі законодавчого впливу в державі відіграє Верховна Рада України. Вона розробляє загальну стратегію соціальної політики через прийняття законів загальної та спеціальної дії, визначає мінімальний рівень соціальних гарантій та регулює їх розмір у контексті економічної ситуації. Верховна Рада встановлює розміри соціальних послуг та конкретні параметри соціальних виплат, які можуть надаватися безкоштовно або на пільговій основі [2, с. 97].

Зі 29 комітетів Верховної Ради України, сім з них спеціалізуються виключно на питаннях соціальної політики. Ці комітети включають:

- Комітет з питань європейської інтеграції.
- Комітет з питань охорони здоров'я.
- Комітет з питань науки та освіти.
- Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи.
- Комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму.
- Комітет у справах ветеранів, учасників бойових дій, учасників антитерористичної операції та людей з інвалідністю.
- Комітет з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення.

Органи виконавчої влади, передусім Уряд, відіграють ключову роль у системі відповідальності

за формування та впровадження державної соціальної політики. Уряд здійснює відповідні заходи для розроблення та виконання державних програм соціальної допомоги, впровадження державної соціальної політики, забезпечення прав і свобод громадян, а також розробку законів щодо державних соціальних стандартів та гарантій.

Міністерство соціальної політики України відіграє значну роль у формуванні та впровадженні державної соціальної політики [9]. Як центральний орган виконавчої влади, воно має широкі повноваження у всіх галузях соціальної сфери та координує діяльність у сфері соціальної політики. Міністерство взаємодіє з різними галузями, крім культури, освіти та охорони здоров'я, і грає важливу роль у регулюванні соціальних питань. Міністр призначається на посаду та звільняється за рішенням Прем'єр-міністра України.

Пенсійний фонд України є ще одним центральним органом виконавчої влади, який займається питаннями соціального захисту [10]. Його статус рівняється до Державного комітету України. Пенсійний фонд України керується Конституцією України, законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства соціальної політики України, а також іншими актами законодавства України та дорученнями Президента України.

Систему організації соціальної роботи на регіональному (місцевому) рівні формують три підсистеми:

- органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади;
- заклади соціальної інфраструктури;
- члени територіальної громади.

Ці підсистеми взаємодіють для забезпечення ефективної соціальної роботи на місцевому рівні.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» можна визначити такі повноваження виконавчих органів сільських,

селищних, міських рад у сфері соціального захисту населення, які представлені в табл. 1.

Виконавчим органам сільських, селищних і міських рад приписані різноманітні завдання у сфері соціально-економічного та культурного розвитку територій. Вони включають в себе підготовку цільових програм, програм соціально-економічного та культурного розвитку, а також подання їх на затвердження ради, організацію виконання цих програм і подання звітів про хід і результати їх виконання. Ці органи відіграють важливу роль у забезпеченні соціального захисту населення на місцевому рівні та у процесі розвитку громад [11].

Також важливою ініціативою Уряду стало створення Координаційних центрів підтримки цивільного населення у зв'язку з можливим збройним конфліктом. Ці центри призначені для підтримки та супроводу населення, що постраждало від війни, включаючи внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни. Серед основних завдань цих центрів можна назвати розв'язання проблем соціального захисту, забезпечення житлом та підтримка зайнятості постраждалого населення, а також надання правової, медичної та психосоціальної допомоги.

Активізація громади в контексті соціальної роботи включає в себе ряд процесів, які спрямовані на залучення громадян до обговорення та вирішення проблем соціально вразливих категорій. Це включає в себе визначення проблем, обговорення можливих шляхів їх вирішення, співпрацю з установами та організаціями, які можуть допомогти вирішити ці проблеми, а також розвиток громадських організацій для підтримки розвитку громад та соціальних ініціатив.

Співпраця органів державної влади з громадськими організаціями та впровадження елементів соціального контракту в системі публічного управління у сфері соціального захисту є важливим

Таблиця 1

Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері соціального захисту населення відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»

Повноваження	Їх характеристика
власні повноваження	забезпечення надання соціальних послуг відповідно до закону, встановлення за рахунок благодійних надходжень і власних коштів
делеговані повноваження	забезпечення соціальними послугами осіб та сімей з дітьми, які потребують сторонньої допомоги, перебуваючи у складних життєвих обставинах, забезпечення виховання та утримання дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах; проведення заходів соціального патронажу щодо осіб, які у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк відбували покарання, а також осіб, до яких застосовано апробацію; проведення заходів, спрямованих на запобігання бездомності осіб; організації надання соціальних послуг бездомним особам
додаткові повноваження	додаткових гарантій щодо соціального захисту населення; організації безоплатного харчування, продажу товарів за соціально доступними цінами у спеціальних магазинах і відділах, а також побутового обслуговування для осіб з інвалідністю будинків-інтернатів, малозабезпечених громадян похилого віку

Джерело: складено на основі [11]

напрямом розвитку сучасного суспільства. Соціальний контракт сприяє залученню громадськості до вирішення соціальних питань і формуванню ефективніших стратегій управління.

Щодо соціального захисту військовослужбовців, важливо враховувати їхню специфічну ситуацію та обов'язки перед державою. Введення воєнного стану та ведення військових дій ставить перед державою завдання гарантування посиленого соціального захисту цих осіб, що визначається економічною ситуацією в країні та необхідністю забезпечення національної безпеки.

Співпраця з бізнес-сферою та залучення юридичних прийомів може виявитися корисним для забезпечення соціального захисту військовослужбовців. Бізнес може вносити свій вклад у створення програм соціальної підтримки та надання психосоціальної допомоги, а юридичні прийоми можуть сприяти формулюванню і реалізації заходів, спрямованих на поліпшення становища військовослужбовців.

Посилення уваги до соціального захисту громадян, які беруть участь в оборонній діяльності, є важливим аспектом національної безпеки та правового спонукання громадян до активної участі в цьому процесі. Урахування їхніх особливостей та гарантування соціальних прав є ключовими для забезпечення національної безпеки української держави.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в державі вже сформовано та діє значне коло суб'єктів, які займаються розробкою та впровадженням державної соціальної політики. Ці суб'єкти мають визначені повноваження на загальнодержавному і на місцевому рівні. На загальнодержавному рівні в управлінні державною соціальною політикою беруть участь Верховна Рада, Президент, уряд та Міністерство соціальної політики. На місцевому рівні формування та реалізація соціальної політики розподіляються між різними суб'єктами, які діють на регіональному, районному рівнях та на рівні об'єднаних територіальних громадах.

Для ефективного виконання державної соціальної політики використовуються адміністративно-правові інструменти, різні засоби, методи та способи. Це дозволяє не лише забезпечити якісне формування, але й успішно втілювати державну соціальну політику на практиці. Важливо враховувати, що комплекс адміністративно-правових інструментів може бути різноманітним і залежати як від конкретного сектора соціальної сфери, який регулюється державним управлінням, так і від адміністративно-правового статусу конкретних суб'єктів, що застосовують ці інструменти.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях та перспективах організаційного механізму забезпечення політики соціального захисту у повоєнний період.

Література

1. Кадикало О.І. Особливості нормативно-правового забезпечення соціального захисту окремих верств населення в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 126–129.
2. Кришень О.В. Теоретико-методологічні аспекти регіональної соціальної політики в період сучасних трансформацій: дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.01. Дніпро, 2020. 241 с.
3. Ляшенко Т. Соціальний захист як складова соціально-трудових відносин: європейський досвід та українські реалії. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2019. Вип. 2. С. 105–125.
4. Сидорчук О.Г., Хандій О.О. Інституційне забезпечення державного регулювання соціальної безпеки. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 1 (55). С. 157–163.
5. Смирнова І.І., Лихошва О.Ю., Рак Н.В., Горієва Л.А. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3(61). URL: <http://evd.luguniv.edu.ua/index.php/evd/article/view/190> (дата звернення: 21.01.2024).
6. Статівка Н.В. Соціально-економічне забезпечення реалізації державної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2021. Вип. 1. С. 208–218.
7. Трунова Г.А. Правові аспекти соціального захисту громадян України в умовах воєнного стану. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 456–465.
8. Комітет з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення. URL: <https://komspir.rada.gov.ua/> (дата звернення: 22.01.2024).
9. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 р. № 423 р. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.01.2024).
10. Пенсійний фонд України: офіційний вебсайт. URL: <http://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 23.01.2024).
11. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 23.01.2024).

References

1. Kadykalo, O.I. (2021). Osoblyvosti normatyvno-pravovoho zabezpechennya sotsial'noho zakhystu okremykh verstv naselennya v Ukraini [Peculiarities of regulatory and legal provision of social protection of certain strata of the population in Ukraine]. *Actual problems of domestic jurisprudence*, 3, 126–129 [in Ukrainian].
2. Kryshen, O.V. (2020). Teoretyko-metodolohichni aspekty rehional'noyi sotsial'noyi polityky v period suchasnykh transformatsiy [Theoretical and methodological aspects of regional social policy in the period of modern transformations]. *Candidate's Thesis*. Dnipro [in Ukrainian].
3. Lyashenko, T. (2019). Sotsial'nyy zakhyst yak skladova sotsial'no-trudovykh vidnosyn: yevropeys'kyy dosvid ta ukrayins'ki realiyyi [Social protection as a component of social and labor relations: European experience and Ukrainian realities]. *Scientific notes of the Institute of Political and Ethnonational Studies*, 2, 105–125 [in Ukrainian].
4. Sydorchuk, O.G., & Handiy, O.O. (2019). Instytutysyne zabezpechennya derzhavnoho rehulyuvannya sotsial'noyi bezpeky [Institutional provision of state regulation of social security]. *Economic Herald of Donbass*, 1 (55), 157–163 [in Ukrainian].
5. Smyrnova, I.I., Lyhoshva, O.Yu., Rak, N.V., & Goriyeva, L.A. (2020). Sotsial'nyy zakhyst naselennya na suchasnomu etapi: stan i problemy v Ukraini [Social protection of the population at the current stage: state and problems in Ukraine]. *Economic Herald of Donbass*, 3(61). Retrieved from <http://evd.luguniv.edu.ua/index.php/evd/article/view/190> [in Ukrainian].
6. Stativka, N.V. (2021). Sotsial'no-ekonomichne zabezpechennya realizatsiyi derzhanoyi polityky u sferi sotsial'noho zakhystu uchashnykh boyovykh diy [Socio-economic support for the implementation of state policy in the field of social protection of combatants]. *Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Series: Public administration*, 1, 208–218 [in Ukrainian].
7. Trunova, G.A. (2022). Pravovi aspekty sotsial'noho zakhystu hromadyan Ukrainy v umovakh voyennoho stanu [Legal aspects of social protection of citizens of Ukraine under martial law]. *Constitutional state*, 33, 456–465 [in Ukrainian].
8. *Committee on Social Policy, Employment and Pensions*. Retrieved from <https://komspip.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo sotsial'noyi polityky Ukrainy: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.06.2015 r. № 423 r. [On the approval of the Regulation on the Ministry of Social Policy of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 06/17/2015 No. 423]. *Verkhovna Rada of Ukraine: official webportal*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
10. *Pension Fund of Ukraine: official website*. Retrieved from <http://www.pfu.gov.ua> [in Ukrainian].
11. Pro mistseve samovryaduvannya: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 r. [On local self-government: Law of Ukraine dated 05/21/1997]. (1997). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — The Official Bulletin of the Verkhovna Rada*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#top> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.02.2024

УДК 351:354:342.7:327.3

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Драгомирецька Наталія Михайлівна
*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних наук
Інститут публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»*

Dragomyretska Nataliia
*Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Social and Humanitarian Sciences
Institute of Public Service and Management of the
National University "Odesa Polytechnic"*
ORCID: 0000-0001-5713-6724

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9649

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОЗАХИСНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

COMMUNICATIVE ASPECT OF THE ACTIVITIES OF NON-GOVERNMENTAL HUMAN PROTECTION ORGANIZATIONS: FOREIGN EXPERIENCE

Анотація. Вступ. В сучасних умовах важливою постає проблема права на спілкування, взаємодію та дотримання прав людей, а також тих, чий можливості в спілкуванні обмежені. В зарубіжній літературі і практиці за останні п'ять років вироблено велику кількість науково-прикладних підходів щодо комунікацій в правозахисній діяльності задля розширення прав людей. Однією з актуальних тенденцій є залучення до такої діяльності правозахисних громадських організацій. Враховуються їх можливості щодо впливу на громадськість з дотримання права на спілкування, а також впливу на політику держави і міжнародних спільнот. В українській науці дана проблематика не отримала комплексного широкого дослідження.

Мета. Метою статті є опис сучасних зарубіжних науково-прикладних підходів діяльності правозахисних громадських організацій в комунікативному аспекті.

Матеріали і методи. Матеріалами для даної статті стали науково-прикладні публікації зарубіжних дослідників і фахівців щодо права спілкування, ефективних комунікацій, методів, способів і інструментів комунікацій, які мають застосовувати правозахисні громадські організації. Було використано методи аналізу, синтезу та узагальнення задля виявлення основних тенденцій і напрямів комунікативної діяльності та впливів правозахисних громадських організацій.

Результати. В сучасному контексті діяльність громадських правозахисних організацій підкріплюється комунікативним контекстом, який ґрунтується на певних теоретичних підходах та сучасних практичних тенденціях правозахисної діяльності. Такий вид діяльності розглядається з декількох позицій: спілкування; інформування; навчання; спільного розроблення інструментів комунікацій з прав людини; ролі комунікацій в гуманітарній роботі; права на спілкування як одного з виду прав людини та його відстоювання; стратегічних комунікацій в аспекті формування громадської думки з прав людини та її впливу на політику; створення лояльності шляхом комунікативних практик; вироблення методів, способів та інструментів комунікацій і впливів в контексті правозахисної діяльності громадських організацій та ін.

Перспективи. В подальшому планується більш детально дослідити можливості імплементації даних підходів в українську практику правозахисної діяльності.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, правозахисні громадські організації, комунікації, методи, способи та інструменти комунікацій, комунікативна діяльність, впливи, зарубіжний досвід.

Summary. Introduction. The problem of the right to communication, interaction and observance of the rights of people, as well as those whose communication capabilities are limited, becomes important in modern conditions. A large number of scientific and applied approaches to communications in human rights activities for the expansion of people's rights have been developed in foreign literature and practice over the past five years. Involvement of human rights organizations in such activities

is one of the current trends. They have wide opportunities to influence the public in respect of the right to communication, as well as influence the policy of the state and international communities. Дана проблематика не отримала комплексного широкого дослідження в українській науці.

Purpose. The purpose of the article is a description of modern foreign scientific and applied approaches to the activity of human rights public organizations in the communicative aspect.

Materials and methods. Scientific and applied publications of foreign researchers and experts on the right to communicate, effective communications, methods, methods and tools of communications that should be used by human rights public organizations are the materials for this article.

Results. In the modern context, the activity of public human rights organizations is reinforced by the communicative context, which is based on certain theoretical approaches and modern practical trends of human rights activity. This type of activity is considered from several positions: communication; informing; training; joint development of human rights communication tools; the role of communications in humanitarian work; the right to communication as one of the types of human rights and its advocacy; strategic communications in the aspect of forming public opinion on human rights and its influence on politics; creating loyalty through communicative practices; development of methods and tools of communications and influences in the context of human rights activities of public organizations, etc.

Discussion. A more detailed study of the possibilities of implementing these approaches in the Ukrainian practice of human rights activities is planned in the future.

Key words: public management and administration, human rights non-governmental organizations, communications, methods and communication tools, communicative activity, influences, foreign experience.

Постановка проблеми. В сучасних умовах життєдіяльності людей важливою постає проблема права на спілкування, взаємодію та додержання прав людей, можливості яких в спілкуванні обмежені. В зарубіжній літературі і практиці за останні п'ять років вироблено велику кількість науково-прикладних підходів щодо комунікацій в правозахисній діяльності задля розширення прав людей. Однією з актуальних тенденцій є залучення до такої діяльності правозахисних громадських організацій. Враховуються їх можливості щодо впливу на громадськість з додержання права на спілкування, а також впливу на політику держави і міжнародних спільнот. В українській науці дана проблематика не отримала комплексного широкого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативна діяльність громадських правозахисних організацій ґрунтується на теоретико-прикладних дослідженнях проблеми комунікацій та прав людини. З позицій спілкування розглядає комунікацію і права людини Ben Fulya A. Він акцентує увагу на праві спілкування, яке розглядає в рамках свободи вираження поглядів і плюралістичної демократії. Йдеться про визнання права на спілкування, яке має важливе значення для загального захисту стандартів прав людини, що передбачає обмін думками шляхом спілкування. Наголос робиться на тому, що в концепції прав людини важливе місце посідає право на спілкування в контексті свободи вираження поглядів, плюралістичних медіа та свободи Інтернету в демократичному суспільстві [1].

В публікаціях ENNHRI (2022) йдеться про ефективні комунікації з прав людини. В першу чергу, наголос робиться на ефективному інформуванні про права людини, оскільки просування прав людини є однією з основних функцій національних правозахисних установ (НПІЛ). ENNHRI

(Європейська мережа національних правозахисних установ, яка об'єднує понад 40 національних інституцій з прав людини (НПІЛ) у всій Європі, щоб посилити просування та захист прав людини в регіоні) надає європейським НПІЛ платформу для нарощування потенціалу та обміну досвідом щодо ефективної комунікації з прав людини. Також вони співпрацюють з партнерами в цій сфері, намагаючись створити ширшу підтримку прав людини в Європі. Цій роботі сприяє робоча група організації з комунікацій [2]. Виокремлюються наступні методи:

- повідомлення про права людини та фреймінг (переосмислити комунікаційні практики та переформулювати повідомлення про права людини, щоб забезпечити їх повне розуміння широкою громадськістю) для чого проводяться семінари, навчальні заходи, засновані на об'єднанні існуючих досліджень. Наприклад, у 2019 році організація провела семінар на тему «Повідомлення про економічні та соціальні права», який об'єднав працівників європейських НПІЛ, які займаються комунікаціями та політикою, щоб спільно вивчити підходи до просування позитивного наративу прав людини в Європі;
- співпраця з регіональними та міжнародними партнерами, які об'єднують експертів з комунікацій з установ та організацій, що працюють у сфері прав людини на європейському рівні та співпрацюють для просування прав людини та вирішення пов'язаних із цим проблем. Така група C10 посилює повідомлення один одного для більшого впливу, а також створює спільні продукти. Група розробила набір інструментів «10 ключів для просування та захисту прав людини», випущений у 2021 році задля допомогти всім, хто працює у сфері прав людини в регіоні

ОБСЕ та за його межами, щоб створювати та доносити потужні повідомлення для підвищення обізнаності та посилення захисту прав людини. В організацію C10, окрім ENNHRI входять: Рада Європи, Комісар Ради Європи з прав людини, Гранти ЄЕЗ-Норвегія, Equinet, Європейська мережа органів з питань рівності, Агентство Європейського Союзу з основних прав (FRA), Агентство Європейського Союзу з гендерної рівності (EIGE), Європейська комісія, Генеральний директорат із питань споживачів та внутрішніх справ (DG JUST), Бюро з демократичних інститутів і прав людини (ODIHR) Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЕ), Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) [2];

- проведення різних семінарів та он-лайн курсів як навчальної складової, наприклад: Сила наративу: разом за рівність і права людини (2021) [3]; Формування міграції з точки зору прав людини: новий онлайн-курс (2021) [4]; Як НІПЛ можуть створити культуру прав: натхнення від Академії НІПЛ (2020) [5]; Просування свобод і захист активістів у соціальних мережах: яка роль НІПЛ? (2020) [6]; Семінар для НІПЛ на тему «Інформація про економічні та соціальні права» сприяє співпраці між експертами з комунікації та політики (2019) [7]; Належні практики та стратегії для НІПЛ, які спілкуються про надання притулку та міграцію (2019) [8].

Метою статті є опис сучасних зарубіжних науково-прикладних підходів діяльності правозахисних громадських організацій в комунікативному аспекті.

Матеріали і методи. Матеріалами для даної статті стали науково-прикладні публікації зарубіжних дослідників і фахівців щодо права спілкування, ефективних комунікацій, методів, способів і інструментів комунікацій, які мають застосовувати правозахисні громадські організації. Було використано методи аналізу, синтезу та узагальнення задля виявлення основних тенденцій і напрямів комунікативної діяльності та впливів правозахисних громадських організацій.

Виклад основного матеріалу. Monchari E. розглядає роль комунікацій в гуманітарній роботі. Зазначається, що громадські організації, повноваженнями яких є гуманітарна діяльність, мають бути проактивними у спілкуванні. Роль спілкування в таких організаціях полягає в тому, щоб ділитися інформацією, розповідати історії, захищати репутацію бренду та брати участь у розмовах, які надихають людей приєднатися до організації для виконання її місії. Інформування стосується того як: отримати допомогу; діяти; надавати пожертвування і волонтерську допомогу. Повідомлення («історії») мають бути: проактивними (прес-релізи, презентації в ЗМІ, проведення презентацій і промов

для спільноти, розробка флаєрів і листівок, створення та поширення вмісту через соціальні мережі та підтримка збору коштів і громадських заходів); ітерактивними (моніторинг розмов у соціальних мережах і участі в розмовах. Також через залучення прихильників і критиків); реактивними (відповіді на запити ЗМІ, реагування на соціальні розмови, захист вашого бренду та репутації та створення тез для розмови чи інших повідомлень) [9].

В інших публікаціях 2023 року наголошується на важливості спілкування, оскільки право на спілкування є основним правом людини. В цих публікаціях комунікативна складова розглядається не з позицій просвітницької діяльності з прав людини, а саме розуміння права людини на спілкування, висловлювання власних думок та відстоювання таких прав. Також йдеться про право людини спілкуватись будь-яким способом, який вона вибере, що також стосується людей, які мають труднощі з спілкуванням. Багато інших прав людини, включно з правом на освіту, право на роботу та участь у прийнятті рішень щодо уряду шляхом голосування, залежать від права на спілкування. Право на спілкування також є важливим у ситуаціях несправедливого поводження з людьми [10].

В цьому контексті важливим і цікавим є комунікаційний Білл про права Австралії, в якому основний меседж полягає в тому, що право на спілкування дозволяє людям робити справжній вибір у власному житті. Але люди з труднощами спілкування обмежені в такому праві, що створює для них певні перешкоди, зокрема щодо: обмеження в отриманні інформації, вираженні своїх емоцій і думок, прийнятті рішень, обміні вподобаннями та обговоренні ідей. Відповідно, кожен має право використовувати будь-який альтернативний спосіб спілкування, який долає ці бар'єри. Білл про права на комунікацію описує 12 конкретних прав на спілкування для досягнення людиною соціальних, освітніх і професійних цілей. Відповідно кожна людина може отримати доступ до варіантів спілкування, які йому підходять. Вважається, що саме це створює сильніші спільноти, де кожен може зробити свій внесок і почуватися причетним [10].

Благодійна організація Великобританії, яка об'єднує людей та організації, що займаються питаннями рівності, прав людини та соціальної справедливості, щоб зробити це реальністю в житті кожного Equally Ours (раніше Форум рівності та різноманіття) розробила десятирічну стратегію (2022–2032) «Разом за соціальну справедливість», яка визначає сміливу програму для підвищення рівності та зміцнення прав. Ця стратегія передбачає: захист і вдосконалення законодавства про рівність і права людини; збільшення інвестицій у вирішення основних причин нерівності та порушення прав. У даному контексті акцент робиться на стратегічних комунікаціях в аспекті

формування громадської думки з прав людини та її впливу на політику. Головна мета такої комунікації — зміна ставлення громадськості та зміцнення спроможності ефективніше спілкуватися з важливих питань. Основний підхід до комунікації полягає в тому, що він базується на доказах і цінностях (теорії фреймів і аналізу поведінки). Це передбачає чотири напрями роботи: дослідження аудиторії; розробка та тестування кадрів і повідомлень; розбудова спроможності громадянського суспільства спілкуватися та проводити кампанії за зміни; створення кампанії та контенту [11].

Equally Ours, ґрунтуючись на власних дослідженнях на практиці, співпрацювала з низкою національних організацій, зокрема Age UK, Unicef і Mind, щоб створити переконливі комунікаційні кампанії, які пов'язують права людини з повсякденним життям, надаючи людям можливість користуватися своїми правами, коли вони потребують. У травні 2019 року організація запустила довгострокову кампанію зі зміни ставлення населення до прав людини. У рамках поточного проєкту з розбудови стратегічної комунікаційної спроможності сектору рівності організація підготувала посібник «Говоримо про рівність» із бесід про рівність на основі досліджень і передового досвіду [11].

Steininger S. розрізняє практику спілкування в європейському та міжамериканському режимах прав людини. Досліджується практики створення лояльності шляхом комунікативних практик. Акцент робиться на діяльності комунікативних відділів, які виконують, у тому числі, дифузну підтримку міжнародних судів. Відбувається як професіоналізація суб'єктів комунікації, так і еволюцію конкретних комунікаційних стратегій у часи негативної реакції. Лояльність розуміється як постійна відданість установі навіть перед обличчям викликів. Активне використання практик спілкування є ключовим для створення лояльності. Зазначається також, що протягом останнього десятиліття міжнародні суди: розробили широкий спектр комунікаційних стратегій та інструментів; використовують численні комунікаційні стратегії для взаємодії з громадськістю; мають штатних прес-офіцерів, які готують заяви для ЗМІ, надають резюме, є активними в соціальних мережах та дають інтерв'ю пресі; створили ситуацію переходу від відносно пасивного забезпечення прозорості та доступу громадськості до прийняття міжнародних рішень до того, що міжнародні інституції стають активними учасниками публічних дебатів. Наголошується, що займаючись комунікацією з громадськістю, міжнародні інституції можуть таким чином взяти на себе активну відповідальність за свій суспільний імідж і відповідати своїм критикам. Ця проактивна комунікаційна політика дає установі можливість просувати ретельно створений суспільний імідж навіть за рахунок придушення

критичних голосів. Враховуючи це, пропонується комунікативні практики не розуміти як суто інформативні повідомлення, оскільки вони є інструментами для моніторингу, переформатування та впливу на публічну дискусію з метою створення лояльності серед її учасників. Використовуючи різноманітні медіа-інструменти, міжнародні інституції беруть участь у «ринку лояльності», що означає, що вони стратегічно створюють наративи соціальної єдності та ідентичності, щоб залучити потенційних «покупців», а саме «громадян, підданих, громадян, споживачів-одержувачів пакети інформації, пропаганди, реклами, драматургії та новин, які пропонують ЗМІ». Окрім того наголошується, що європейський режим прав людини розвинув потужну міжінституційну мережу комунікацій, яка доповнює роботу його преси та зв'язків зі ЗМІ більш активними комунікаційними стратегіями [12].

Інша стратегія, прийнята правозахисними інституціями від громадських організацій, полягає у використанні техніки розповіді у візуальних медіа. Це метод, який використовує фактичні історії для ілюстрації основного повідомлення. Особливо в часи посилення критики держави розповідь стає важливою для створення позитивного наративу. Використання візуальних форматів і технік оповідання вбудовуються в більш традиційні формати спілкування, такі як потокове передавання сесій та офіційні веб-сайти. Вони є частиною багатогранного підходу до спілкування, який може бути адаптований судами, як вважає Steininger S. (2022) [12].

Equinet та правозахисні організації по всій Європі працюють над наданням оновленої версії 10 ключів до ефективного інформування про права людини (2022). Кожен ключ спонукає розглянути важливий аспект комунікації, спрямований на вибір аудиторії, формування партнерських стосунків та пошуку нових форм роботи [13].

В деяких публікаціях розглядається роль інструментів комунікаційних стратегій (2024), які, як зауважується, допоможуть активістам і громадським організаціям не тільки планувати свої контр-наративні або альтернативні наративні кампанії на основі цінностей і принципів прав людини, але також буде орієнтиром щодо того, що робити терміново, а що не робити. Кампанії мають бути креативним та інноваційним. Загальна схема інструменту містить уявлення та поради щодо того, що слід враховувати під час планування, підготовки та проведення ідеальної кампанії. Вибір правильної платформи має вирішальне значення під час планування контр-або альтернативної наративної кампанії [14].

У Рекомендаціях FDFA з прав людини 2021–2024 років наголошується, що ефективний і сталий розвиток неможливий без просування прав людини, що може бути досягнуто завдяки ефективним комунікаціям. Це вимагає чіткої, ефективної та

чутливої до конфліктів комунікації. Комунікація щодо прав людини (HR) в контексті сталого розвитку починається з передумови, що комунікація сама по собі є правом людини та має важливе значення для розширення можливостей власників прав, що забезпечує оптимальні результати сталого розвитку. Ефективне спілкування з правами людини вимагає: точно відображати відповідні міжнародні стандарти прав людини та визначати правласників і носіїв обов'язків, що стосуються сектора розвитку/тематичного пріоритету кожної програми; розширення можливостей і посилення участі цільових груп, чітко посиляючись і підвищуючи обізнаність про загально визнані кадрові стандарти, що стосуються сектора/тематичного пріоритету розвитку та профілю цільової групи, що важливо для відкритого інформування про права людини; підкреслення, що підхід, заснований на правах людини, є частиною відповідальності за те, яким чином і шляхом робляться досягнення у співпраці в галузі розвитку (повідомлення про пріоритети, можливості ін.); підкреслення універсальності, неподільності, взаємопов'язаності; взаємозалежності і обов'язковості прав людини, включаючи заборонені ознаки дискримінації; підкреслення переваги стійкості розвитку, заснованого на правах людини, наприклад, зміцнення прав людини означає усунення корінних причин конфліктів і бідності; охоплення всього спектру прав (економічні, соціальні, культурні, громадянські, політичні права); нормалізації комунікації про права людини та забезпечення видимості контенту HR у всіх секторах життєдіяльності людини; прийняття та культивування наративів, які є корисними для прав людини та людей і організацій, які їх захищають [15].

Наголошується, що, при цьому, потрібно враховувати, що повідомлення — це листи, надіслані спеціальними процедурами урядам та іншим особам, таким як міжурядові організації, підприємства, військові чи охоронні компанії. У цих листах експерти повідомляють про скарги на порушення прав людини, які вони отримали, щодо: минулих порушень прав людини, які можуть бути об'єктом листа-звинувачення; триваючого або потенційного порушення прав людини, яке може бути об'єктом термінового звернення; занепокоєння щодо законопроектів, законодавства, політики чи практики, які не відповідають міжнародному праву та стандартам у галузі прав людини [16].

Висновки і перспективи подальших досліджень. В сучасному контексті діяльність громадських правозахисних організацій підкріплюється комунікативним контекстом, який ґрунтується на певних теоретичних підходах та сучасних практичних тенденціях правозахисної діяльності. Такий вид діяльності розглядається з декількох позицій: спілкування; інформування; навчання; спільного розроблення інструментів комунікацій з прав людини; ролі комунікацій в гуманітарній роботі; права на спілкування як одного з виду прав людини та його відстоювання; стратегічних комунікацій в аспекті формування громадської думки з прав людини та її впливу на політику; створення лояльності шляхом комунікативних практик; вироблення методів, способів та інструментів комунікацій і впливів в контексті правозахисної діяльності громадських організацій та ін. В подальшому планується більш детально дослідити можливості імплементації даних підходів в українську практику правозахисної діяльності.

Література

1. Şen Fulya A. Communication and Human Rights. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 174. P. 2813–2817. doi: 10.1016/j.sbspro.2015.01.972; URL: https://www.researchgate.net/publication/277651307_Communication_and_Human_Rights (дата звернення: 19.02.2024).
2. Communicating Human Rights. *European Network of National Human Rights Institutions: вебсайт*. 2018. URL: <https://ennhri.org/our-work/topics/communicating-human-rights/> (дата звернення: 19.02.2024).
3. The power of narrative: together for equality and human rights. *European Network of National Human Rights Institutions: вебсайт*. 2021. URL: <https://ennhri.org/news-and-blog/the-power-of-narrative-together-for-equality-and-human-rights/> (дата звернення: 19.02.2024).
4. Framing migration from a human rights perspective: a new online course. *European Network of National Human Rights Institutions: вебсайт*. 2021. URL: <https://ennhri.org/news-and-blog/framing-migration-from-a-human-rights-perspective-a-new-online-course/> (дата звернення: 19.02.2024).
5. How NHRIs can create a culture of rights: inspiration from the NHRI Academy. *European Network of National Human Rights Institutions: вебсайт*. 2020. URL: <https://ennhri.org/news-and-blog/how-nhris-can-create-a-culture-of-rights-inspiration-from-the-nhri-academy/> (дата звернення: 19.02.2024).
6. Promoting freedoms and protecting activists on social media: What role for NHRIs? *European Network of National Human Rights Institutions: вебсайт*. 2020. URL: <https://ennhri.org/news-and-blog/promoting-freedoms-and-protecting-activists-on-social-media-what-role-for-nhris/> (дата звернення: 19.02.2024).
7. Workshop for NHRIs on ‘Communicating Economic and Social Rights’ facilitates collaboration between communication and policy experts. *European Network of National Human Rights Institutions: вебсайт*. 2019. URL:

<https://ennhri.org/news-and-blog/workshop-for-nhris-on-communicating-economic-and-social-rights-facilitates-collaboration-between-communication-and-policy-experts/> (дата звернення: 19.02.2024).

8. Good practices and strategies for NHRIs communicating about asylum and migration. *European Network of National Human Rights Institutions*: вебсайт. 2019. URL: <https://ennhri.org/news-and-blog/good-practices-and-strategies-for-nhris-communicating-about-asylum-and-migration/> (дата звернення: 19.02.2024).

9. Monchari E. Role of communication in humanitarian work. *Atlas Corps*. 2019. URL: <https://atlascorps.org/role-of-communication-in-humanitarian-work/> (дата звернення: 19.02.2024).

10. Communication is a human right. *Communication Hub*: вебсайт. URL: <https://communicationhub.com.au/CommunicationEssential> (дата звернення: 19.02.2024).

11. Strategic communications. *Equally Ours*: вебсайт. URL: <https://www.equallyours.org.uk/strategic-communications/> (дата звернення: 19.02.2024).

12. Steininger S. Creating loyalty: Communication practices in the European and Inter-American human rights regimes. *Cambridge University Press*. 2022. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/global-constitutionalism/article/creating-loyalty-communication-practices-in-the-european-and-interamerican-human-rights-regimes/8842CCFE7C56332DB2637050AB4DF6DC> (дата звернення: 19.02.2024).

13. 10 keys to effectively communicating human rights. *European Network of Equality Bodies*: вебсайт. 2022. URL: <https://equineteurope.org/10-keys-to-effectively-communicating-human-rights/> (дата звернення: 19.02.2024).

14. Toolkit for human rights speech. *Council of Europe*: вебсайт. URL: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/human-rights-speech/communicate> (дата звернення: 19.02.2024).

15. H2N — Human Rights and Communication. *FCHR*. 2021. URL: [https://www.shareweb.ch/site/Conflict-and-Human-Rights/Documents/H2N%20Human%20Rights%20and%20Communication%20\(FCHR%20Unit,%20Bern,%20August%202021\).pdf](https://www.shareweb.ch/site/Conflict-and-Human-Rights/Documents/H2N%20Human%20Rights%20and%20Communication%20(FCHR%20Unit,%20Bern,%20August%202021).pdf) (дата звернення: 19.02.2024).

16. What are Communications? *United Nations*: вебсайт. 2024. URL: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council/what-are-communications> (дата звернення: 19.02.2024).

References

1. Şen, Fulya A. (2015). Communication and Human Rights. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, 174, 2813–2817. doi: 10.1016/j.sbspro.2015.01.972; Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/277651307_Communication_and_Human_Rights.

2. Communicating Human Rights. (2018). *European Network of National Human Rights Institutions*. Retrieved from <https://ennhri.org/our-work/topics/communicating-human-rights/>.

3. The power of narrative: together for equality and human rights. (2021). *European Network of National Human Rights Institutions*. Retrieved from <https://ennhri.org/news-and-blog/the-power-of-narrative-together-for-equality-and-human-rights/>.

4. Framing migration from a human rights perspective: a new online course. (2021). *European Network of National Human Rights Institutions*. Retrieved from <https://ennhri.org/news-and-blog/framing-migration-from-a-human-rights-perspective-a-new-online-course/>.

5. How NHRIs can create a culture of rights: inspiration from the NHRI Academy. (2020). *European Network of National Human Rights Institutions*. Retrieved from <https://ennhri.org/news-and-blog/how-nhris-can-create-a-culture-of-rights-inspiration-from-the-nhri-academy/>.

6. Promoting freedoms and protecting activists on social media: What role for NHRIs? (2020). *European Network of National Human Rights Institutions*. Retrieved from <https://ennhri.org/news-and-blog/promoting-freedoms-and-protecting-activists-on-social-media-what-role-for-nhris/>.

7. Workshop for NHRIs on ‘Communicating Economic and Social Rights’ facilitates collaboration between communication and policy experts. (2019). *European Network of National Human Rights Institutions*. Retrieved from <https://ennhri.org/news-and-blog/workshop-for-nhris-on-communicating-economic-and-social-rights-facilitates-collaboration-between-communication-and-policy-experts/>.

8. Good practices and strategies for NHRIs communicating about asylum and migration. (2019). *European Network of National Human Rights Institutions*. Retrieved from <https://ennhri.org/news-and-blog/good-practices-and-strategies-for-nhris-communicating-about-asylum-and-migration/>.

9. Monchari, E. (2019). Role of communication in humanitarian work. *Atlas Corps*. Retrieved from <https://atlascorps.org/role-of-communication-in-humanitarian-work/>.

10. Communication is a human right. (2023). *Communication Hub*. Retrieved from <https://communicationhub.com.au/CommunicationEssential>.

11. Strategic communications. (2023). *Equally Ours*. Retrieved from <https://www.equallyours.org.uk/strategic-communications/>.

12. Steininger, S. (2022). Creating loyalty: Communication practices in the European and Inter-American human rights regimes. *Cambridge University Press*. Retrieved from <https://www.cambridge.org/core/journals/global-constitutionalism/article/creating-loyalty-communication-practices-in-the-european-and-interamerican-human-rights-regimes/8842CCFE7C56332DB2637050AB4DF6DC>.

constitutionalism/article/creating-loyalty-communication-practices-in-the-european-and-interamerican-human-rights-regimes/8842CCFE7C56332DB2637050AB4DF6DC.

13. 10 keys to effectively communicating human rights. (2022). *European Network of Equality Bodies*. Retrieved from <https://equineteurope.org/10-keys-to-effectively-communicating-human-rights/>.

14. Toolkit for human rights speech. (2024). *Council of Europe*. Retrieved from <https://pjp-eu.coe.int/en/web/human-rights-speech/communicate>.

15. H2N — Human Rights and Communication. (2021). *FCHR*. Retrieved from [https://www.shareweb.ch/site/Conflict-and-Human-Rights/Documents/H2N%20Human%20Rights%20and%20Communication%20\(FCHR%20Unit,%20Bern,%20August%202021\).pdf](https://www.shareweb.ch/site/Conflict-and-Human-Rights/Documents/H2N%20Human%20Rights%20and%20Communication%20(FCHR%20Unit,%20Bern,%20August%202021).pdf).

16. What are Communications? (2024). *United Nations*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council/what-are-communications>.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2024

УДК 342.2 (045)

Запорожець Тетяна Володимирівна

*доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри глобальної та національної безпеки
Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Zaporozhets Tetyana

*Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor,
Professor of the Department of Global and National Security
Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of
Taras Shevchenko Kyiv National University*

ORCID: 0000-0003-1914-9481

Таран Євгеній Іванович

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри глобальної та національної безпеки
Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Taran Yevhenii

*Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Global and National Security
Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of
Taras Shevchenko Kyiv National University*

ORCID: 0000-0002-1822-6978

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9689

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ ЗА ПРИНЦИПОМ ПОДІЛУ ВЛАДИ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

CONCEPTUAL AND LEGAL PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF LEGISLATIVE AUTHORITY ACCORDING TO THE PRINCIPLE OF SEPARATION OF POWERS: FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE

Анотація. У статті здійснено аналіз концептуально-правових основ реалізації законодавчої влади за принципом поділу влади у зарубіжних країнах та в Україні. Обґрунтовано, що сучасне розуміння принципу поділу влади визначено в теоріях конституціоналізму та демократії, відповідно до якої кожна гілка влади (законодавча, виконавча, судова) має свої чітко визначені повноваження, що є необхідним для функціонування демократичної системи. Дослідження підтверджує, що для ефективної реалізації принципу поділу влади необхідно наявність чіткої конституційної бази, яка визначає повноваження та взаємодію різних гілок влади. Доведено, що парламент виступає ключовим органом у реалізації законодавчої влади, а отже, його роль у забезпеченні балансу та контролю над іншими гілками влади визнається важливою. Аналізом виявлено низку викликів та проблем у реалізації принципу поділу влади, таких як концентрація влади, недостатній парламентський контроль, політизація процесів та інші. Особливу увагу приділено питанням забезпечення функціонування законодавчої гілки влади в умовах воєнного стану. Доведено, що концептуальні та правові основи реалізації законодавчої влади повинні бути адаптовані до конкретних умов кожної країни, враховуючи її історичний, культурний та політичний контекст. Обґрунтовано, що Україна продовжує долати виклики, пов'язані з війною, відтак

роль законодавчої гілки влади залишається вирішальною у формуванні майбутньої траєкторії країни до стабільності, безпеки та демократичного врядування. Висновки підтверджують, що система поділу влади потребує модернізації для відповідності вимогам сучасного суспільства та забезпечення демократичного розвитку. Результати дослідження вказують на важливість належного правового та концептуального забезпечення принципу поділу влади для забезпечення стабільності, ефективності та легітимності державного управління.

Ключові слова: поділ влади, парламент, законодавча влада, публічна влада, публічне управління, євроінтеграція.

Summary. The article analyzes the conceptual and legal foundations of the implementation of legislative power based on the principle of separation of powers in foreign countries and in Ukraine. It is substantiated that the modern understanding of the principle of separation of powers is defined in the theories of constitutionalism and democracy, according to which each branch of government (legislative, executive, judicial) has its clearly defined powers, which is necessary for the functioning of a democratic system. The study confirms that for the effective implementation of the principle of separation of powers, a clear constitutional base is necessary, which defines the powers and interaction of different branches of government. It has been proven that the parliament acts as a key body in the implementation of legislative power, and therefore, its role in ensuring balance and control over other branches of government is recognized as important. The analysis revealed a number of challenges and problems in implementing the principle of separation of powers, such as concentration of power, insufficient parliamentary control, politicization of processes, and others. Special attention is paid to the issues of ensuring the functioning of the legislative branch of government in the conditions of martial law. It is proved that the conceptual and legal foundations of the exercise of legislative power must be adapted to the specific conditions of each country, taking into account its historical, cultural and political context. It is well-founded that Ukraine continues to overcome the challenges associated with the war, so the role of the legislative branch of government remains crucial in shaping the country's future trajectory towards stability, security and democratic governance. The conclusions confirm that the system of separation of powers needs to be modernized to meet the requirements of modern society and ensure democratic development. The results of the study indicate the importance of proper legal and conceptual provision of the principle of separation of powers to ensure the stability, efficiency and legitimacy of public administration.

Key words: separation of powers, parliament, legislative power, public authority, public administration, European integration.

Постановка проблеми. Принцип поділу влади є ключовим управлінсько-політичним концептом, який має глибоке теоретичне коріння. Цей принцип відображає ідею розподілу влади між різними гілками чи органами держави з метою запобігання концентрації влади в одних руках та забезпечення контролю та балансу владних повноважень. Теорія поділу влади зосереджує увагу на необхідності наявності конституції та правової системи, що чітко визначають повноваження різних гілок влади та механізми забезпечення їх балансу і контролю. Ці теоретичні аспекти відображають глибоке та різноманітне розуміння принципу поділу влади, яке виникло внаслідок довгого історичного процесу та тривалих наукових дискусій в галузі державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню ролі законодавчої гілки влади у реалізації принципу поділу влади присвячено низку наукових розробок. Серед науковців, що досліджували цю тему, варто зазначити таких, як: Г. Берченко [17], М. Воронов [18], А. Георгіца [19], А. Заєць [21], Ф. Кирилюк [3], Н. Нижник [22], С. Сорока [20], М. Теплюк [23] та багато інших. В опублікованих працях широко розкрито концептуальні засади принципу поділу влади та охарактеризовано законодавчу гілку влади, її повноваження та функції.

Мета статті — дослідження концептуально-правових засад реалізації законодавчої влади за принципом поділу влади у зарубіжних країнах та в Україні.

Виклад основного матеріалу. Теоретичне підґрунтя формування принципу поділу влади можна простежити до давньогрецької філософії, зокрема до праць Аристотеля. У своєму тлумаченні політичної організації міст та держав він висловив ідею розподілу влади між різними гілками влади, такими як законодавча, виконавча та судова.

Дж. Локк запропонував поділ влади з акцентом на обмеженому правлінні та захисті прав особи. Він наголосив на необхідності функціонування законодавчого органу, який ухвалював би закони; діяльності виконавчої влади, яка б забезпечувала їх виконання; і незалежної судової влади, яка б неупереджено тлумачила та застосовувала закон [1, с. 114]. Ідеї Джона Локка про «суспільний договір» і «право на опір» також мають важливе значення для теорії поділу влади. Він стверджував, що уряд повинен мати обмежені повноваження, а народ має право на опір у випадку порушення цих обмежень. Концепція поділу влади Ж.-Ж. Руссо зосереджена на ідеї народного суверенітету та прямої демократії. Він уявляв собі систему, в якій самі люди, а не окремі гілки влади, колективно ухвалюватимуть закони та здійснюватимуть виконавчу владу, зосереджуючись на загальній волі народу [2, с. 123].

Ця концепція була розвинута і вдосконалена французьким філософом Шарлем Монтеск'є, який вважав, що для забезпечення свободи та уникнення тиранії, влада повинна бути розділена між різними гілками, кожна з яких має свої власні функції та контрольні механізми. У своїй праці

«Дух законів», він розвинув ідею розділення влади між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади для забезпечення політичного балансу та обмеження зловживання владою. Один з «батьків-засновників» Сполучених Штатів Америки, Джеймс Мадісон здійснив вагомий внесок у розуміння та реалізацію принципу поділу влади. У своїй праці «Папери Федераліста» він обговорював важливість розподілу влади між федеральним рівнем та рівнями штатів, а також між різними гілками федеральної влади [3, с. 57].

У сучасному науковому дискурсі принцип поділу влади визнається одним з основних елементів конституційної демократії та правової держави. Його реалізація є важливою для забезпечення рівноваги владних структур та захисту прав і свобод громадян. Однак, до прикладу, у Великобританії, принцип поділу влади має деякі особливості, особливо у порівнянні зі звичайним розумінням принципу поділу влади, оскільки Великобританія має парламентську форму правління. В цій державі принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову відображається через систему парламентської демократії, де законодавча влада має великий вплив. Основною складовою законодавчої влади у Великобританії є парламент, який складається з двох палат. Палата лордів (House of Lords), що є верхньою палатою парламенту Великобританії. Її склад включає лордів, що успадкували свої місця, більше 90 духовних лордів (відомих як «лорди-бішопи») та деяких керівників юстиції.

Історично лорди-бішопи були частиною британської аристократії, вони є духовними лідерами англіканської церкви (Церква Англії), які займають посади єпископів і їх статус у Палаті лордів забезпечував їм право брати участь у законодавчих обговореннях та прийнятті законів [4]. На сучасному етапі лорди-бішопи є частиною верхньої палати парламенту, але їх вплив значно зменшився, і вони зазвичай утримуються від участі у партійних питаннях, керуючись переважно моральними та релігійними принципами. Палата лордів виконує функцію рецензування законопроектів, запропонованих Палатою громадян, та може вносити пропозиції щодо їх змін. Палата громадян (House of Commons) є нижньою палатою парламенту та складається з обраних представників (членів парламенту), які отримують свої мандати в результаті загальних виборів. Палата громадян відіграє ключову роль у законодавчому процесі, представляючи інтереси громадян.

Парламент приймає закони, розглядає бюджет, здійснює нагляд за діяльністю уряду тощо. Законодавчий процес у Великобританії передбачає подання законопроектів (bills) до обох палат парламенту. Законопроект повинен бути схвалений обома палатами та отримати згоду королеви, щоб стати законом. Партійна дисципліна в парламенті

також впливає на законодавчий процес. Члени палати зазвичай голосують відповідно до партійних рішень, що може обмежити незалежність депутатів. Хоча королева формально має право ветовати закони, це право не використовувалося з давніх часів. Парламент також здійснює контроль за діяльністю виконавчої влади через різноманітні комітети, дебати та запитання до уряду [4]. Крім того, велике значення в системі поділу влади у Великобританії має засада парламентського суверенітету, що означає, що парламент має остаточне слово у законодавчих питаннях. Отже, законодавча влада ухвалює закони країни і забезпечує їх прийняття відповідно до встановлених процедур.

Щодо конституційного контролю та забезпечення балансу влади, у Великобританії основні принципи державного устрою забезпечуються традиціями, судовою практикою та статутним правом. Такий підхід дозволяє парламенту, як законодавчій гілці, зберігати значний контроль над іншими гілками влади та забезпечує баланс і взаємодію між ними. Отже, законодавча влада у Великобританії виконує принцип поділу влади через свою роль у прийнятті законів та взаємодію з іншими гілками влади в системі парламентської демократії.

В Німеччині принцип поділу влади реалізується через систему парламентської демократії та конституційну структуру, яка передбачає розділення влади між різними органами. Основною складовою законодавчої влади в Німеччині є Федеральний парламент (Bundestag) та Федеральна рада (Bundesrat). Федеральний парламент (Bundestag) є нижньою палатою парламенту, яка обирається на загальних виборах кожні чотири роки. Федеральний парламент має вирішальне слово у законодавчих питаннях, приймає закони, здійснює контроль за виконавчою владою та забезпечує представництво інтересів громадян. Федеральна рада (Bundesrat) як верхня палата парламенту, представляє інтереси 16 федеральних земель Німеччини. Склад Федеральної ради включає представників урядів федеральних земель. Вона бере участь у законодавчому процесі, дозволяючи федеральним землям впливати на ухвалення законів та регулювань. Крім того, у Німеччині існує Федеральний конституційний суд, який здійснює контроль за дотриманням Конституції. Цей суд забезпечує збалансований розподіл влади та захищає права та свободи громадян від будь-яких порушень [5].

Отже, законодавча влада в Німеччині застосовує принцип поділу влади через участь у законодавчому процесі, контроль за виконавчою владою, а також через участь урядів федеральних земель у Федеральній раді та функціонування Федерального конституційного суду у забезпеченні конституційного балансу.

Законодавча влада Сполучених Штатів Америки реалізує принцип поділу влади через Конгрес

Сполучених Штатів, який складається з двох палат: Сенату та Палати Представників. Кожна з цих палат має свої власні функції та повноваження, що допомагають зберігати баланс та контроль в системі влади. Палата Представників (House of Representatives) — це нижня палата Конгресу, члени якої обираються за пропорційною системою на дворічний термін. Палата Представників відіграє ключову роль у законодавчому процесі, особливо у фінансових питаннях. Вона представляє інтереси округів, з яких обрані її члени. Сенат (Senate) є верхньою палатою Конгресу, до складу якої входять по два представники від кожного штату, обрані на шестирічний термін. Сенат відіграє важливу роль у затвердженні або відхиленні законопроектів, укладенні міжнародних договорів та затвердженні високих посадових осіб [6].

Обидві палати Конгресу мають багатофункціональні комітети, які розглядають законопроекти, проводять слухання та надають рекомендації щодо їх прийняття. Після того, як законопроект прийнятий обома палатами, він спрямовується Президенту на підпис. При цьому Президент може ветоувати закон, однак Конгрес може переголосувати його з більшістю голосів. Крім того, Федеральний суд Сполучених Штатів здійснює конституційний контроль над законами, прийнятими Конгресом, щоб переконатися, що вони відповідають конституційним стандартам. Цей механізм також сприяє збалансованому розподілу влади [7].

Отже, законодавча влада в США забезпечує принцип поділу влади через систему двопалатного Конгресу та контроль з боку Федерального суду, що допомагає забезпечити рівновагу між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади.

Зважаючи на конкретні особливості кожної з цих країн, спільні проблеми у законодавчій владі можуть проявлятися по-різному. Наприклад, у Великобританії спостерігається концентрація влади у виконавчій гілці. Палата обранців (нижня палата парламенту) має обмежену можливість контролювати виконавчу владу (уряд), що може призводити до переважання влади виконавчої гілки. Простежується недостатня роль Палати лордів (верхня палата), яка має обмежену роль у законодавчому процесі, іноді це може призводити до відчуття відсутності або недостатнього парламентського контролю.

У Німеччині існує складна система коаліцій: коаліційний уряд зазвичай формується через систему багатопартійності. Це може призводити до складнощів у досягненні консенсусу та реалізації законодавчої програми. Значною є роль федеральних земель, вони мають велику автономію, що може створювати проблеми координації та реалізації федеральних законів.

У США існує можливість політичного блокування законодавчих ініціатив через партійні

розбіжності, що може призводити до парламентських стагнацій. Окрім того, Сполучені Штати характеризуються великим впливом системи лобювання, яка може сприяти корупційним практикам та недостатній прозорості у законодавчому процесі.

Ці проблеми варіюються залежно від контексту кожної країни, але вони вказують на загальні тенденції, що можуть існувати у законодавчій владі країн, де вони є об'єктом аналізу [8].

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Верховна Рада України, як законодавчий орган, є однопалатним парламентом, обраний народом на п'ятирічний термін за пропорційною системою. Верховна Рада України вирішує питання законодавства, затверджує бюджет, здійснює парламентський контроль за виконавчою владою. Президент України виконує функції глави держави, командувача Збройних сил, представника України в міжнародних відносинах та інших повноважень відповідно до Конституції. Президент має право ветоувати закони, прийняті Верховною Радою, але це рішення може бути повторно проголосоване. Судова влада в Україні здійснюється через систему судів, яка включає Конституційний Суд, апеляційні та місцеві суди. Конституційний Суд вирішує питання конституційності законів та актів органів влади, що є важливим механізмом для забезпечення дотримання принципу поділу влади. Законодавча влада в Україні виконує принцип поділу влади шляхом прийняття законів, контролю за діяльністю виконавчої влади та співпраці з судовою владою для забезпечення дотримання конституційних норм і захисту прав і свобод громадян.

Ю.Шемшученко визначає законодавчу владу як одну з гілок державної влади, головним призначенням якої є здійснення її шляхом законотворення [9, с. 223]. Стаття 75 Конституції України дає визначення Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в Україні [10]. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України, визначення Верховної Ради України єдиним органом законодавчої влади означає, що жоден інший орган державної влади не уповноважений приймати закони [11, с. 76].

З анексією Криму та російським вторгненням на сході у 2014 році Україна стикнулася з серйозними викликами щодо удосконалення законодавчої влади задля забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності. У зв'язку з цими подіями було прийнято декілька важливих законодавчих актів та проведено низку публічних обговорень та дебатів. Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» був прийнятий у вересні 2014 року та передбачав введення особливого порядку місцевого самоврядування в районах, що контролюються бойовиками на

сході України [12]. У 2015 році було прийнято Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який регулює правовий статус та соціальний захист осіб, які брали участь у бойових діях на сході України [13].

У різні періоди впродовж військових подій на сході України 2014–2022 років та анексії Криму відбувалися публічні обговорення та дебати щодо стратегій національної безпеки, реформування збройних сил, зовнішньої політики та інших важливих питань.

Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» був прийнятий у вересні 2014 року [14] та позначив важливий крок у співпраці України з Європейським Союзом, зокрема у зміцненні економіки та політичних зв'язків. Ці приклади не вичерпують повного переліку законів та заходів, які були прийняті або відбулися відповідно до російського військового вторгнення. Україна продовжує вдосконалювати свої законодавчі механізми за принципом поділу влади для забезпечення національної безпеки та захисту територіальної цілісності.

Повномасштабне російське військове вторгнення в Україну у лютому 2022 року справило значний вплив на законотворчий процес, глибоко сформувавши законодавчі пріоритети та динаміку прийняття рішень. Оскільки Україна продовжує долати виклики, пов'язані з війною, роль законодавчої гілки влади залишатиметься критично важливою у формуванні майбутньої траєкторії розвитку країни та забезпечення стабільності, безпеки та демократичного врядування.

Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року є прикладом комплексного підходу до покращення законодавства з метою його адаптації до функціонування держави в умовах воєнного стану [15].

Ситуація в Україні привертає також значну увагу та підтримку з боку міжнародної спільноти. У результаті українські законодавці плідно працюють над приведенням національного законодавства

у відповідність з міжнародними стандартами та зобов'язаннями, зокрема в таких сферах, як права людини, гуманітарне право та запровадження режиму санкцій. У 2023 році Верховна Рада ухвалила 27 законів у сфері євроінтеграції. 14 грудня 2023 року Рада ЄС прийняла рішення про початок перемовин для України про членство в ЄС, що обумовлює потребу ухвалення близько 3000 правових актів ЄС до набуття членства [16].

Висновки. Дослідження концептуально-правових основ реалізації законодавчої влади за принципом поділу влади дозволяє зробити наступні висновки. Надзвичайно важливою для функціонування законодавчої влади є наявність конституційної основи, оскільки ефективна реалізація принципу поділу влади ґрунтується на належно визначених конституційних нормах, що визначають повноваження та взаємодію різних гілок влади. Парламентська гілка влади відіграє ключову роль у забезпеченні контролю за виконавчою владою, що є важливим аспектом забезпечення системи розподілу влади. При цьому визначальним видається забезпечення прозорості та участі громадськості у законодавчому процесі, що сприяє підвищенню легітимності та відкритості управління. Реалізація принципу поділу влади передбачає збалансованість та взаємодію між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади, що дозволяє уникнути концентрації влади у руках однієї особи чи органу. Разом з тим, варто враховувати, що концептуальні та правові основи реалізації законодавчої влади можуть бути адаптовані до конкретних умов кожної країни, враховуючи її історичний, культурний та політичний контекст, що свідчить про динамічність розвитку системи розподілу влади задля забезпечення ефективності та легітимності державного управління. Оскільки Україна продовжує долати виклики, пов'язані з війною, роль законодавчої гілки влади залишається вирішальною у формуванні майбутньої траєкторії країни до стабільності, безпеки та демократичного врядування. Відтак непохитна відданість демократичним принципам і верховенству права є важливою для відновлення України, прогресу до більш стійкого та інклюзивного суспільства, що є особливо важливим в умовах післявоєнної реконструкції.

Література

1. Локк Дж. Два трактати про врядування / пер. з англ. О. Терех, Р. Димерець. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 265 с.
2. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права / пер. з фр. та ком. О. Хома. К. : Port-Royal, 2001. 349 с.
3. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень. Нової доби: навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 414 с.
4. Benwell R., Gay. O. The Separation of Powers. 11 p. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN06053/SN06053.pdf> (дата звернення: 07.02.2024).

5. *The Federal Republic of Germany is structured as a federal state and parliamentary democracy*. URL: <https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/en/politics-germany/political-system> (дата звернення: 03.03.2024).
6. *U.S. House of Representatives*. URL: <https://www.house.gov/the-house-explained/branches-of-government> (дата звернення: 21.01.2024).
7. *Legislative Process*. URL: <https://constitutioncenter.org/the-constitution/articles/article-i/clauses/766> (дата звернення: 01.02.2024).
8. Committees in Legislatures. Legislative Research Series Paper № 2. *National Democratic Institute for International Affairs*. URL: https://www.ndi.org/sites/default/files/030_ww_committees.pdf (дата звернення: 15.12.2023).
9. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. К., 1999. Т. 2. С. 500.
10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.02.2024).
11. Рішення Конституційного Суду України № 17-рп/2002 від 17 жовтня 2002 року у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 75, 82 84, 91, 104 Конституції України (щодо повноважності Верховної Ради України). *Офіційний вісник України*. 15.11.2002. № 44. С. 190.
12. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 45. Ст. 2043. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
13. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 02.02.2024).
14. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text> (дата звернення: 16.02.2024).
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану року : Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 02.03.2024).
16. Україна до ЄС — 2023: Основні Підсумки Року. *Команда Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції: вебсайт*. 2023. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/ukrayina-do-yes-2023-osnovni-pidsumky-roku/> (дата звернення: 12.02.2024).
17. Берченко Г.В. Політичний популізм та установча влада народу. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 3. С. 7–11.
18. Воронов І.О. Правова держава як предмет політологічного аналізу. К. : ВіРА ІНСАЙТ, 2000. 375 с.
19. Георгіца А. Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади. *Право України*. 2009. № 11. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28732/13-Geortsiga.pdf?sequence=1> (дата звернення: 05.02.2024).
20. Сорока С.В. Делеговане законодавство як форма участі уряду в законодавчому процесі у країнах Європейського Союзу. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: *Державне управління*. 2012. Т. 181, Вип. 169. С. 54–62.
21. Заєць А. Принцип розподілу влади в новітній українській конституційно-правовій практиці. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 2. С. 40–50.
22. Нижник Н.Р. Проблеми президентської влади в Україні. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1999. № 8. С. 3–24.
23. Теплюк М.О. Принцип поділу державної влади і проблеми забезпечення єдності влади. *Віче*. 2007. № 12. С. 9–10.

References

1. Lokk Dzh. Dva traktaty pro vriaduvannia / per. z anhl. O. Terekh, R. Dymereys. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy", 2001. 265 s.
2. Russo Zh.-Zh. Pro suspilnu uhodu, abo Pryntsypy politychnoho prava / per. z fr. ta kom. O. Khoma. K.: Port-Royal, 2001. 349 s.
3. Kyryliuk F.M. Istoriia zarubizhnykh politychnykh vchen. Novoi doby: navch. posibnyk. K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2008. 414 s.
4. Benwell R., Gay. O. The Separation of Powers. 11 p. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN06053/SN06053.pdf> (date of access: 07.02.2024).
5. *The Federal Republic of Germany is structured as a federal state and parliamentary democracy*. URL: <https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/en/politics-germany/political-system> (date of access: 03.03.2024).

6. *U.S. House of Representatives*. URL: <https://www.house.gov/the-house-explained/branches-of-government> (date of access: 21.01.2024).
7. *Legislative Process*. URL: <https://constitutioncenter.org/the-constitution/articles/article-i/clauses/766> (date of access: 01.02.2024).
8. Committees in Legislatures. Legislative Research Series Paper № 2. *National Democratic Institute for International Affairs*. URL: https://www.ndi.org/sites/default/files/030_ww_committees.pdf (date of access: 15.12.2023).
9. Іурідична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. К., 1999. Т. 2. С. 500.
10. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (date of access: 05.02.2024).
11. Рішення Конституційного Суду України № 17-рп/2002 від 17 жовтня 2002 року у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України шчодо офіційного тлумачення положень статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України (шчодо повноважності Верховної Ради України). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 15.11.2002. № 44. С. 190.
12. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон України. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2014. № 45. Ст. 2043. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18#Text> (date of access: 01.03.2024).
13. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1993. № 45. Ст. 425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (date of access: 02.02.2024).
14. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2014. № 40. Ст. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text> (date of access: 16.02.2024).
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України шчодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (date of access: 02.03.2024).
16. Україна до YeS — 2023: Основні Підсумки Року. *Komanda Uriadovoho ofisu koordynatsii yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehtatsii: vebseit*. 2023. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/ukrayina-do-yes-2023-osnovni-pidsumky-roku/> (date of access: 12.02.2024).
17. Berchenko H.V. Politychni populizm ta ustanovcha vlada narodu. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 3. С. 7–11.
18. Voronov I.O. Pravova derzhava yak predmet politolohichnoho analizu. К.: ViRA INSAIT, 2000. 375 s.
19. Heorhitsu A. Zakonodavcha vlada: poniattia, pravova pryroda, mistse i rol u systemi orhaniv publichnoi vlady. *Pravo Ukrainy*. 2009. № 11. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28732/13-Geortsiga.pdf?sequence=1> (date of access: 05.02.2024).
20. Soroka S.V. Delehovane zakonodavstvo yak forma uchasti uriadu v zakonodavchomu protsesi u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Ser.: *Derzhavne upravlinnia*. 2012. Т. 181, Вип. 169. С. 54–62.
21. Zaiets A. Pryntsyp rozpodilu vlady v novitnii ukrainskii konstitutsiino-pravovii praktytsi. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 1998. № 2. С. 40–50.
22. Nyzhnyk N.R. Problemy prezidentskoi vlady v Ukraini. *Biuleten zakonodavstva i yurydychnoi praktyky Ukrainy*. 1999. № 8. С. 3–24.
23. Tepluk M.O. Pryntsyp podilu derzhavnoi vlady i problemy zabezpechennia yednosti vlady. *Viche*. 2007. № 12. С. 9–10.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2024

УДК 351

Бобось Олександр Леонідович
*кандидат ветеринарних наук,
доцент кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональна академія управління персоналом*
Bobos Oleksandr
*Candidate of Veterinary Sciences,
Associate Professor of the Department of Public Administration
Interregional Academy Personnel Management*
ORCID: 0009-0004-1827-5640

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9688

ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE

Анотація. Вступ. В сучасному світі захист прав споживачів відіграє надзвичайно важливу роль, особливо в умовах постійних змін у технологіях та ринкових умовах. Відповідно, ефективне управління цією сферою стає запорукою якості обслуговування та задоволеності споживачів. У зазначеному контексті розглянута структурно-функціональна модель управління у сфері захисту прав споживачів, що ілюструє комплексний підхід до цієї проблеми. Подальша розробка та вдосконалення цієї моделі може сприяти поліпшенню доступності та якості послуг для споживачів, а також забезпечити ефективність управлінських процесів у цій сфері. У наступних розділах будуть розглянуті основні аспекти цієї моделі та її потенційні переваги для практики управління захистом прав споживачів.

Мета. Метою даного дослідження є аналіз та висвітлення структурно-функціональної моделі управління у сфері захисту прав споживачів. Основними цілями є розкриття комплексного підходу до захисту прав споживачів, оцінка ефективності використання цієї моделі та визначення можливостей для подальшого вдосконалення управління в цій сфері. Дослідження спрямоване на виявлення ключових аспектів моделі, їх взаємозв'язок та потенційні переваги для забезпечення якості обслуговування та захисту прав споживачів.

Матеріали і методи. У даному дослідженні використовувалися наукові статті, аналітичні звіти, законодавчі акти та інші джерела, що стосуються сфери захисту прав споживачів і публічного управління. Для аналізу були використані методи системного та логічного аналізу, порівняльний аналіз даних, а також синтез і узагальнення інформації. Метод дедукції дозволив визначити основні принципи та етапи управління у сфері захисту прав споживачів, тоді як метод індукції допоміг у виявленні потенційних напрямків подальшого вдосконалення системи. Також було використано метод моделювання для уявлення та розуміння взаємозв'язків між складовими частинами системи управління.

Результати. У результаті аналізу було виявлено, що структурно-функціональна модель управління у сфері захисту прав споживачів є комплексним інструментом, який охоплює різні аспекти забезпечення захисту прав споживачів. Використання цієї моделі сприятиме покращенню доступності та якості обслуговування для споживачів. Крім того, встановлення системи моніторингу та оцінки ефективності дозволить постійно аналізувати та вдосконалювати процеси управління для досягнення кращих результатів. Також було виявлено, що розширення можливостей споживачів отримувати інформацію та взаємодіяти з органами захисту за допомогою сучасних цифрових інструментів, таких як онлайн-платформи та мобільні додатки, є важливим для подальшого розвитку системи захисту прав споживачів. Урахування потреб різних груп споживачів та залучення громадських організацій до процесів управління є ключовими аспектами для забезпечення широкого представництва та ефективного захисту прав споживачів. Отже, результати дослідження підтверджують важливість вдосконалення системи управління у сфері захисту прав споживачів та впровадження нових підходів і технологій для підвищення рівня захисту прав споживачів.

Перспективи. У майбутньому важливо розширити можливості споживачів отримувати доступ до інформації та взаємодіяти з органами захисту прав споживачів через використання передових цифрових технологій. Це може включати розвиток

інтерактивних онлайн-платформ, мобільних додатків та інших цифрових інструментів, які спростять процес звернень та забезпечать більш ефективну взаємодію між споживачами і органами захисту прав. Крім того, необхідно продовжувати активно залучати громадські організації та представників громадськості до процесів прийняття рішень у сфері захисту прав споживачів. Це допоможе забезпечити більш широке представництво і врахування потреб різних груп споживачів, що сприятиме покращенню ефективності та справедливості в системі захисту прав. Важливо продовжувати інвестування у наукові дослідження та розвиток інноваційних технологій для підвищення рівня ефективності та адаптації системи захисту прав споживачів до змінних потреб споживачів і викликів ринку. Впровадження новітніх технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн і аналітика даних, може значно полегшити процеси управління та забезпечити більш ефективний захист прав споживачів.

Ключові слова: система захисту прав споживачів, цифрові технології, інновації, громадська участь, ефективність, аналітика даних, штучний інтелект, блокчейн, онлайн-платформи.

Summary. Introduction. In today's world, the protection of consumer rights plays an extremely important role, especially in the conditions of constant changes in technology and market conditions. Accordingly, effective management of this area becomes a guarantee of service quality and customer satisfaction. In this context, the structural and functional model of management in the field of consumer rights protection is considered, which illustrates a comprehensive approach to this problem. Further development and improvement of this model can help improve the availability and quality of services for consumers, as well as ensure the effectiveness of management processes in this area. The following sections will examine the main aspects of this model and its potential benefits for consumer protection management practice.

Goal. The purpose of this study is to analyze and highlight the structural and functional management model in the field of consumer rights protection. The main goals are to reveal a comprehensive approach to the protection of consumer rights, evaluate the effectiveness of using this model, and identify opportunities for further improvement of management in this area. The study is aimed at identifying the key aspects of the model, their interrelationship and potential advantages for ensuring the quality of service and protecting the rights of consumers.

Materials and methods. This study used scientific articles, analytical reports, legislative acts and other sources related to the field of consumer protection and public administration. The methods of systematic and logical analysis, comparative data analysis, as well as synthesis and generalization of information were used for the analysis. The deduction method made it possible to determine the main principles and stages of management in the field of consumer rights protection, while the induction method helped to identify potential directions for further improvement of the system. The modeling method was also used to visualize and understand the relationships between the components of the management system.

The results. As a result of the analysis, it was found that the structural and functional model of management in the field of consumer rights protection is a comprehensive tool that covers various aspects of ensuring the protection of consumer rights. The use of this model will contribute to the improvement of accessibility and quality of service for consumers. In addition, the establishment of a monitoring and performance evaluation system will allow constant analysis and improvement of management processes to achieve better results. It was also found that increasing the opportunities for consumers to obtain information and interact with protection authorities using modern digital tools, such as online platforms and mobile applications, is important for the further development of the consumer protection system. Taking into account the needs of different groups of consumers and involving public organizations in management processes are key aspects to ensure broad representation and effective protection of consumer rights. Therefore, the results of the study confirm the importance of improving the management system in the field of consumer rights protection and introducing new approaches and technologies to increase the level of consumer rights protection.

Prospects. In the future, it will be important to expand the opportunities for consumers to access information and interact with consumer protection authorities through the use of advanced digital technologies. This may include the development of interactive online platforms, mobile applications and other digital tools that will simplify the appeals process and ensure more effective interaction between consumers and enforcement authorities. In addition, it is necessary to continue to actively involve public organizations and public representatives in decision-making processes in the field of consumer rights protection. This will help ensure a wider representation and consideration of the needs of different groups of consumers, which will contribute to improving the efficiency and fairness of the rights protection system. It is important to continue investing in scientific research and the development of innovative technologies to increase the level of efficiency and adapt the consumer protection system to the changing needs of consumers and market challenges. The introduction of the latest technologies, such as artificial intelligence, blockchain and data analytics, can significantly facilitate management processes and ensure more effective protection of consumer rights.

Key words: consumer protection system, digital technologies, innovation, public participation, efficiency, data analytics, artificial intelligence, blockchain, online platforms.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми полягає в необхідності ефективної захисту прав споживачів у сучасному цифровому світі, де швидкі технологічні зміни, розвиток онлайн-торгівлі та інші інновації створюють нові викли-

ки і загрози для покупців. Зростаюча кількість онлайн-транзакцій, персональних даних, а також поширення шахрайства та інших порушень прав споживачів в інтернеті підкреслюють важливість ефективної системи захисту, яка б забезпечувала

безпеку, конфіденційність та права споживачів у цифровому середовищі. Така проблема потребує комплексного підходу та інтеграції сучасних технологій для забезпечення ефективного захисту прав споживачів у цифрову епоху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми ролі структурно-функціональної моделі публічного управління у сфері захисту прав споживачів в Україні досліджували такі науковці, як: Л. Антонова [1], С. Лізаковська [1], І. Банасевич [2], Т. Горохова [3], О. Гостєва [4], Є. Конак [6], В. Куйбіда [7], М. Машиністова [8], Л. Менів [9], Н. Піцурія [10], Р. Пожоджук [11], Л. Сатир [12], Л. Стаднік [12], А. Непочатенко [12], Б. Цимбал [13], Я. Чепурко [14], О. Чугаєв [15], Є. Юзифович [16], Н. Астапова [16] та інші.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз і розгляд інтегрованого підходу до публічного управління у сфері захисту прав споживачів та виявлення його значення для підвищення якості обслуговування та захисту прав споживачів.

Матеріали і методи. Для проведення дослідження були використані матеріали з наукових статей, публікацій та звітів, що стосуються публічного управління у сфері захисту прав споживачів. Методологічний підхід базувався на системному аналізі та порівняльному аналізі різних моделей управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах невідпинного розвитку та змін у сфері захисту прав споживачів, розробка моделей та інструментів публічного управління стає особливо важливою. Забезпечення підтримки та захисту прав споживачів потребує не лише наявності ефективного законодавства, але й створення практичних механізмів та інструментів, що забезпечать доступність, швидкість та якість наданих послуг для громадян.

У цьому контексті публічне управління відіграє ключову роль у забезпеченні справедливих та ефективних механізмів захисту прав споживачів, що відповідають сучасним потребам суспільства. Розробка моделей та інструментів публічного управління у сфері захисту прав споживачів є складною задачею, яка вимагає комплексного підходу та урахування різноманітних аспектів. Проте, якщо модель буде правильно структурована, вона може стати ефективним інструментом для підвищення ефективності та прозорості управління в цій сфері.

Варто підкреслити думку І. Банасевич [2, с. 177–182], що розробка структурно-функціональної моделі публічного управління у сфері захисту прав споживачів в Україні — це складний та систематичний процес, спрямований на створення та удосконалення законодавчої бази, що регулює права та обов'язки споживачів. Цей процес розпочинається з аналізу чинного законодавства, де фахівці досліджують існуючі закони,

постанови та інші нормативні акти, що стосуються захисту прав споживачів. Під час аналізу виявляються прогалини, недоліки або недостатність існуючих законів у забезпеченні ефективного захисту прав споживачів. Після аналізу фахівці переходять до виявлення проблемних питань і недоліків у законодавстві. Це може включати виявлення прогалин у правових нормах, нестачу механізмів забезпечення дотримання прав, або виявлення нових аспектів, які потребують уваги та регулювання.

Вчена М. Машиністова вважає [8, с. 126–128], що наступним етапом є розробка нових нормативних актів або внесення змін до існуючого законодавства з метою покращення захисту прав споживачів. Це включає у себе розробку конкретних правових положень, які визначають права та обов'язки споживачів, механізми захисту прав, а також визначення відповідальності за порушення цих прав.

Загалом, процес розробки правових моделей є складним і відповідальним, оскільки він спрямований на створення ефективної законодавчої бази для захисту прав споживачів. Цей процес включає в себе аналіз існуючого законодавства, виявлення прогалин та недоліків, а також розробку та удосконалення правових норм з метою забезпечення високого рівня захисту прав споживачів.

Доречно на думку вченого Л. Меніва [9, с. 75–79] розглянути процес створення центрів обслуговування споживачів як важливий аспект механізмів публічного управління у сфері захисту прав споживачів. Це включає такі кроки:

- аналіз потреб споживачів: перший етап — це оцінка потреб та проблем споживачів, дослідження типових проблем та визначення основних областей, де потрібна допомога та підтримка;
- визначення функцій центрів обслуговування: наступним кроком є визначення функцій, які будуть виконувати ці центри, таких як консультації, вирішення скарг, надання інформації про права та обов'язки споживачів та координація з іншими органами;
- створення інфраструктури: для ефективної роботи центрів обслуговування необхідно мати відповідну інфраструктуру, таку як технічна база, навчання персоналу та процедури обробки запитів та скарг;
- проведення інформаційної роботи: важливо забезпечити доступну інформацію про права споживачів, що може включати рекламні кампанії, веб-сайти та інші засоби комунікації;
- оцінка та вдосконалення роботи центрів: після запуску важливо систематично оцінювати їхню роботу та вносити корективи для покращення якості обслуговування та задоволеності споживачів.

Отже, створення центрів обслуговування споживачів є складним процесом, який включає в себе

аналіз їхніх потреб, визначення функцій центрів, створення необхідної інфраструктури, проведення інформаційної роботи та постійне вдосконалення їхньої діяльності.

Б.Цимбал [13, с. 58–61] вважає, що гарячі лінії та онлайн-платформи є важливими засобами для забезпечення ефективної комунікації між споживачами, постачальниками та органами влади у сфері захисту прав. У таблиці 1 нижче наведено детальний огляд функцій, роботи та переваг цих двох типів інструментів.

Отже, з таблиці 1. очевидно, що гарячі лінії та онлайн-платформи є важливими інструментами для забезпечення доступності та ефективності комунікації між споживачами, постачальниками та органами влади у сфері захисту прав. Обидва ці інструменти мають свої переваги, проте їх можна використовувати в комбінації для максимального охоплення аудиторії та забезпечення різноманітних способів звернення споживачів.

Слід звернути увагу на думку Є.Конак [6, с. 266–271], що технологія блокчейн може відігравати ключову роль у захисті прав споживачів за допомогою різних застосувань. По-перше, блокчейн дозволяє створювати системи трасування, що надає можливість споживачам відстежувати шлях товарів від виробника до кінцевого продавця. Це забезпечує прозорість у ланцюжку постачання та допомагає уникнути покупки підроблених або небезпечних товарів. По-друге, технологія блокчейн може служити засобом підтвердження автентичності товарів. За допомогою унікальних ідентифікаторів, які зберігаються в блокчейні, споживачі можуть перевірити справжність товару перед покупкою.

Крім того, блокчейн може бути використаний для створення систем обробки скарг та повернень, що дозволяють ефективно та прозоро вирішувати спори між споживачами та постачальниками. За допомогою криптографії та децентралізованих систем управління доступом, технологія блокчейн також допомагає захищати особисті дані споживачів від несанкціонованого доступу. Крім того, блокчейн може покращити безпеку та швидкість проведення платежів між сторонами, забезпечуючи

безпеку та прозорість у фінансових операціях. Взагалі, всі ці застосування технології блокчейн сприяють зміцненню довіри споживачів до продуктів та послуг, забезпечуючи їхню безпеку, прозорість та автентичність [7, с. 14–18].

Додатково, важливо детально розглянути використання штучного інтелекту та аналітики даних у сфері захисту прав споживачів:

- *персоналізовані консультації та підтримка*: технології штучного інтелекту можуть аналізувати дані про споживачів, їхні вимоги та скарги, щоб забезпечити персоналізовані консультації та підтримку. Наприклад, чат-боти зі штучним інтелектом можуть надавати необхідну інформацію з питань захисту прав;
- *прогнозування та виявлення тенденцій*: аналітика даних може допомогти виявити тенденції у скаргах та проблемах споживачів. Наприклад, аналіз тексту та настрою може попереджати про тенденції в ринкових відгуках та дозволяти оперативна реагувати на проблеми;
- *автоматизація процесів обробки скарг та повернень*: може автоматизувати обробку скарг та повернень, аналізуючи текст, класифікуючи їх та направляючи на відповідне відділення для подальшого розгляду;
- *прогнозування ризиків та попередження шахрайства*: допомагає виявляти ризики шахрайства та прогнозувати можливі проблеми з продуктами чи послугами, що дозволяє попередити їхнє виникнення та запобігти негативним наслідкам для споживачів;
- *покращення системи вирішення конфліктів та медіації*: застосування штучного інтелекту та аналітики даних може покращити систему вирішення конфліктів та медіації, забезпечуючи об'єктивний аналіз ситуації та рекомендації для вирішення спорів [5].

Взагалі, використання штучного інтелекту та аналітики даних у сфері захисту прав споживачів сприяє покращенню якості обслуговування, забезпечує ефективне вирішення суперечок та проблем, а також підвищує рівень довіри споживачів до продуктів та послуг.

Таблиця 1

Порівняння гарячих ліній та онлайн-платформ у сфері захисту прав споживачів

Тип комунікаційного інструменту	Основні функції	Процес роботи	Переваги
Гарячі лінії	телефонні лінії, призначені для консультацій, надання інформації та прийому скарг	спеціалізовані оператори відповідають на дзвінки, надаючи необхідну інформацію та консультації	швидкий та прямий доступ до інформації, можливість моніторингу проблем
Онлайн-платформи	веб-сайти або додатки, призначені для консультацій, надання інформації та прийому скарг	споживачі заповнюють веб-форми, їхні запити обробляються операторами або системами	зручний доступ через Інтернет, ефективне відстеження та обробка запитів

Джерело: розроблено автором на основі [13; 15]

Так, слід відзначити важливість навчання та підвищення кваліфікації персоналу у сфері захисту прав споживачів. Навчання дозволяє працівникам оновлювати свої знання та вміння з урахуванням останніх тенденцій та технологій у даній галузі. Це сприяє підтримці конкурентоспроможності компанії. Кваліфікований персонал з відповідними знаннями та навичками здатний більш ефективно виконувати свої обов'язки, що призводить до підвищення якості послуг та загальної продуктивності компанії. Навчання може служити стимулом для персоналу, демонструючи їм, що компанія цінує їхні професійні зусилля та готова інвестувати в їхній розвиток. Це може сприяти привертанню та утриманню талановитих працівників [4].

Більше того Т.Горохова вважає [3, с. 45–54], що швидкі технологічні зміни вимагають постійного навчання та адаптації з боку персоналу у сфері захисту прав споживачів. Компанії, які активно інвестують у навчання свого персоналу, можуть легше пристосуватися до змін та уникнути застарілості своїх методів та підходів. Навички та знання персоналу є одним із ключових факторів успіху будь-якої компанії у сфері захисту прав споживачів. Підвищення кваліфікації персоналу дозволяє компанії зайняти більш сильну позицію на ринку та краще конкурувати з іншими гравцями у цій галузі.

Узагальнюючи, інвестиції в навчання та розвиток персоналу є ключовими для успішного функціонування у сфері захисту прав споживачів. Це не лише сприяє підвищенню ефективності та продуктивності, але й дозволяє адаптуватися до швидких змін у сучасному бізнес-середовищі та зміцнює конкурентоспроможність компанії.

Необхідно відзначити важливість тренінгів та персонального наставництва як ефективних методів навчання та розвитку персоналу. Тренінги можуть бути проведені як внутрішні, організовані власною компанією, так і зовнішні, з використанням зовнішніх тренерів. Вони надають співробітникам можливість отримувати нові знання та навички, що сприяють їхньому професійному розвитку. Персональне наставництво, у свою чергу, полягає в тому, що досвідчений працівник надає індивідуальну підтримку та поради менш досвідченому колеї. Це сприяє швидшому навчанню та розвитку нового працівника, а також допомагає вирішувати будь-які проблеми, з якими він може зіткнутися у процесі свого професійного зростання [1; 12].

Обидва підходи до навчання та розвитку персоналу мають свої переваги. Тренінги сприяють здобуттю нових знань та навичок у груповому середовищі, де співробітники можуть обмінюватися досвідом та взаємодіяти між собою. З іншого боку, персональне наставництво дозволяє індивідуально підходити до потреб кожного працівника, що забезпечує максимально ефективний розвиток. Ці два підходи взаємодоповнюють один одного

і сприяють створенню висококваліфікованого та мотивованого персоналу, що є ключем до успіху в сфері захисту прав споживачів.

Крім того Я.Чепурко [14] вважає, що система моніторингу та оцінки ефективності є важливим інструментом для організацій у сфері захисту прав споживачів. Вона допомагає їм відстежувати й аналізувати свою діяльність, щоб переконатися, наскільки ефективно вони досягають своїх цілей та виконують плани дій. Спочатку необхідно чітко визначити цілі, які організація має намір досягти. Потім потрібно встановити конкретні показники успіху, які дозволять виміряти досягнення цих цілей. Після цього проводиться збір необхідної інформації для оцінки ефективності, такої як дані про скарги, рішення, час реакції на звернення тощо. Далі ці дані аналізуються, щоб з'ясувати, наскільки ефективно працюють процеси та чи відповідають вони визначеним цілям. На основі цього аналізу організація може оцінити ефективність своєї діяльності, виявити сильні та слабкі сторони, а також визначити напрямки для покращення. Результати оцінки дозволяють організації приймати управлінські рішення щодо подальшого розвитку, такі як коригування стратегії, встановлення нових цілей або впровадження конкретних заходів для підвищення ефективності. Систематичний моніторинг та оцінка ефективності дозволяють організаціям в сфері захисту прав споживачів здійснювати обґрунтоване управління та досягати успіху у своїй діяльності.

Для наочного уявлення стратегії публічного управління у сфері захисту прав споживачів, на рис. 1. представлена структурно-функціональна модель, яка показує послідовність та взаємозв'язок основних кроків. Ці кроки включають розробку та вдосконалення законодавства, створення механізмів взаємодії, впровадження інноваційних технологій, підвищення кваліфікації персоналу, а також створення системи моніторингу та оцінки ефективності. Ця модель ілюструє комплексний підхід до управління, спрямований на підвищення рівня захисту прав споживачів та підвищення якості надання послуг.

Після розгляду моделі управління у сфері захисту прав споживачів можна зробити такі висновки. Модель виявляє всеосяжний підхід до захисту прав споживачів, охоплюючи всі аспекти, починаючи від розробки законодавства і закінчуючи впровадженням новітніх технологій. Механізми взаємодії, такі як центри обслуговування та гарячі лінії, спрямовані на забезпечення доступності та ефективності надання послуг для споживачів. Використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект та блокчейн, підтверджує готовність до впровадження інновацій у процесі захисту прав споживачів. Наявність системи моніторингу та оцінки ефективності дозволяє постійно аналізувати

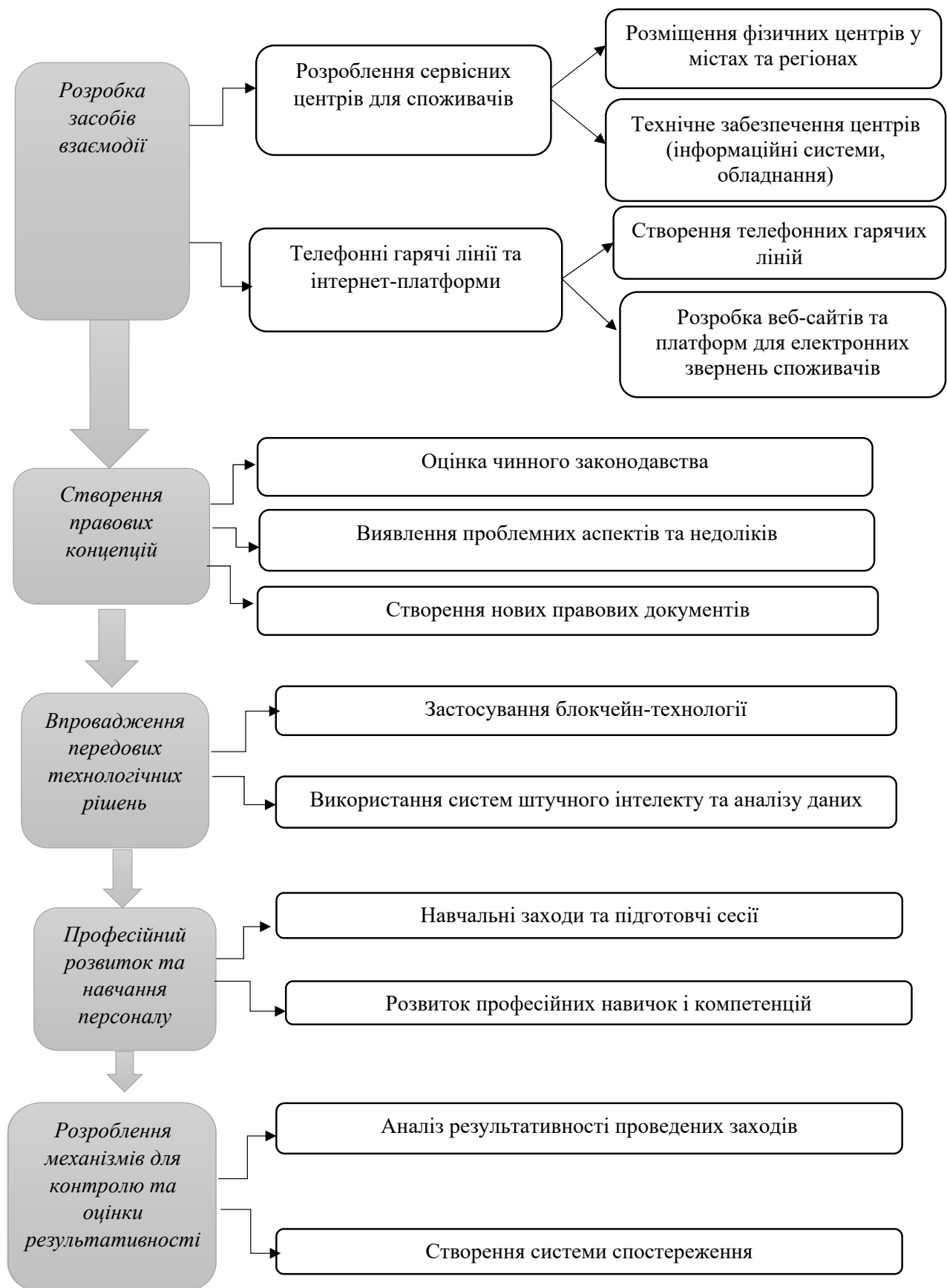

Рис. 1. Структурно-функціональна модель комплексного підходу до публічного управління у сфері захисту прав споживачів

Джерело: складено автором на основі [14;15;16, с.130-140]

та вдосконалювати управлінські процеси для досягнення кращих результатів [11, с. 59–65].

Таким чином, ця модель відтворює ключові аспекти управління в сфері захисту прав споживачів і може служити цінним фундаментом для розробки ефективної системи захисту прав споживачів.

Для подальшого розвитку системи захисту прав споживачів настійно рекомендується розширити можливості споживачів отримувати інформацію та взаємодіяти з органами захисту через використання сучасних онлайн-платформ, мобільних додатків та інших цифрових інструментів. Забезпечення доступу споживачів до освітніх програм та інформаційних ресурсів щодо їх прав та обов'язків сприятиме підвищенню рівня їх свідомості та захищеності. Крім того, залучення громадських організацій та активне залучення представників громадськості до процесів розробки та впровадження заходів у сфері захисту прав споживачів є важливим кроком для забезпечення широкого представництва

і врахування потреб різних груп споживачів. Отже, інвестування у наукові дослідження та впровадження новітніх технологій у цій сфері є невід'ємною складовою для постійного підтримання високого рівня ефективності та адаптації системи до змінних потреб споживачів і викликів ринку.

Висновок. Таким чином, проаналізувавши вищезазначене можна дійти висновку, що представлена модель управління у сфері захисту прав споживачів є ключовим інструментом для досягнення ефективності та якості в цій області. Ця модель охоплює різноманітні аспекти, від правового регулювання до використання новітніх технологій, що дозволяє створити комплексний підхід до захисту прав споживачів. Використання цієї моделі сприятиме поліпшенню доступності та якості обслуговування для споживачів, а також забезпечить постійне вдосконалення управлінських процесів за допомогою системи моніторингу та оцінки ефективності.

Література

1. Антонова Л. В., Лізаковська С. В. Оцінка механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю в системі державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 7. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/7.pdf (дата звернення: 10.01.2024).
2. Банасевич І. І. Поняття та сутність правовідносин за участю споживачів. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 7. С. 177–182.
3. Горохова Т. В. Вплив розвитку цифрових технологій на поведінку споживачів. *Вісник аграрної науки. Причорномор'я*. 2021. № 4. С. 45–54.
4. Гостева О. М. Європейський досвід взаємодії органів державної влади та громадських організацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1124> (дата звернення: 10.01.2024).
5. Захист прав споживачів. *МетЛайф*. URL: <https://www.metlife.ua/support-centre/clientsrights/> (дата звернення: 10.01.2024).
6. Конак Є. І. Особливості процесів захисту прав споживачів в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 267–271.
7. Куйбіда В. С., Шпекторенко І. В. Методологія публічного управління: аспекти її структури, співвідношення, взаємозалежності законів, закономірностей та функцій управління. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. № 28. С. 14–18. URL: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/28-2022/28-2022.pdf> (дата звернення: 10.01.2024).
8. Машиністова М. С. Особливості захисту прав споживачів на сучасному етапі розвитку цивільного законодавства. *Юридичні науки*. 2018. № 1. С. 126–129.
9. Менів Л. Д. Окремі питання захисту прав споживачів під час придбання товару належної якості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*. 2016. № 40. С. 75–78. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_40\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_40(1)_18) (дата звернення: 10.01.2024).
10. Піцурія Н. Окремі питання цифровізації відносин щодо захисту прав та законних інтересів споживачів небанківських фінансових послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 196–204.
11. Пожоджук Р. Місце споживчих відносин у системі цивільного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 59–65.
12. Сатир Л. М., Стаднік Л. І., Непочатенко А. В. Захист прав споживачів у сфері економіки та організації торгівлі: концептуальні засади та економічний аналіз. *Ефективна економіка*. 2020. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8137> (дата звернення: 10.01.2024).
13. Цимбал Б. М. Публічне управління безпекою особистості крізь призму соціального захисту та соціальної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 3. С. 58–61.
14. Чепурко Я. О. Використання зарубіжного досвіду щодо впливу громадянського суспільства на формування та реалізацію соціальної гуманітарної політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 7. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/72.pdf (дата звернення: 10.01.2024).

15. Чугаєв О.А. Захист прав споживачів в ЄС і трансформація бізнес-середовища в Україні. 2020. 22 с. URL: https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/5070/mod_book/chapter/809/Chugaive_O_ConsumerProtection.pdf (дата звернення: 10.01.2024).

16. Юзифович Є.Є., Астапова Н.Л. Досвід зарубіжних країн у сфері надання послуг. *Право та державне управління*. 2016. № 3. С. 130–136.

References

1. Antonova, L. V., Lizakovska, S. V. (2018). Otsinka mekhanizmiv vzaiemodii orhaniv publichnoi vlady z hromadskistiu v systemi derzhavnoho upravlinnia [Evaluation of the mechanisms of interaction between public authorities and the public in the state administration system]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 7. Retrieved from http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/7.pdf [in Ukrainian].

2. Banasevych, I. I. (2018). Poniattia ta sutnist pravovidnosyn za uchastiu spozhyvachiv [The concept and essence of legal relations with the participation of consumers]. *Yurydychnyi biuletен: nauk. zhurnal*, 7, 177–182 [in Ukrainian].

3. Horokhova, T. V. (2021). Vplyv rozvytku tsyfrovyykh tekhnolohii na povedinku spozhyvachiv [The impact of the development of digital technologies on consumer behavior]. *Visnyk ahrarynoi nauky. Prychornomoria*, 4, 45–54 [in Ukrainian].

4. Hostieva, O. M. (2017). Yevropeyskyi dosvid vzaiemodii orhaniv derzhavnoi vlady ta hromadskykh orhanizatsii [European experience of interaction between state authorities and public organizations]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 9. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1124> [in Ukrainian].

5. Zakhyst prav spozhyvachiv [Protection of consumer rights]. *MetLife*. Retrieved from <https://www.metlife.ua/support-centre/clientsrights/> [in Ukrainian].

6. Konak, Ye. I. (2017). Osoblyvosti protsesiv zakhystu prav spozhyvachiv v Ukraini [Peculiarities of consumer rights protection processes in Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, 2, 267–271 [in Ukrainian].

7. Kuibida, V. S., & Shpektorenko, I. V. (2022). Metodolohiia publichnoho upravlinnia: aspekty yii struktury, spivvidnoshennia, vzaiemozalezhnosti zakoniv, zakonomirnostei ta funktsii upravlinnia [Methodology of public management: aspects of its structure, relationship, interdependence of laws, regularities and functions of management]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*, 28, 14–18. Retrieved from <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/28-2022/28-2022.pdf> [in Ukrainian].

8. Mashynistova, M. S. (2018). Osoblyvosti zakhystu prav spozhyvachiv na suchasnomu etapi rozvytku tsyvilnoho zakonodavstva [Peculiarities of consumer rights protection at the current stage of development of civil legislation]. *Yurydychni nauky*, 1, 126–129 [in Ukrainian].

9. Meniv, L. D. (2016). Okremi pytannia zakhystu prav spozhyvachiv pid chas prydbannia tovaru nalezhnoi yakosti [Separate issues of consumer rights protection during the purchase of goods of appropriate quality]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Pravo*, 40, 75–78. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_40\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_40(1)_18) [in Ukrainian].

10. Pitsuriia, N. (2020). Okremi pytannia tsyfrovizatsii vidnosyn shchodo zakhystu prav ta zakonnykh interesiv spozhyvachiv nebankivskykh finansovykh posluh [Separate issues of digitization of relations regarding the protection of the rights and legitimate interests of consumers of non-banking financial services]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 8, 196–204 [in Ukrainian].

11. Pozhodzhuik, R. (2021). Mistse spozhyvchykh vidnosyn u systemi tsyvilnoho prava [The place of consumer relations in the system of civil law]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 4, 59–65 [in Ukrainian].

12. Satyr, L. M., Stadnik, L. I., & Nepochatenko, A. V. (2020). Zakhyst prav spozhyvachiv u sferi ekonomiky ta orhanizatsii torhivli: kontseptualni zasady ta ekonomichniy analiz [Public management of personal security through the prism of social protection and social security]. *Efektivna ekonomika*, 8. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8137> [in Ukrainian].

13. Tsymbal, B. M. (2022). Publichne upravlinnia bezpekoiu osobystosti kriz pryzmu sotsialnoho zakhystu ta sotsialnoi bezpeky [Use of foreign experience regarding the influence of civil society on the formation and implementation of social humanitarian policy]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, 3, 58–61 [in Ukrainian].

14. Chepurko, Ya. O. (2021). Vykorystannia zarubizhnogo dosvidu shchodo vplyvu hromadianskoho suspilstva na formuvannia ta realizatsiiu sotsi humanitarnoi polityky [protection of consumer rights in the EU and transformation of the business environment in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 7. Retrieved from http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/72.pdf [in Ukrainian].

15. Chuhaiev, O. A. (2020). Zakhyst prav spozhyvachiv v YeS i transformatsiia biznes-seredovyshcha v Ukraini [Protection of consumer rights in the EU and transformation of the business environment in Ukraine]. Retrieved from https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/5070/mod_book/chapter/809/Chugaive_O_ConsumerProtection.pdf [in Ukrainian].

16. Yuzyfovych, Ye. Ye., & Astapova, N. L. (2016). Dosvid zarubizhnykh krain u sferi nadannia posluh [Experience of foreign countries in the field of service provision]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, 3, 130–136 [in Ukrainian].

УДК 323.2:004

Крусян Роман Андрійович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри євроінтеграційної політики

Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Krusian Roman

Candidate of Law Sciences,

Associate Professor of the Department of European Integration Policy

The Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0009-0001-0523-7774

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9676

ЗНАЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION THROUGH THE PRISM OF PUBLIC ADMINISTRATION

Анотація. Вступ. У сучасних умовах глобалізації та стрімкого розвитку демократичних цінностей, процес євроінтеграції набуває важливості не лише як шлях до економічного зростання, а і як каталізатор змін у суспільстві та його управлінні. Громадянське суспільство, взаємодіючи з владою та іншими інститутами, формує необхідні передумови для сталого та глибокого інтегрування у міжнародну спільноту. Таким чином, аналіз ролі громадянського суспільства у контексті євроінтеграції через призму публічного управління є необхідним для розуміння та покращення динаміки цього процесу та визначення шляхів спільної реалізації глобальних та національних стратегій.

Метою даного дослідження є наукове обґрунтування ролі громадянського суспільства у процесі євроінтеграції з особливим акцентом на взаємодію та вплив на публічне управління. Аналізуючи цей аспект, дослідження спрямоване на виявлення ключових механізмів та інструментів, що сприяють покращенню системи управління та прискоренню інтеграційних процесів.

Матеріали та методи. У роботі використовуються як кількісні, так і якісні методи аналізу. Наукова база ґрунтується на аналізі академічних джерел, статистичних звітів та відповідних наукових джерел. Методологія включає порівняльний аналіз практик громадянського суспільства та публічного управління в країнах, що вже пройшли шлях євроінтеграції.

Результати. Дослідження виявило, що активна участь громадянського суспільства у формуванні та впровадженні реформ сприяє позитивним змінам у публічному управлінні та сприяє ефективнішому інтеграційному процесу. Партнерство між громадянським суспільством та владою виявляється ключовим фактором у забезпеченні відкритості, легітимності та ефективності управлінських рішень.

Перспективи. В статті зазначається необхідність посилення діалогу між урядовими інституціями та громадянським суспільством, спрямованого на створення більш прозорого та відповідального механізму публічного управління. Рекомендації дослідження включають удосконалення законодавчого середовища, сприяння активній участі громадських організацій у прийнятті та реалізації рішень, а також створення платформ для обміну досвідом та найкращими практиками між різними стейкхолдерами. Загальний вектор розвитку спрямований на побудову сталої та демократичної системи управління, яка відповідає високим стандартам європейської спільноти та враховує інтереси громадянського суспільства.

Ключові слова: європейська інтеграція, публічне управління, держава, національні інтереси, Європейський союз, громадянське суспільство, європейські цінності, демократичний розвиток.

Summary. Introduction. In the contemporary context of globalization and rapid development of democratic values, the process of European integration becomes crucial not only as a path to economic growth but also as a catalyst for societal and

governance changes. Civil society, interacting with governmental and other institutions, shapes the necessary prerequisites for sustainable and deep integration into the international community. Therefore, analyzing the role of civil society in the context of European integration through the lens of public administration is essential for understanding and improving the dynamics of this process and determining pathways for the joint realization of global and national strategies.

Purpose. The aim of this study is to provide a scientific justification for the role of civil society in the process of European integration, with a particular focus on interaction and influence on public administration. By examining this aspect, the research aims to identify key mechanisms and instruments that contribute to improving governance systems and accelerating integration processes.

Materials and Methods. This study employs both quantitative and qualitative methods of analysis. The scientific foundation is based on the analysis of academic sources, statistical reports, and relevant scholarly literature. The methodology includes a comparative analysis of civil society and public administration practices in countries that have already undergone the path of European integration.

Results. The research has revealed that active participation of civil society in shaping and implementing reforms contributes to positive changes in public administration and facilitates a more efficient integration process. Partnership between civil society and government emerges as a key factor in ensuring openness, legitimacy, and effectiveness of governance decisions.

Discussion. The article highlights the necessity of enhancing dialogue between governmental institutions and civil society aimed at creating a more transparent and accountable mechanism of public administration. Recommendations from the study include improving the legislative environment, promoting active participation of civil society organizations in decision-making and implementation, and establishing platforms for exchanging experiences and best practices among various stakeholders. The overall development trajectory aims to build a sustainable and democratic system of governance that aligns with the high standards of the European community and considers the interests of civil society.

Key words: European integration, public administration, state, national interests, European Union, civil society, European values, democratic development.

Постановка проблеми. В умовах сучасного світу, де глобалізація та взаємодія між країнами стає все більш невід'ємною частиною розвитку, питання євроінтеграції набуває все більшого значення для країн, які прагнуть активно впроваджувати зміни у своїй політичній, економічній та соціальній сферах. Однак процес євроінтеграції вимагає не лише дипломатичних зусиль та відповідності стандартам Європейського союзу, але й активної участі громадянського суспільства. Громадянське суспільство виступає ключовим агентом в процесі євроінтеграції, і його роль є важливою для забезпечення демократичності та прозорості у публічному управлінні [2, с. 121]. Однак, не дивлячись на потенційно позитивний внесок громадянського суспільства, існують численні проблеми, які гальмують його ефективність та вплив на процес євроінтеграції.

По-перше, дефіцит інформації та низька освіченість громадян в певних країнах щодо процесу євроінтеграції ускладнюють їхню активну участь у прийнятті важливих та вірних рішень. Недостатня взаємодія між владою та громадянами створює пропуск у комунікації, що може призвести до неправильного розуміння та неефективного використання можливостей євроінтеграції. По-друге, важливою проблемою є недостатня розвиненість механізмів громадського контролю за діяльністю влади. Відсутність ефективних інструментів моніторингу та звітності може призвести до корупції та зловживань у публічному управлінні, що загрожує довірі громадян до процесу євроінтеграції. По-третє, потрібна більш активна участь громадянського суспільства у формуванні та реалізації політик

євроінтеграції. Недостатня участь може призвести до відсутності широкого сприйняття та підтримки заходів, які спрямовані на впровадження європейських стандартів та норм.

Узагальнюючи, варто відзначити, що забезпечення активної ролі громадянського суспільства у процесі євроінтеграції через призму публічного управління вимагає вирішення ряду складних завдань, таких як підвищення освіченості, зміцнення механізмів громадського контролю та забезпечення ефективної участі у формуванні та впровадженні політик євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації, спрямовані на вивчення взаємодії громадянського суспільства та процесу євроінтеграції. Зокрема, Болліер Н. [8], Волківський М. [1], Едвардс М. [11], Елгунді Х. [9], Ісмаїл С. [9], Мельник Л. [2], Шуміло О. [5], Фуад З. [9] у своїх дослідженнях фокусують увагу на використанні інформаційних технологій для збільшення відповідного рівня участі громадян у прийнятті рішень та поліпшенні комунікації між владою та громадянами.

Додатково, варто відзначити, що Бугайчук К. [3], Глюклер Дж. [10], Меєр Х. [10], Музичук О. [3], Окуньовська Ю. [4], Рівз М. [15] розглядають ефективність механізмів громадського контролю та їхній вплив на впровадження європейських стандартів у сфері управління й аналізують інноваційні стратегії для підтримки участі громадян у формуванні політик.

Зауважимо також, що Андреева О. [12], Арато А. [6], Бенедикт М. [7], Величко З. [12], Вусик Х. [12], Коєн Дж. [6], Ленда Р. [12],

Лікарчук Н. [12], Удіан П. [14], — розкривають деталі взаємодії між громадянським суспільством та публічним управлінням у контексті євроінтеграційних процесів, а це в свою чергу включає аналіз впливу громадянського активізму на прийняття стратегічних рішень та виявлення труднощів у процесі зміцнення громадянської участі у вирішенні питань, пов'язаних із зближенням з європейськими стандартами.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в розгляді та аналізі актуальних аспектів взаємодії громадянського суспільства та процесу євроінтеграції, спрямованих на встановлення зміцнених зв'язків між громадянами та публічним управлінням. Також дослідження спрямоване на визначення ключових факторів, що впливають на ефективність участі громадян у прийнятті стратегічних рішень щодо євроінтеграції й у висвітленні інноваційних підходів та стратегій, що застосовуються для залучення громадян до діалогу та взаємодії з публічним сектором у контексті європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу. У контексті євроінтеграції, громадянське суспільство визначається як ключовий учасник, що взаємодіє з владою та формує демократичні інституції. Його роль стає особливо важливою у питаннях публічного управління, де відбувається взаємодія між громадянами та владою [15, с. 211]. Громадянське суспільство виступає агентом, який сприяє транспарентності, відповідальності та ефективності в управлінні [11, с. 39]. Партисипація громадян у прийнятті рішень та в контролі за діяльністю владних структур стає важливою передумовою побудови сучасної, відкритої та громадянської держави. При цьому, громадянське суспільство виступає не лише як споживач публічних послуг, але й як активний учасник у формуванні стратегій розвитку та вирішенні соціальних проблем. Здатність влади ефективно взаємодіяти з громадянським суспільством є ключовим елементом успішної євроінтеграції України, де важливу роль відіграє взаємодія та довіра між усіма сторонами.

У сучасній світовій спільноті успішно розвиватися може лише демократична держава, у якій ефективно функціонують усі інститути громадянського суспільства [12, с. 771]. Така точка зору обґрунтовується, спираючись на історію розвитку та становлення ліберальних демократій, в яких у громадянського суспільства формуються основні напрямки свого розвитку, при цьому відбувається процес його реформування, здійснюється контроль за владними структурами, тим самим підвищується ефективність функціонування держави, що, у результаті сприяє його успішному розвитку. Тільки при повноцінному формуванні стійкого у своєму розвитку громадянського суспільства, як одного зі складових сучасної демократії,

уможливорює дієвий соціально-економічний та політичний розвиток країни, оскільки вони разом з суспільною сферою утворюють систему, компоненти якої перебувають у взаємодії, стикаючись між собою.

З початку 90-х. років минулого століття поняття «громадянське суспільство» набуває популярності з посиленням демократії, і відкриває широке поле для діяльності в сучасному українському суспільстві. У країнах Західної Європи та США виникає інтерес до громадянського суспільства, як до рушійної сили, здатної призвести до оновлення. Реформи, що відбуваються в країнах, що розвиваються (приватизація, реформи ринкової економіки) призвели до зниження впливу уряду на процеси функціонування громадянського суспільства, що розвивається, а сучасні інформаційні технології створили можливість посилення контактів між громадянами всередині країн, і навіть поза ними [7, с. 26].

Таким чином, визначаючи положення громадянського суспільства у світовій спільноті, відзначимо, що воно є складовою сучасного духу часу, втіленого в реальних державних устроях, та сприяє реалізації різних цілей залежно від історичних умов держави [14, с. 72]. Гіпотеза, що ядром громадянського суспільства є недержавні організації, на наш погляд, не відповідає реальній дійсності. У початковому розумінні поняття «громадянське суспільство» було пов'язане зі значним інтересом до недержавних організацій, які виконують захисні функції суспільних інтересів у наступних сферах: захисту навколишнього середовища, прав людини, захисту прав жінок, спостереження за виборами, боротьби з корупцією, тому на наш погляд, не є правильним ототожнення громадянського суспільства виключно з недержавними організаціями, вірною є думка, що громадянське суспільство охоплює роботу зі всіма організаціями та об'єднаннями, включаючи політичні партії та економічні структури [9, с. 104], адже сьогодні виокремлюються різноманітні групи та суб'єкти, що складають громадянське суспільство.

Громадянське суспільство є мозаїкою різноманітних груп та суб'єктів, які сприяють розвитку демократії, громадянського суспільства та соціальної взаємодії. Наприклад, клуби та соціальні асоціації виступають як платформи для об'єднання людей за спільними інтересами та цілями, надаючи простір для обміну ідеями та діалогу, а благодійні фонди виконують важливу роль у розвитку громадянського суспільства, забезпечуючи фінансову підтримку на різних рівнях для реалізації благодійних та гуманітарних ініціатив. Варто відзначити, що, наприклад, гільдії та профспілки є ключовими для захисту прав працівників та забезпечення справедливих умов праці, а ради підприємців та професійні асоціації сприяють розвитку підприємництва

та об'єднують фахівців для обговорення інновацій та підтримки підприємницької діяльності. Також, групи по інтересах включають в себе різні тематичні спільноти, які об'єднують людей з подібними хобі, переконаннями чи цілями, а групи єдиновірців формуються навколо спільних цінностей, релігійних переконань чи етичних принципів. Знову ж таки, аналітичні центри, неприбуткові організації та незалежні фонди грають роль у забезпеченні об'єктивної інформації, досліджень та експертного аналізу для сприяння розумінню суспільних проблем та прийняття рішень, а групи суспільної адвокації та лобістські неприбуткові організації працюють на захист прав та інтересів громадян перед владою, сприяючи впровадженню змін у законодавстві та політиці на користь громадянського суспільства (Рис. 1) [9, с. 104, 111, 116].

Поширена й ще одна думка, що сильне та розвинене громадянське суспільство здатне зміцнити демократію в країні [6, с. 279]. Активне громадянське суспільство надає неоціненну допомогу у розвитку демократичних відносин, здатне обмежити владу держави, піклуватися про інтереси громадян, брати участь у політичних процесах, що відбуваються, водночас громадянське суспільство здатне відобразити та врегулювати небезпечні політичні процеси.

Основні елементи громадянського суспільства, такі як незалежність громадянського суспільства від держави, автономія по відношенню до офіційних інституцій, ринку та приватної сфери, автономний характер громадянських цінностей, децентралізація, зв'язок з громадськістю [8, с. 51] — існують як на європейському, так і на національному рівні, — українському. Однак і тут

виникають спірні питання, які стосуються концепції громадянського суспільства, які можуть стосуватися як європейського, так і національного рівня. У дискусіях на цю тему висловлюються пропозиції по-іншому подивитися на саму концепцію «європейський рівень» стосовно європейського громадянського суспільства, що в рамках сучасних змін має бути актуальним для України.

По-перше, оскільки ЄС не є державою, то європейське громадянське суспільство менше ризикує втратити свою автономію і потрапити під контроль держави, ніж на національному рівні. Проте, з іншого боку, виникає небезпека, що через часте залучення Європейською комісією організацій громадянського суспільства країн ЄС до співпраці «громадянське суспільство» може втратити свою автономію не через репресивні заходи, а через відсутність необхідного дистанціювання від органів управління. Прихильники такого підходу вважають, що європейське громадянське суспільство може сміливіше та ефективніше, ніж на національному рівні, де воно конкурує з державою за вираження інтересів загального блага, відстоювати свої інтереси. Європейські інститути управління доступні для європейських асоціацій громадянського суспільства зовсім інакше, ніж національні інститути. По-друге, європейське суспільство, якщо припустити, що воно існує «як таке», а не є просто сума суспільств національних держав, — більш орієнтоване на експертизу, що відкриває великі можливості для діяльності громадянського суспільства. По-третє, європейське громадянське суспільство характеризується плюралістичною та децентралізованою структурою домовленостей з національними державами, які залишаються основним визначальним фактором у діяльності Європейського Союзу [13, с. 26, 35, 53].

У контексті євроінтеграції, громадянське суспільство виконує ключову роль у формуванні демократичного середовища та сприяє взаємодії між громадянами, владою та іншими суб'єктами. Основні елементи громадянського суспільства включають громадянські організації, громадські рухи, незалежні ЗМІ, активних громадян та інші структури, які допомагають формувати громадянський діалог і сприяють взаєморозумінню між різними суб'єктами суспільства. У країнах Європейського Союзу, таких як Німеччина, Франція, та Італія, громадянське суспільство активно впливає на формування громадянської свідомості, реалізацію соціальних проектів та участь у процесах євроінтеграції в свою чергу це визначається їхньою активністю у громадських ініціативах, участю у протестах та обговореннях, а також співпрацею з владою та іншими секторами суспільства для досягнення спільних цілей (Табл. 1).

Дійсно, відповідно до вище відзначеного, громадянське суспільство грає ключову роль у процесі

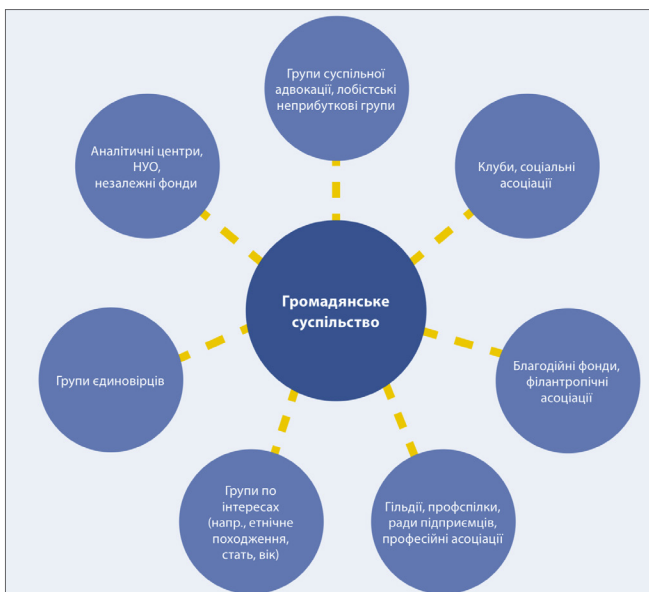

Рис. 1. Групи та суб'єкт, які формують громадянське суспільство

Джерело: узагальнено автором на основі [9]

Таблиця 1

Основні елементи громадянського суспільства відповідно до принципів країн ЄС

Елементи громадянського суспільства	Особливості	Приклади країн ЄС (відповідно до чинного законодавства)
Громадянські організації	Незалежні організації, які працюють для захисту інтересів та прав громадян, реалізації проектів у галузі освіти, охорони здоров'я, екології	Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Польща, Греція, Швеція
Громадські рухи та ініціативи	Активні групи громадян, які об'єднуються навколо конкретної проблеми чи ідеї та діють для її вирішення	Грецький опір, Жовті жилети в Франції, Весняний рух в Литві, Правозахисна коаліція в Ірландії
Незалежні ЗМІ та інтернет-платформи	Засоби масової інформації, які не залежать від влади та надають об'єктивну інформацію та виражають різні точки зору	Спільна позиція (німецьке агентство), Le Monde (французьке видання), The Guardian (британське)
Активні громадяни з відповідною позицією	Громадяни, які активно беруть участь у громадських процесах, підписують петиції та беруть участь у протестах	«Gilets Jaunes» (Франція), Fridays for Future (Європейський рух за клімат)
Громадські форуми та обговорення	Платформи для вільного обміну ідеями, вираження думок та обговорення важливих суспільних питань	Citizens' Dialogue (Європейська ініціатива), Bürgerforum (Німеччина)
Сприяння громадській освіті та інформаційній грамотності	Організації та ініціативи, які спрямовані на підвищення громадянської освіти та інформаційної грамотності	Centre for Citizenship Education (Польща), Civic Education Trust (Велика Британія)
Електронна петиція та акції	Використання електронних платформ для збору громадської підтримки та обрання важливих питань	ECI (Європейська громадянська ініціатива), change.org (глобальна платформа)
Співпраця з бізнесом та громадянсько-приватним сектором	Громадські організації, які взаємодіють з приватним сектором для сприяння сталому розвитку та корпоративній соціальній відповідальності	Business & Human Rights Resource Centre (Данія), CSR Europe (Європейська асоціація підприємств за корпоративну соціальну відповідальність)

Джерело: власна розробка

євроінтеграції, який передбачає наближення України до європейських стандартів у багатьох сферах, таких як права людини, демократія, економіка, соціальні стандарти, тому науковці відзначили аспекти, які визначають значення громадянського суспільства в цьому контексті:

1. Сприяння демократії та правам людини, — громадянське суспільство є платформою для вираження громадянської волі, захисту прав людини та забезпечення принципів демократії, адже активна участь громадян у прийнятті рішень і контроль за діяльністю влади є необхідною для забезпечення сталого розвитку та дотримання європейських стандартів.

2. Моніторинг влади та боротьба з корупцією, адже громадянське суспільство виконує важливу роль у моніторингу діяльності влади, розкритті корупції та вимаганні відповідальності владних структур, а це важливий аспект для підтримки європейських стандартів у сфері правопорядку та боротьби з корупцією.

3. Розвиток громадянського суспільства, тобто мається на увазі активна робота громадянських організацій, НУО, та інших громадянських ініціатив, що сприяє розвитку громадянського суспільства й є важливим елементом для прийняття та реалізації європейських стандартів.

4. Консолідація громадянського суспільства, тому, що євроінтеграція часто вимагає об'єднання зусиль різних груп та громадських ініціатив для досягнення спільних цілей. Консолідація громадянського суспільства сприяє формуванню єдиної позиції, яка може бути більш ефективною в контексті європейської інтеграції [1, с. 13, 17, 19].

Саме тому в Україні громадянське суспільство, в контексті євроінтеграції, має стати ключовим елементом взаємодії між владою та громадянами, тобто відповідне об'єднання індивідів та організацій має створити сприятливий клімат для ефективного публічного управління. У євроінтеграційному процесі громадянське суспільство виконує важливу роль у сприянні демократії та прозорості, а його активна участь в публічному управлінні забезпечує різноманітність поглядів та інтересів громадян, що є необхідним для вдосконалення законодавства та політик. Також українському громадянському суспільству, варто звернути увагу на те, що в його повноваження входить допомога вдосконалювати публічні служби та забезпечує їх відкритість перед громадянами, саме це сприяє ефективнішому управлінню ресурсами та зменшенню корупції, що є ключовими завданнями в контексті євроінтеграції. Через активну участь громадянського суспільства в процесі прийняття

стратегічних рішень, зміцнюється легітимність та довіра до владних структур й звичайно такий підхід сприяє більш швидкому та ефективному впровадженню європейських стандартів та норм у систему публічного управління.

Необхідно враховувати, що громадянське суспільство не лише виступає в ролі контролера владних структур, але і активно співпрацює з ними в процесі вирішення суспільних проблем та досягнення стратегічних цілей за для побудови конструктивного партнерства між владою та громадянами в контексті євроінтеграції [10, с. 63].

Взаємодія, в Україні, громадянського суспільства та публічного управління у контексті євроінтеграції визначає не лише успіх самого процесу, але й сприяє сталому розвитку суспільства, підвищенню якості життя громадян та зміцненню демократичних цінностей. Відносини держави та інститутів громадянського суспільства в сфері публічного управління можуть бути побудовані у різних формах:

1) громадянське суспільство та держава — два ворожі один одному інститути. Держава відірвана від політичних інтересів більшості населення та спрямована на її жорсткий контроль або навіть придушення. У свою чергу, інститути громадянського суспільства налаштовані вороже до держави і готові до її революційних перетворень;

2) інститути громадянського суспільства та держава гармонійно співіснують — держава виражає всю сферу інтересів більшості громадян, включаючи й політичну, а громадянське суспільство, як правило, у всьому підтримує державу;

3) інститути громадянського суспільства й держава перебувають у відносинах конфліктності та гармонійності співіснування, що постійно змінюється [5, с. 36, 41]. Однак у будь-якій моделі передбачається, що інститути громадянського

суспільства повинні мати стримуючу силу, яка не дозволяє державі порушувати права громадян і видавати інтереси тих, хто при владі за загальні, тобто не створювати конфлікт інтересів.

Для цього українському громадянському суспільству варто врахувати механізми за допомогою яких воно буде якісно та ефективно функціонувати врахувавши принципи євроінтеграції в рамках публічного управління:

1. Партнерство та взаємодія з владою, адже громадянське суспільство виступає як партнер для органів влади, сприяючи взаєморозумінню та обміну інформацією, тобто сприяє покращенню комунікації між громадянами та владою, що є важливим елементом ефективного публічного управління.

2. Моніторинг та контроль, тому, що громадянські організації можуть використовувати свій вплив для моніторингу діяльності влади, виявлення корупції та інших негативних явищ, а це в свою чергу створює систему внутрішнього контролю, яка підвищує відповідальність та прозорість в управлінні.

3. Експертний внесок, адже громадянське суспільство може привнести свій експертний досвід та знання у процес прийняття рішень, тобто залучення експертів із громадянського сектору може сприяти розробці більш обґрунтованих та ефективних стратегій управління.

4. Захист прав та інтересів громадян, — громадянське суспільство виступає за захист прав та інтересів громадян, роблячи акцент на важливості справедливості та рівності, в свою чергу це може призвести до розробки та реалізації політик, спрямованих на задоволення потреб населення.

5. Громадський тиск, адже в певних випадках громадянське суспільство може мобілізувати громадський тиск на владу, спонукаючи до внесення змін у законодавство, тому, що такий громадський тиск може бути важливим механізмом впливу на прийняття конкретних рішень [3, с. 121; 4, с. 63].

Залучення громадян до діалогу та взаємодії з публічним сектором в контексті європейської інтеграції — завдання, що вимагає комплексного підходу. Наприклад, інформаційна кампанія є важливою частиною цього процесу, спрямованою на поширення інформації про переваги інтеграції та її вплив на життя громадян, тобто застосування різних каналів, включаючи традиційні ЗМІ, Інтернет і соціальні мережі, є ключовим для максимального охоплення аудиторії. Також варто звернути увагу на публічні обговорення та консультації, що відіграють важливу роль у взаємодії громадян та публічного сектору. Організація відкритих обговорень й публічних слухань створює платформу для висловлення різних точок зору громадян, дозволяючи їм брати активну участь у формуванні політики. Її електронна

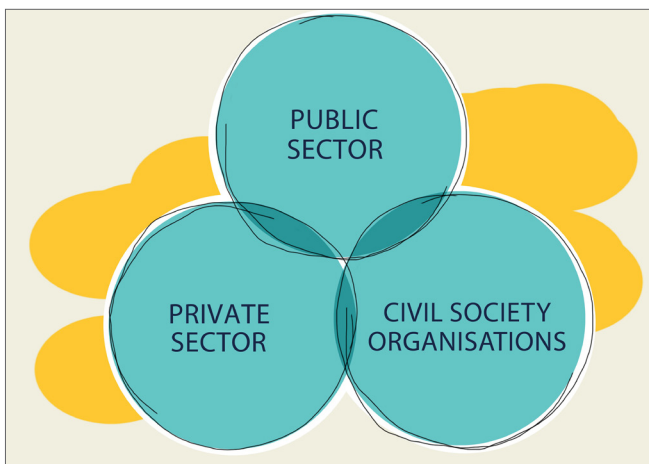

Рис. 2. Форми відносин держави та інститутів громадянського суспільства в сфері публічного управління

Джерело: узагальнено автором на основі джерела [5]

демократія, так як використання електронних платформ та інтернет-голосувань, розширює можливості громадянського участі, забезпечуючи зручний та ефективний засіб висловлення громадської думки.

Відповідно до вище відзначеного, громадянське суспільство є важливим елементом сучасного соціального ландшафту, особливо у контексті процесу євроінтеграції. По-перше, активна участь громадян у формуванні та реалізації політики відображає різноманітні погляди та інтереси різних верств населення, адже це сприяє більш широкому представленню думок та становищ, що є важливим фактором для розвитку демократії та гармонійного суспільства. По-друге, активна громадянська позиція сприяє виробленню ефективних механізмів громадянського контролю над владою та її діяльністю. У контексті євроінтеграції це особливо важливо, оскільки вимагає впровадження та виконання реформ у різних сферах суспільства. Громадянське суспільство виступає як агент, що сприяє трансформації та адаптації країни до європейських стандартів, а його участь в процесі прийняття рішень робить цей процес більш відкритим та демократичним (Табл. 2).

Тому, саме громадянське суспільство відіграє ключову роль у процесі української євроінтеграції, активно взаємодіючи з державним управлінням. По-перше, це проявляється у зміцненні української демократії через активну участь громадян у прийнятті важливих рішень. Громадські організації та активістські групи грають значущу роль у формуванні публічної думки та впливі на реформи. По-друге, сьогодні українське громадянське суспільство стимулює прозорість та відкритість державних інституцій, вимагаючи від них звітності перед громадськістю, тому це сприяє підвищенню ефективності державного управління та забезпеченню прав громадян. По-третє, українські громадські організації виступають як посередники між громадянами та владою, сприяючи обміну інформацією та вирішенню соціальних проблем. Їхній внесок полягає у виявленні та вирішенні проблем, які є ключовими для цілісної

євроінтеграції. По-четверте, громадське суспільство є платформою для обговорення та аналізу законодавчих ініціатив, пов'язаних із євроінтеграцією, тому це сприяє розробці більш якісних та обґрунтованих рішень, що відповідають інтересам українських громадян. По-п'яте, громадське суспільство має можливість моніторити виконання державними органами прийнятих рішень та реформ, що є важливим чинником вдосконалення системи управління в контексті євроінтеграції. По-шосте, співпраця громадянського суспільства із державними органами сприяє підвищенню рівня довіри до владних структур та зміцненню їхньої легітимності в очах громадян.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На формування громадянського суспільства істотно впливають різні чинники, серед яких значний внесок мають економічні, політичні, соціальні, культурні. Отже, під громадянським суспільством слід розуміти сформовану в умовах рівноправного підходу спільність людей та окремих соціальних груп (інститутів), які на альтернативній площині мають саморегульований вплив на суспільство.

Громадянське суспільство виявляє значущий вплив на процес євроінтеграції через призму публічного управління, адже його роль полягає в контролі за діяльністю владних структур та сприянні транспарентності, що є ключовими аспектами будівництва демократії та запобігання корупції. Активна участь громадянського суспільства в публічному управлінні гарантує представленість різноманітних поглядів й інтересів громадян, а це необхідно для формування справедливих та збалансованих рішень, які враховують потреби різних груп населення.

Громадянське суспільство виконує роль катализатора вдосконалення публічної служби в Україні та сприяє відкритості управлінців перед громадянами. Так підхід допомагає ефективному управлінню ресурсами та зменшенню ризиків корупції, сприяючи втіленню європейських стандартів. Завдяки активній участі громадянського суспільства в процесі прийняття стратегічних рішень,

Таблиця 2

Аспекти громадянського суспільства та їх значення в контексті процесу євроінтеграції

Аспект	Значення у процесі євроінтеграції
Активна участь громадян	Участь у прийнятті рішень, забезпечення прозорості та відкритості процесів влади
Громадянська освіта	Посилення громадянської свідомості, підготовка до активної участі у євроінтеграційних процесах
Моніторинг реформ	Нагляд та оцінка ефективності проведених реформ для підтримки та корекції шляхом громадського контролю
Сприяння ініціативам	Розвиток громадянських організацій, які взаємодіють з владою, формуючи конструктивний діалог
Інформаційна активність	Забезпечення доступу до інформації про євроінтеграцію та стимулювання громадського обговорення

Джерело: власна розробка

підвищується легітимність владних структур та їхня довіра громадянами, тому це є важливим фактором для успішної імплементації європейських стандартів у систему публічного управління. Взаємодія громадянського суспільства та публічного управління є ключовим елементом не лише для успішного завершення українського євроінтеграційного процесу, але і для сталого розвитку

суспільства, зміцнення демократії та підвищення якості життя громадян в Україні.

Узагальнюючи, взаємодія громадянського суспільства та державного управління у контексті євроінтеграції сприяє створенню ефективного та демократичного механізму прийняття рішень, що враховує інтереси громадян та забезпечує сталість соціального та економічного розвитку України.

Література

1. Волківський М.А. Громадянське суспільство в Україні: особливості формування і роль у становленні держави. *Політичне життя*. 2024. № 4. С. 12–20. doi: 10.31558/2519-2949.2023.4.21; URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/download/14873/14772> (дата звернення: 15.02.2024).
2. Мельник Л.А. Європейський досвід ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 4. С. 119–124. doi: 10.32702/2306-6814.2019.4.119; URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2019/20.pdf (дата звернення: 13.02.2024).
3. Музичук О.М., Бугайчук К.Л. Сучасна держава і громадянське суспільство: перспективні напрями та форми взаємодії у сфері публічного адміністрування. *Вісник ХНУВС*. 2023. № 3 (102). С. 114–123. doi: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.34>; URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/55af6452-4947-413a-9cfa-8935cee8fcc8/content> (дата звернення: 10.02.2024).
4. Окуньовська Ю.В. Взаємозв'язок е-врядування та громадянського суспільства в Україні. *Політичне життя*. 2024. № 4. С. 60–64. doi: 10.31558/2519-2949.2023.4.8; URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/download/14883/14782> (дата звернення: 09.02.2024).
5. Шуміло О.М. До питання ключових інститутів громадянського суспільства. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2023. № 3. С. 35–43. doi: 10.33766/2524-0323.103.35-43; URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/91a26438-f9ad-406c-b00a-93342f7754e1/content> (дата звернення: 09.02.2024).
6. Arato A., Cohen J.L. *Populism and Civil Society: The Challenge to Constitutional Democracy*. Oxford University Press, 2021. 320 p. doi: 10.1093/oso/9780197526583.001.0001.
7. Benedict M. *The Civil Society Playbook: A Commonsense Plan for a Return to Civility*. Independently published, 2024. 144 p.
8. Bolleyer N. *Civil Society's Democratic Potential: Organizational Trade-offs between Participation and Representation*. OUP Oxford, 2024. 493 p. doi: 10.1093/oso/9780198884392.001.0001.
9. Fouad Z., Elgundi H., Ismail S. *Sustainable Development and the Role of Civil Society*. LAP Lambert Academic Publishing, 2024. 200 p.
10. Glückler J., Meyer H. *Knowledge and Civil Society*. Springer, 2021. 570 p.
11. Edwards M. *Civil Society*. Polity, 2020. 200 p. doi: 10.1007/978-3-030-71147-4.
12. Likarchuk N., Velychko Z., Andrieieva O., Lenda R., & Vusyk H. Manipulation as an element of the political process in social networks. *Cuestiones Politicas*. 2023. № 41(76). P. 769–779. doi: 0.46398/cuestpol.4176.45; URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/39831/45054> (дата звернення: 11.02.2024).
13. Natil I. *Public Diplomacy and Civil Society Organisations*. Routledge, 2023. 122 p. doi: <https://doi.org/10.4324/9781003441465-1>.
14. Oudiane P. *Governance without parties, civil society in power: Political society versus civil society*. Our Knowledge Publishing, 2023. 280 p.
15. Reeves M. *Global Civil Society: Issues, Challenges and Solutions*. NY RESEARCH PRESS, 2023. 450 p.

References

1. Volkiivskiy, M.A. (2024). Hromadianske suspilstvo v Ukraini: osoblyvosti formuvannia i rol u stanovlenni derzhavy [Civil society in Ukraine: peculiarities of formation and role in the formation of the state]. *Politychne zhyttia*, 4, 12–20. doi: 10.31558/2519-2949.2023.4.21; Retrieved from <https://jpl.donnu.edu.ua/article/download/14873/14772> [in Ukrainian].
2. Melnyk, L.A. (2019). Yevropeiskiy dosvid efektyvnoi vzaiedonii derzhavy ta instytutiv hromadianskoho suspilstva [European experience of effective interaction between the state and institutions of civil society]. *Investysii: praktyka ta dosvid*, 4, 119–124. doi: 10.32702/2306-6814.2019.4.119; Retrieved from http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2019/20.pdf [in Ukrainian].

3. Muzychuk, O. M., & Buhaichuk, K. L. (2023). Suchasna derzhava i hromadianske suspilstvo: perspektyvni napriamy ta formy vzaiemodii u sferi publichnoho administruvannia [Modern state and civil society: perspective directions and forms of interaction in the field of public administration]. *Visnyk KhNUVS*, 3 (102), 114–123. doi: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.34>; Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/55af6452-4947-413a-9cfa-8935cee8fcc8/content> [in Ukrainian].
4. Okunovska, Yu. V. (2024). Vzaiemozviazok e-vriaduvannia ta hromadianskoho suspilstva v Ukraini [The relationship between e-governance and civil society in Ukraine]. *Politychne zhyttia*, 4, 60–64. doi: 10.31558/2519-2949.2023.4.8; Retrieved from <https://jpl.donnu.edu.ua/article/download/14883/14782> [in Ukrainian].
5. Shumilo, O. M. (2023). Do pytannia kliuchovykh instytutiv hromadianskoho suspilstva [To the issue of key institutions of civil society]. *Visnyk Luhanskoho navchalno-naukovoho instytutu imeni E. O. Didorenka*, 3, 35–43. doi: 10.33766/2524-0323.103.35-43; Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/91a26438-f9ad-406c-b00a-93342f7754e1/content> [in Ukrainian].
6. Arato, A., & Cohen, J. L. (2021). *Populism and Civil Society: The Challenge to Constitutional Democracy*. Oxford University Press. 320 p. doi: 10.1093/oso/9780197526583.001.0001.
7. Benedict, M. (2024). *The Civil Society Playbook: A Commonsense Plan for a Return to Civility*. Independently published. 144 p.
8. Bolleyer, N. (2024). *Civil Society's Democratic Potential: Organizational Trade-offs between Participation and Representation*. OUP Oxford. 493 p. doi: 10.1093/oso/9780198884392.001.0001.
9. Fouad, Z., Elgundi, H., & Ismail, S. (2024). *Sustainable Development and the Role of Civil Society*. LAP Lambert Academic Publishing. 200 p.
10. Glückler, J., & Meyer, H. (2021). *Knowledge and Civil Society*. Springer. 570 p.
11. Edwards, M. (2020). *Civil Society*. Polity. 200 p. doi: 10.1007/978-3-030-71147-4.
12. Likarchuk, N., Velychko, Z., Andrieieva, O., Lenda, R., & Vusyk, H. (2023). Manipulation as an element of the political process in social networks. *Cuestiones Politicas*, 41(76), 769–779. doi: 0.46398/cuestpol.4176.45; Retrieved from <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/39831/45054>.
13. Natil, I. (2023). *Public Diplomacy and Civil Society Organisations*. Routledge. 122 p. doi: <https://doi.org/10.4324/9781003441465-1>.
14. Oudiane, P. (2023). *Governance without parties, civil society in power: Political society versus civil society*. Our Knowledge Publishing. 280 p.
15. Reeves, M. (2023). *Global Civil Society: Issues, Challenges and Solutions*. NY RESEARCH PRESS. 450 p.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2024

Лапичак Назарій Ігорович
*кандидат технічних наук,
докторант кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональна Академія управління персоналом*
Lapychak Nazariy
*Candidate for Technical Sciences,
Doctoral Student of the Department of Public Administration
Interregional Academy of Personnel Management*
ORCID: 0000-0002-7761-1972

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9648

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА СИСТЕМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

INFLUENCE OF CORRUPTION ON THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF PRODUCT QUALITY IN UKRAINE

Анотація. Метою дослідження є визначення особливостей негативного впливу корупції на систему державного регулювання якості продукції. Доведено, що корупція у сфері регулювання не тільки безпосередньо впливає на безпеку споживачів та чесність бізнесу, але також є довгостроковою загрозою економічному прогресу України та міжнародному становищу. Визначено, що в умовах нинішньої ситуації в Україні з воєнним станом і політичною нестабільністю підвищується ризик корупції у сфері державного регулювання. Ресурси та увага можуть бути переспрямовані на нагальні проблеми безпеки, створюючи прогалини у регульовальному нагляді. Охарактеризовано негативний вплив факторів корупції на систему державного регулювання якості продукції в Україні. Доведено, що одним з найбільш очевидних наслідків корупції є попадання на ринок продукції, яка не відповідає встановленим стандартам якості. Визначено, що для протидії корупції у системі державного регулювання якості продукції необхідний комплексний підхід. Це включає зміцнення інституційного потенціалу, підвищення прозорості та підзвітності, а також розвиток культури сумлінності. Встановлено ключові напрямки подолання корупції в системі державного регулювання якості продукції в Україні. З'ясовано, що прозорість є найважливішим елементом боротьби з корупцією, особливо у контексті державного регулювання якості продукції. Вона діє як стримуючий фактор для корупції та встановлює систему підзвітності та суспільної довіри. Зазначено, що корупція в системі державного регулювання якості продукції в Україні призводить до ряду негативних наслідків, що робить її критичною проблемою, що вимагає подальшого вивчення в майбутніх дослідженнях. Доведено, що корупція в системах регулювання призводить до нераціонального розподілу ресурсів. Засоби, які повинні бути використані для вдосконалення нормативної бази, навчання інспекторів і забезпечення безпеки продукції, замість цього використовуються не за призначенням, що призводить до ослаблення регульованої інфраструктури.

Ключові слова: стандартизація, сертифікація, державне регулювання, корупція.

Summary. The purpose of the study is to determine the characteristics of the negative impact of corruption on the system of state regulation of product quality. Regulatory corruption has been proven to not only have an immediate impact on consumer safety and business integrity, but is also a long-term threat to Ukraine's economic progress and international standing. It has been established that in the current situation in Ukraine with martial law and political instability, the risk of corruption in the field of government regulation increases. Resources and attention may be directed toward safety issues, creating gaps in regulatory oversight. The negative impact of corruption factors on the system of state regulation of product quality in Ukraine is characterized. It has been proven that one of the most obvious consequences of corruption is the entry into the market of products that do not meet established quality standards. It has been established that to combat corruption in the system of state regulation of product quality, an integrated approach is necessary. This includes strengthening institutional capacity, increasing transparency and accountability, and developing a culture of integrity. The key directions for overcoming corruption in the system of state regulation

of product quality in Ukraine have been established. It has been established that transparency is an essential element in the fight against corruption, especially in the context of government regulation of product quality. It acts as a deterrent to corruption and establishes a system of accountability and public trust. Corruption in the system of state regulation of product quality in Ukraine leads to a number of negative consequences, which makes it a critical issue that requires further study in future research. Corruption in regulatory systems has been proven to lead to misallocation of resources. Funds that should be used to improve regulations, train inspectors and ensure product safety are instead misused, resulting in a weakened regulatory infrastructure.

Key words: standardization, certification, government regulation, corruption.

Постановка проблеми. Корупція в Україні, особливо у контексті державного регулювання якості продукції, залишається значущою та актуальною проблемою з низки причин, особливо за нинішніх обставин. По-перше, корупція безпосередньо підриває цілісність та ефективність системи регулювання. Коли чиновники регулюючих органів беруть участь у корупційних діях, таких як одержання хабарів, щоб не помітити недотримання вимог чи прискорити процеси, це призводить до того, що ринок наповнюється неякісною та потенційно небезпечною продукцією. Це не тільки створює прямий ризик для здоров'я та безпеки споживачів, а й підриває довіру суспільства до нормативно-правової бази та уряду. У ситуації, подібній до української, де країна прагне більш тісно інтегруватися з європейськими ринками та стандартами, підтримання надійної та прозорої системи регулювання має вирішальне значення як для внутрішнього добробуту, так і для міжнародної довіри. Відтак, корупція у регулюванні якості продукції створює нерівні умови для бізнесу. Компанії, які беруть участь у корупційних діях або зазнають примусу до них, отримують несправедливі переваги перед тими, хто дотримується правил. Це перешкоджає чесній діловій практиці та інноваціям, оскільки дотримання стандартів якості може здатися марним, якщо конкуренти безкарно оминають систему. Для такої країни, як Україна, яка прагне залучити іноземні інвестиції та стимулювати свою економіку, така ситуація є особливо згубною. Інвестори часто побоюються виходити на ринки, де процвітає корупція, оскільки вона збільшує ризику та витрати на ведення бізнесу.

В умовах нинішньої ситуації в Україні з воєнним станом і політичною нестабільністю підвищується ризик корупції у сфері державного регулювання. Ресурси та увага можуть бути переспрямовані на нагальні проблеми безпеки, створюючи прогалини у регульовальному нагляді. Крім того, терміновість певних поставок, особливо пов'язаних з обороною або гуманітарною допомогою, може призвести до послаблення нагляду або поспішних процесів закупівель, що може бути використане з корупційною метою. У такому разі забезпечення якості та безпеки продукції стає ще складнішим, але й більш важливим завданням.

Зрештою, збереження корупції у сфері державного регулювання якості продукції перешкоджає

довгостроковому розвитку України та її інтеграції у глобальні ринки. Дотримання міжнародних стандартів якості продукції є ключовим критерієм для укладання угод про вільну торгівлю та експорт товарів на більш жорсткі ринки. Корупція, що зберігається, не тільки перешкоджає дотриманню цих стандартів, а й підриває репутацію України як надійного торгового партнера. Оскільки країна продовжує відновлюватись та відновлюватись, боротьба з корупцією у всіх аспектах управління, включаючи регулювання якості продукції, має важливе значення для сталого зростання та міжнародного співробітництва.

Таким чином, корупція у сфері регулювання не тільки безпосередньо впливає на безпеку споживачів та чесність бізнесу, але також є довгостроковою загрозою економічному прогресу України та міжнародному становищу. Вирішення цієї проблеми — це не просто питання реформи регулювання, а вирішальний крок на шляху до забезпечення стабільнішого, процвітаючого та справедливого майбутнього для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти дослідження державного регулювання якості продукції розкривалися в роботах таких вчених як V. Navickas [1], S. Mouselli [2], S. Kovalova [3], A. Alesina [4], S. Fan [5], D. Li [6], J. Sorens [7], O. Petroye [8] та інші. Однак ряд теорій і концепцій щодо сучасних проблем негативного впливу корупції, досі залишаються не розкритими в повній мірі, що і зумовило вибір даної тематики і її сучасну актуальність.

Метою дослідження є визначення особливостей негативного впливу корупції на систему державного регулювання якості продукції.

Виклад основного матеріалу. Корупція у системі державного регулювання якості продукції докорінно підриває саму мету такої системи, яка полягає у забезпеченні відповідності продукції певним стандартам безпеки, ефективності та надійності [1–2]. За своєю суттю корупція виникає, коли чиновники, які відповідають за регулювання якості продукції, займаються нечесними чи шахрайськими діями, часто заради особистої вигоди. Відтак, це може виявлятися у різних формах, таких як отримання хабарів за ігнорування порушень, фальсифікація звітів перевірок чи навмисне ігнорування порушень [3–4]. Суть такої корупції полягає у зраді суспільної довіри та компрометації

безпеки споживачів, оскільки продукція, яка не відповідає необхідним стандартам, може становити серйозну загрозу здоров'ю та безпеці.

Процес державного регулювання зазвичай включає кілька етапів, у яких може виникнути корупція [5–8]. Наприклад, під час сертифікації продукції корумповані чиновники можуть видавати сертифікати відповідності на неякісну продукцію в обмін на хабарі чи послуги. Аналогічно, під час планових перевірок і перевірок якості інспектори можуть помітити порушень чи повідомити про них точно, що дозволяє бракованої чи небезпечної продукції потрапити ринку. У деяких випадках корупція може поширюватися на маніпулювання самою політикою чи нормативною базою, коли чиновники можуть впливати на встановлення стандартів чи правил на користь певних підприємств в обмін на так звані «відкати».

Таким чином, сама схильність системи регулювання корупції часто посилюється такими факторами, як відсутність прозорості, недостатній нагляд та слабкий інституційний потенціал. Коли процеси та рішення непрозорі, це створює можливості для того, щоб корупція залишалася непоміченою. Більше того, відсутність неадекватних механізмів нагляду чи підзвітності регулюючих органів заохочує корупційну поведінку, оскільки ризик виявлення та покарання є низьким. Крім того, в системах зі слабким інституційним потенціалом, які характеризуються поганою підготовкою персоналу, недостатніми ресурсами та відсутністю

технічних знань, цілісність процесу регулювання легко поставити під загрозу (табл. 1).

Для протидії корупції у системі державного регулювання якості продукції необхідний комплексний підхід. Це включає зміцнення інституційного потенціалу, підвищення прозорості та підзвітності, а також розвиток культури сумлінності. Зміцнення інституційного потенціалу може включати поліпшення навчання інспекторів, поліпшення нормативно-правової бази і збільшення ресурсів для правозастосування. Підвищення прозорості може бути досягнуто за допомогою таких механізмів, як публічна звітність, взаємодія із заінтересованими сторонами та незалежний аудит. Нарешті, для розвитку культури сумлінності потрібні не лише каральні заходи проти корупції, а й активні зусилля щодо заохочення етичної поведінки, такі як чіткі етичні керівні принципи, освіта та політика абсолютної нетерпимості до корупційної практики. Тільки комплексними та послідовними зусиллями можна відновити та зберегти цілісність системи державного регулювання якості продукції (табл. 2).

Прозорість є найважливішим елементом боротьби з корупцією, особливо у контексті державного регулювання якості продукції. Вона діє як стримуючий фактор для корупції та встановлює систему підзвітності та суспільної довіри. У прозорій системі регулювання кожен етап процесу — від тестування продукції та сертифікації до нагляду за ринком — відкритий для ретельного вивчення. Це означає, що дані та рішення, пов'язані з якістю

Таблиця 1

**Негативний вплив факторів корупції на систему державного регулювання
якості продукції в Україні**

№	Фактор	Характеристика
1	Зниження якості продукції	Одним з найбільш очевидних наслідків корупції є попадання на ринок продукції, яка не відповідає встановленим стандартам якості. Це стає можливим, коли виробники або імпортери продукції вдаються до хабарництва для отримання сертифікатів відповідності без належного тестування та перевірки. Така продукція може бути небезпечною для здоров'я та безпеки споживачів
2	Втрата довіри споживачів та інвесторів	Корупція підриває довіру до системи регулювання якості, що негативно позначається на відносинах між споживачами, бізнесом та державою. Це може вести до втрати довіри іноземних інвесторів та партнерів, які розглядають корупцію як високий ризик для ведення бізнесу в країні
3	Нечесна конкуренція на ринку	Корупція створює нерівні умови для бізнесу, де компанії, які вдаються до корупційних дій, отримують неправомірні переваги. Це призводить до витіснення чесних виробників з ринку, оскільки вони не можуть конкурувати з тими, хто порушує правила, але уникає покарання
4	Витік державних ресурсів та неефективне їх використання	Корупція веде до нераціонального використання бюджетних коштів, оскільки ресурси, які могли б бути витрачені на покращення системи контролю якості, розтрачуються або використовуються не за призначенням. Це знижує ефективність регулювання та погіршує якість загального управління
5	Підриг інституційної цілісності та ефективності	Корупція знижує довіру до державних інституцій та підриває їхню здатність ефективно виконувати свої функції

Джерело: сформовано автором

Таблиця 2

Напрями подолання корупції в системі державного регулювання якості продукції в Україні

Посилення законодавчої та інституційної бази	Збільшення прозорості та громадського контролю
Це означає створення та вдосконалення законів, які чітко визначають корупційні дії та передбачають жорсткі покарання за їх вчинення. Важливо також забезпечити автономність та незалежність контрольних органів, аби вони могли ефективно наглядати за дотриманням законодавства без втручання ззовні. Необхідно впровадити системи внутрішнього аудиту та моніторингу, які б дозволили виявляти та реагувати на корупційні дії на ранніх етапах. Крім того, важливо забезпечити достатнє фінансування та навчання працівників контрольних органів, щоб підвищити їх професійний рівень та зменшити спокусу до корупції	Прозорість процесів державного регулювання якості продукції є ключовою для запобігання корупції. Це можна досягти шляхом публікації всієї важливої інформації, такої як стандарти, результати інспекцій, рішення про сертифікацію продукції тощо. Громадський контроль можна забезпечити шляхом залучення громадських організацій та незалежних експертів до процесу моніторингу та оцінки роботи контрольних органів. Також важливим є розвиток механізмів зворотного зв'язку від споживачів, які б могли повідомляти про випадки корупції або недотримання стандартів

Джерело: сформовано автором

продукції, стають доступними для громадськості, включаючи стандарти відповідності, результати перевірок та правозастосовні заходи. Така відкритість допомагає протидіяти корупції, оскільки підвищує ймовірність того, що корупційна діяльність буде виявлена та розкрита. Більш того, коли зацікавлені сторони, включаючи споживачів, добре поінформовані, вони можуть притягнути до відповідальності регулюючі органи та компанії, створюючи середовище, в якому ймовірність процвітання корупції знижується.

Включення прозорості до нормативно-правової бази включає кілька ключових аспектів. По-перше, має бути чітка та доступна інформація про нормативні вимоги та процеси. Сюди входять докладні інструкції про те, як продукти тестуються на відповідність, критерії для оцінки продуктів, а також процедури сертифікації та моніторингу продуктів. По-друге, результати регулюючих рішень мають бути публічно розкриті. Це означає, що про результати перевірок, а також про будь-які дії, вжиті щодо невідповідної продукції або компаній, слід відкрито повідомляти. Прозорість також поширюється на процес розробки політики. Розробка правил і стандартів повинна включати колективний підхід, при якому запитується і враховується думка широкого кола зацікавлених сторін, включаючи промисловість, групи споживачів та експертів. Це не лише підвищує якість нормативних актів, а й допомагає забезпечити їхню справедливість та відсутність надмірного впливу особливих інтересів.

Проте досягнення прозорості у процесі регулювання не позбавлене проблем. Це вимагає від уряду твердої прихильності до відкритості та участі громадськості, а також необхідної інфраструктури для ефективного поширення інформації. Це може включати розробку онлайн-платформ, на яких можна легко отримати доступ до інформації та

зібрати відгуки. Крім того, вирішальне значення має забезпечення того, щоб інформація, що надається, була ясною і зрозумілою широкому загалу, оскільки технічний характер правил якості продукції може бути складним. Необхідно докласти зусиль для подання інформації таким чином, щоб вона була доступна та корисна нефахівцям.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Корупція в системі державного регулювання якості продукції в Україні призводить до ряду негативних наслідків, що робить її критичною проблемою, що вимагає подальшого вивчення в майбутніх дослідженнях. Відтак, корупція знижує ефективність системи регулювання. Коли чиновники беруть участь у корупційних діях, таких як отримання взяток за схвалення неякісної продукції або ігнорування порушень, це ставить під загрозу цілісність самого процесу регулювання. Це призводить до того, що ринок створюється неякісною або навіть небезпечною продукцією, що створює значні ризики для здоров'я та безпеки споживачів. Для такої країни, як Україна, сама наявність неякісної продукції може серйозно завдати шкоди її репутації та підтримати довіру споживачів як всередині країни, так і за кордон.

Корупція в системах регулювання призводить до нераціонального розподілу ресурсів. Засоби, які повинні бути використані для вдосконалення нормативної бази, навчання інспекторів і забезпечення безпеки продукції, замість цього перенаправляються або використовуються не за призначенням, що призводить до ослаблення регульованої інфраструктури. Ця системна неефективність обмежує здатність країни реагувати на проблеми громадського здоров'я та адаптуватися до нових технологічних і ринкових тенденцій. У контексті України, де ресурси вже обмежені, такий нераціональний розподіл може мати особливо серйозні наслідки для безпечного розвитку країни.

Література

1. Navickas V., Navickas M., Kordoľ M. Corruption effect on foreign direct investments in European Union countries. *Business: Theory and Practice*. 2016. Vol. 17(4). P. 299–306.
2. Mouselli S., Aljazaerli M. A., Sirop R. Corruption and stock market development: new evidence from GCC countries. *Business: Theory and Practice*. 2016. Vol. 17(2). P. 117–127.
3. Kovalova S., Koval A., Panchenko S., Pronina O., Bykov R. Features of Decentralization Processes of Developed Countries in the Post-Pandemic Society. *Postmodern Openings*. 2021. Vol. 12(2). P. 510–521.
4. Alesina A., Zhuravskaya E. Segregation and the quality of government in a cross-section of countries. *American Economic Review*. 2011. Vol. 101. P. 1872–1911.
5. Fan S., Lin C., Treisman D. Political decentralization and corruption: evidence from around the world. *Journal of Public Economics*. 2009. Vol. 93. P. 14–34.
6. Li D., Tang F., Jiang J. Technology analysis & strategic management does environmental management system foster corporate green innovation? The moderating effect of environmental regulation. *Technology Analysis & Strategic Management*. 2019. Vol. 31(10). P. 1242–1256.
7. Sorens J. The Partisan Logic of Decentralization in Europe. *Regional and Federal Studies*. 2009. Vol. 19(2). P. 255–272.
8. Petroye O., Lyulyov O., Lytvynchuk I., Paidá Y., Pakhomov V. Effects of information security and innovations on country's image: Governance aspect. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2020. Vol. 10, No. 4. P. 459–466.

References

1. Navickas, V., Navickas, M., & Kordoľ, M. (2016). Corruption effect on foreign direct investments in European Union countries. *Business: Theory and Practice*, 17(4), 299–306.
2. Mouselli, S., Aljazaerli, M. A., & Sirop, R. (2016). Corruption and stock market development: new evidence from GCC countries. *Business: Theory and Practice*, 17(2), 117–127.
3. Kovalova, S., Koval, A., Panchenko, S., Pronina, O., & Bykov, R. (2021). Features of Decentralization Processes of Developed Countries in the Post-Pandemic Society. *Postmodern Openings*, 12(2), 510–521.
4. Alesina, A., & Zhuravskaya, E. (2011). Segregation and the quality of government in a cross-section of countries. *American Economic Review*, 101, 1872–1911.
5. Fan, S., Lin, C., & Treisman, D. (2009). Political decentralization and corruption: evidence from around the world. *Journal of Public Economics*, 93, 14–34.
6. Li, D., Tang, F., Jiang, J. (2019). Technology analysis & strategic management does environmental management system foster corporate green innovation? The moderating effect of environmental regulation. *Technology Analysis & Strategic Management*, 31(10), 1242–1256.
7. Sorens, J. (2009). The Partisan Logic of Decentralization in Europe. *Regional and Federal Studies*, 19(2), 255–272.
8. Petroye, O., Lyulyov, O., Lytvynchuk, I., Paidá, Y., Pakhomov, V. (2020). Effects of information security and innovations on country's image: Governance aspect. *International Journal of Safety and Security Engineering*, 10 (4), 459–466.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2024

Лозинська Тамара Миколаївна

*доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри публічного управління та адміністрування
Полтавський державний аграрний університет*

Lozynska Tamara

*Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Head of the Department of Public Management and Administration
Poltava State Agrarian University*

ORCID: 0000-0003-2858-9374

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9644

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДОВОЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

MECHANISMS OF LONG-TERM SUPPORT OF ORGANIC FOOD PRODUCTION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF ENSURING FOOD SECURITY

Анотація. Вступ. Концепція сталого розвитку (sustainable development) наголошує на необхідності встановлення балансу між потребами сучасного суспільства і майбутніх поколінь, включно з потребами в безпечному у довкіллі. У вирішенні цього надскладного завдання, що передбачає узгодження економічних, соціальних і екологічних питань певну роль відіграє органічне землеробство.

Метою статті є висвітлення питань розвитку виробництва органічних продуктів харчування в Україні та світі, визначення впливу органічного землеробства на продовольчу безпеку та сталий розвиток, обґрунтування пропозицій щодо удосконалення механізмів державної підтримки виробництва органічної продовольчої продукції.

Матеріали і методи. Матеріали включають: статистичні дані, дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правову базу. Основними методами дослідження були: монографічний, індексний, узагальнення, формалізації.

Результати. Наведено статистичні дані, які демонструють динаміку виробництва органічного продовольства протягом останніх років, зокрема під час війни. Акцентовано увагу на проблемах ведення органічного землеробства а землях, розташованих у південних областях України. Узагальнено основні механізми державної підтримки виробництва органічних продуктів харчування та звертається увага на проблеми реалізації цих механізмів. Розглядаються умови та вимоги, що висувуються державою до сертифікації органічної продукції, систематизовано основні тенденції розвитку цієї сфери. Наведено пропозиції щодо удосконалення загальної моделі державної підтримки виробництва органічної продовольчої продукції, а також економічного механізму підтримки.

Перспективи. Оскільки попит на органічну продукцію в світі зростає, розвиток цього сектора аграрного виробництва має хороші перспективи за відповідної підтримки держави. Звертається увага на перспективи розвитку органічного землеробства локальними товаровиробниками в територіальних громадах.

Ключові слова: продовольча безпека, органічне виробництво, сталий розвиток, державна підтримка, сертифікація.

Summary. Introduction. The concept of sustainable development (sustainable development) emphasizes the need to establish a balance between the needs of modern society and future generations, including the needs for a safe environment. Organic farming plays a role in solving this extremely difficult task, which involves the coordination of economic, social and environmental issues.

The purpose of the article is to highlight the development of organic food production in Ukraine and the world, to determine the impact of organic farming on food security and sustainable development, substantiation of proposals for improving the mechanisms of state support for the production of organic food products.

Materials and methods. The materials include: statistical data, research by domestic and foreign scientists, regulatory framework. The main research methods were: monographic, index, generalization, formalization.

The results. Statistical data demonstrating the dynamics of organic food production in recent years, particularly during the war, are provided. Attention is focused on the problems of organic farming in the lands located in the southern regions of Ukraine. The main mechanisms of state support for organic food production are summarized and attention is drawn to the problems of implementing these mechanisms. The conditions and requirements put forward by the state for the certification of organic products are considered, the main trends in the development of this area are systematized. Suggestions for improving the general model of state support for the production of organic food products, as well as the economic mechanism of support, are given.

Prospects. Since the demand for organic products in the world is growing, the development of this sector of agricultural production has good prospects with the appropriate support of the state. Attention is drawn to the prospects for the development of organic farming by local commodity producers in territorial communities.

Key words: food safety, organic production, sustainable development, state support, certification.

Постановка проблеми. Активний розвиток органічного сегменту аграрного ринку спостерігається з початку 20-х років, а вже у 2020 р. Україна посідала провідне місце на світовому ринку органічного продовольства. Зростання занепокоєння споживачів у розвинутих країнах світу безпечністю продуктів харчування спонукало уряди цих країн до розроблення механізмів мотивації виробників щодо використання технологій органічного землеробства та їх фінансової підтримки. В Україні попит на органічні харчові продукти гальмується низькою платоспроможністю населення, а їх пропозиція — недосконалістю механізмів державної підтримки. Цими обставинами і обумовлюється актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті реалізації концепції сталого розвитку проблематика виробництва органічних продуктів харчування стала популярною серед науковців і політиків, які гостро відчують настрої електорату. Х. Кіршман, аналізуючи інформаційний бум щодо органічного виробництва, наводить приклад Швеції, де політичною метою є збільшення площі орних земель для органічного землеробства на 20% [1, с. 2]. Однак, для Кіршмана та достатньо великої групи європейських учених (наприклад [2]) питання про те чи підкріплюється ідея органічного виробництва науковими доказами усе ще залишається відкритим і вимагає продовження досліджень. Більшість українських учених сумнівів щодо корисності, важливості та необхідності виробництва органічних продуктів не висловлюють. Такі учені, як О. Шпикуляк, І. Беженар, І. Білокінна [3], А. Вдовиченко [4], Ю. Славгородська [5], Л. Мармуль [6], відслідковуючи позитивну динаміку виробництва органічного продовольства в Україні і наявні проблеми його розвитку, наголошують на необхідності посилення державної підтримки цього сегменту аграрного виробництва з огляду на його експортні перспективи та природоохоронні функції. Очевидно, що для завдань повоєнного відновлення економіки України нарощування експортного потенціалу матиме важливе значення, а отже, наукове обґрунтування державних механізмів підтримки органічного виробництва залишається актуальним питанням.

Метою статті є висвітлення питань розвитку виробництва органічних продуктів харчування в Україні та світі, визначення впливу органічного землеробства на продовольчу безпеку та сталий розвиток, обґрунтування пропозицій щодо удосконалення механізмів державної підтримки виробництва органічної продовольчої продукції.

Матеріали і методи. При написанні статті використано статистичні дані платформ Organicinfo та Agrportal, дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правову базу щодо продовольчої безпеки, захисту споживачів та органічного виробництва. Методологічно основою дослідження стало положення щодо сталості господарських систем, які прагнуть до мінімізації негативного впливу на довкілля через організацію органічного землеробства. Для систематизації наукових здобутків використано *монографічний* метод, а виявлення основних проблем виробництва органічних продуктів харчування в Україні базувалося на використанні методу *узагальнення*. Пояснення окремих термінів (наприклад, «механізм державної підтримки») здійснювалося за допомогою методу *deskriptivnoï* (описової) *формалізації*; *індексний* метод став у нагоді при відслідковуванні динаміки виробництва органічного продовольства.

Виклад основного матеріалу. У 2022 р Україна збільшила обсяги експорту органічної продовольчої сировини до Європейських країн. За даними представників громадської спілки «Органічна Україна» експорт органічних олійних культур у 2022 р. у порівнянні з попереднім роком зріс на 22,5%, а загалом органічної продукції — на 15,8% [7]. Це свідчить як про стабільний попит на органічне продовольство, так і про можливість України, хоча утримати лідерські позиції в цьому сегменті ринку є непростим завданням, зважаючи на специфіку органічного виробництва. Особливості сучасного виробництва органічного продовольства були виявлені в такому:

– попит на органічні продукти харчування продиктовано недовірою до безпечності традиційних технологій аграрного виробництва, поширенням алергічних захворювань, які пов’язують із застосуванням хімічних засобів у виробництві продовольства. Вживання органічних продуктів

харчування разом із здоровим способом життя стало модним і престижним, оскільки це дороге коштує. Як зазначає Х. Кіршман: «Принципи органічних практик походять із природничих філософій, а не природничих наук» (переклад з англ. тут і далі — Т. Лозинська) [1, с. 2]. Висока вартість органічного продовольства є серйозним обмежувальним чинником розширення ринку цієї продукції в Україні;

- органічне землеробство забезпечує порівняно нижчу урожайність культур, що вимагатиме залучення до сільськогосподарського обігу більшої кількості земель, яких у світі фактично немає. В Україні із 462 225 тис. га, зайнятих під органічним виробництвом у 2020 р. 30% перебувають на окупованій території або в зоні ведення бойових дій, тобто вони надовго втрачені. Висновок зарубіжних фахівців, які мають змогу проводити дослідження тривалий період, полягає в тому, що «...органічне сільське господарство не може прогодувати світ, тому що вагомим науковим доказом є значно нижча врожайність культур в системі органічного землеробства» [там само, с. 3]. Отже, ринок органічної продукції є обмеженим ресурсно;
- зростання попиту на продовольство, як правило, відбувається паралельно із зростанням чисельності населення, але в останні десятиліття приріст населення спостерігається в економічно бідних країнах, що не вплине на обсяги споживання органічного продовольства. Це означає, що країни Азії та Африки не сформують ринки для української органічної продукції;
- європейські ринки органічної продукції (яка, крім високої вартості, відрізняється ще й коротким терміном зберігання) — Франції, Італії, Іспанії, Нідерландів тощо, орієнтуються на внутрішній попит і повністю його задовольняють. Основою державної політики цих країн щодо продовольства є національний протекціонізм, який сприяв формуванню у споживачів

стійкого уявлення про кращу якість вітчизняної продукції. На цей ринок українська органічна продукція потрапляє з великими складнощами і в основному у вигляді сировини для подальшої переробки.

Однак, наведені обмеження ринку органічної продукції не завадили українським виробникам зміцнити свою присутність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, вирішуючи питання глобальної продовольчої безпеки (табл. 1).

Наведені дані свідчать, що виробництво органічного продовольства, особливо з вищою доданою вартістю, дозволяє розв'язати декілька проблем, важливих в умовах ведення війни:

1. Збільшити валютні надходження в країну, значення яких не потребує пояснення;
2. Стабілізувати зайнятість і одночасно сприяти надходженню коштів до місцевих бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб;
3. Скоротити обсяги виробництва традиційних зернових культур і соняшника, з реалізацією яких виникли труднощі через блокаду портів і митних кордонів, перемістивши ресурси під виробництво органічних культур;
4. Зменшити забруднення довкілля хімічними речовинами, підтримуючи таким чином концепцію сталого сільськогосподарського розвитку.

Ситуація, яка склалася в Європі з попитом на органічні продукти харчування, а також подорожчання традиційних продуктів харчування і зростання фермерських витрат через військову агресію Росії спонукають Європейську Комісію розробляти заходи щодо підвищення продовольчої безпеки, зокрема і шляхом надання підтримки виробникам органічної продукції на основі координації діяльності з урядом України. За даними опитування, проведеного громадською спілкою «Органічна Україна» майже 70% опитаних українських виробників потребують фінансової підтримки у вигляді доступу до дешевих кредитів або бюджетного фінансування; 15% потребують

Таблиця 1

Динаміка основних показників розвитку виробництва органічних продуктів харчування в Україні, 2018–2022 рр.

Показники	Роки					2022 р. до 2018 р., %
	2018	2019	2020	2021	2022	
Загальна площа с.-г. угідь, зайнятих під виробництво органічної продукції, тис. га	233,5	284,5	410,6	370,1	246,1	105,4
Кількість виробників с.-г. органічної продукції	501	470	419	418	380	75,8
Обсяг проданої продукції на внутрішньому ринку, млн. дол. США	21,0	24,0	26,0	33,0	17,0	81,9
Обсяг проданої продукції на зовнішньому ринку, млн. дол. США	157,0	189,0	204,0	222,0	219,0	139,5

Джерело: узагальнено за даними [8]

допомоги з експортом продукції і 7% — з продажом продукції на внутрішньому ринку [9]. Очевидно, що викладені аргументи обумовлюють необхідність застосування механізмів державної підтримки виробників органічної продукції, особливо тих, хто веде господарську діяльність на дрібних за розмірами ділянках (1–3 га).

Найбільш поширеними механізмами державної підтримки органічного землеробства в Україні на даному етапі його розвитку є: *організаційно-правовий* (забезпечує унормування питань створення та обігу органічної продукції, підтвердження її якості за допомогою сертифікації, функціонування реєстрів виробників і сертифікаторів тощо); *економічний* (надає додаткові ресурси для ведення бізнесу в секторі органічного виробництва); *інформаційно-просвітницький* (сприяє вчасному отриманню інформації про події, заходи, процедури на ринку органічної продукції; забезпечує участь у ярмарках і виставках; спрямовується на підвищення обізнаності товаровиробників щодо нових наукових розробок) — рис. 1.

Організаційно-правовий механізм державної підтримки виробництва органічного продовольства спрямовано на створення інституційного середовища для функціонування органічного землеробства, розроблення правил і процедур виробництва органічної продукції, її обігу, маркування, підтвердження відповідності встановленим вимогам тощо. Оскільки органічна продукція на даному етапі суспільного розвитку є привабливою для споживачів, попри висновки науковців щодо відсутності доказів про шкідливість традиційного землеробства [1; 2], державні органи влади в рамках політики продовольчої безпеки мають розробити механізми забезпечення якості та безпечності органічних продуктів харчування, а також попередити розповсюдження недостовірної інформації про їх властивості.

Базовим нормативно-правовим актом, що визначає умови та принципи органічного виробництва є Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [10], яким було

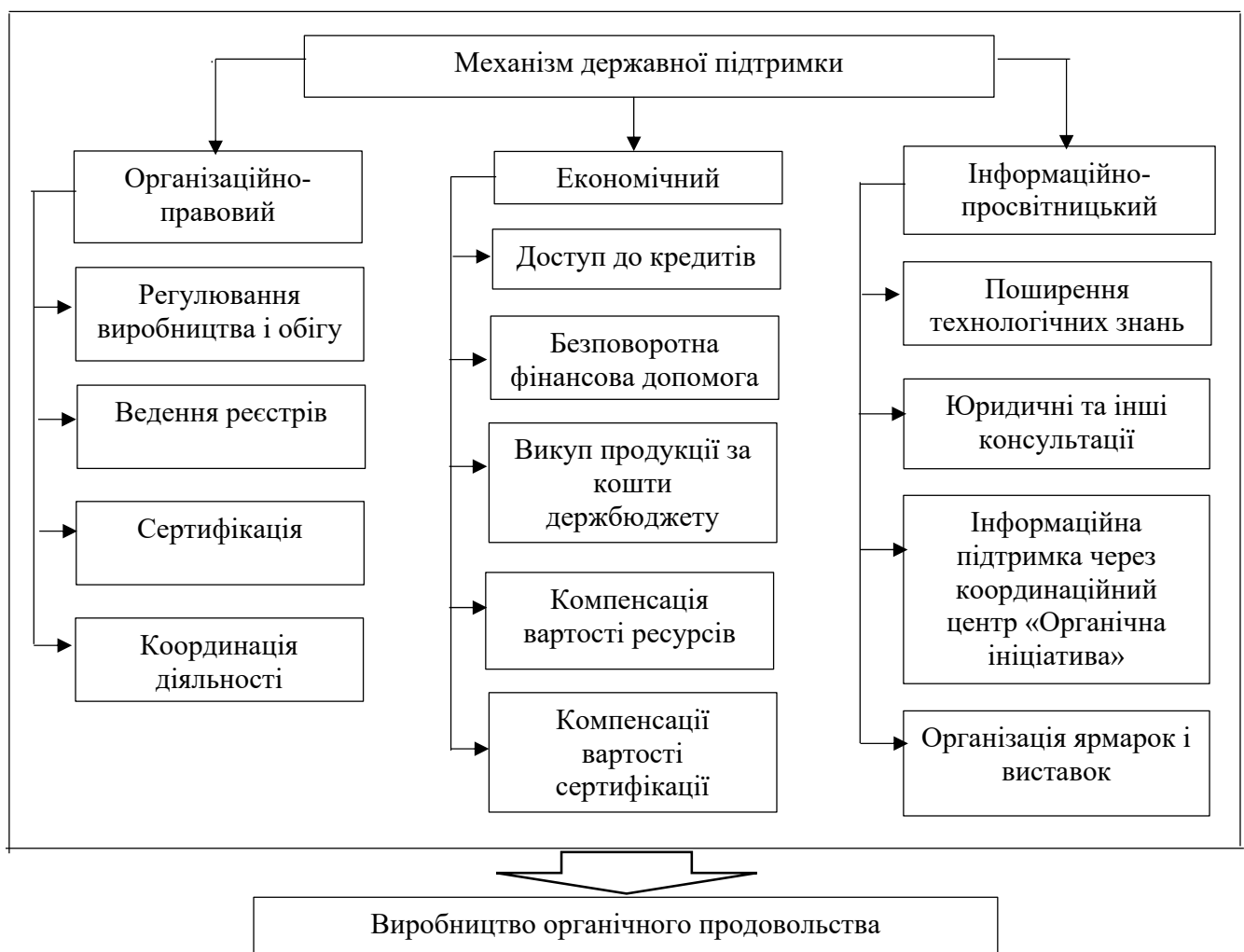

Рис. 1. Основні механізми державної підтримки виробництва органічного продовольства
Джерело: побудовано автором

замінено Закон 2014 р. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини. Закон 2018 р. є більш чітким і конкретним та встановлює обов'язковість сертифікації виробництва та/або обігу органічної продукції. Основні документи нормативно-правового забезпечення органічного виробництва наведено в табл. 2.

Економічний механізм передбачає використання методів економічного стимулювання діяльності, яка в певний час набуває пріоритетного значення для держави (пільгове оподаткування, відшкодування вартості кредитів, гарантовані закупівлі, надання державних послуг тощо), або, навпроти, має на меті позбавити ресурсу виробника, який порушує встановлені правила. Зокрема Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» передбачає використання штрафів за неправомірне використання позначень «органічний», «органік», «екологічний» тощо на упаковці та недобросовісну рекламу.

У 2022 р. передбачалося надання виробникам органічної продукції бюджетної субсидії з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь, відшкодування вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва та бюджетної субсидії

з розрахунку на одну голову великої рогатої худоби у розмірі 5 тис. грн на 1 га оброблюваних угідь (не більше 20 га на господарство) і на 1 голову великої рогатої худоби, а також відшкодування до 30% вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва. Однак, виробники досить скептично оцінюють програми державної підтримки органічного виробництва, відмічаючи відсутність обґрунтованості встановлених платежів та розподіл коштів у ручному режимі. Програма, на думку представників сектору органічного виробництва, вирвана з контексту розвитку сільських територій і направлена на згортання підтримки можливостей для дрібних фермерських господарств [11]. 30 млн. грн, які спрямовувалися на державну підтримку органічного виробництва, це дуже невеликий обсяг, враховуючи, що лише сертифікація підприємств обходиться у більше, ніж в 1 млн. грн.

Вимагає удосконалення і інформаційно-просвітницький механізм, який має бути основним у поширенні інформації про значення органічного виробництва у забезпеченні сталого розвитку і продовольчої безпеки, а також у попередженні деградації ґрунтів і збереження природного різноманіття. Виробництво органічних продуктів харчування залишається ексклюзивним видом

Таблиця 2

Нормативно-правове забезпечення виробництва органічного продовольства

Нормативно-правовий акт	Реквізити	Зміст нормативно-правового акта
1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції	Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII.	Визначає основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, засади правового регулювання органічного виробництва, обігу органічної продукції та функціонування ринку органічної продукції, правові основи діяльності центральних органів виконавчої влади, суб'єктів ринку органічної продукції та напрямки державної політики у зазначених сферах.
2. Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції	Постанова Кабінету міністрів України від 23.10.2019 № 970	Визначає детальні правила органічного виробництва та обігу органічної продукції галузей органічного виробництва.
3. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, Державного реєстру органічного насіння і садивного матеріалу	Постанова Кабінету Міністрів від 12.02.2020 № 87	Визначає механізм ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, Державного реєстру органічного насіння і садивного матеріалу та вимоги до їх змісту.
4. Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23.10.2019 № 970	Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 № 1032	Визначає механізм сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, видачі сертифіката, його дублікату та форму.

діяльності, поставляючи у багатьох випадках нішеві товари, воно не може запропонувати ринку великі обсяги продовольства за суттєво вищими цінами, але органічне виробництво дозволяє українським товаровиробникам отримати вищі доходи, ніж в традиційному землеробстві.

Слід відмітити і позитивні зрушення, започатковані державою у сфері виробництва органічного продовольства, які насамперед, матимуть позитивний вплив на продовольчу безпеку. Йдеться про розроблений і ухвалений порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, що також має важливе значення для просування української органічної продукції на ринках Європи. Державний реєстр операторів, що здійснюють виробництво органічної продукції, не зважаючи на воєнний стан, запрацював в Україні в 2023 р., а з червня 2023 р. Міністерство аграрної політики та продовольства започаткувало і ведення Реєстру органів сертифікації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, зростання попиту у світі на органічні продукти харчування є стимулом для розвитку цього сегменту аграрного виробництва в Україні та підтримки глобальної продовольчої безпеки. Проте існуючі обмеження ринку органічної продукції вимагають від держави застосування механізмів підтримки виробників органічного продовольства та розроблення правил ведення органічного землеробства і підтвердження відповідності цим правилам шляхом сертифікації. Основними механізмами державної підтримки є організаційно-правовий, економічний та інформаційно-просвітницький, які потребують подальшого вдосконалення.

В подальших наукових дослідженнях доцільно зосередити увагу на розробленні заходів державного стимулювання локальних виробників органічної продукції та створення органічно-екологічних кластерів, що дозволить зміцнити позиції українських товаровиробників.

Література

1. Kirchmann H., Bergstrom L. Organic Crop Production — Ambitions and Limitations. Uppsala Sweden: Swedish University of Agricultural Sciences Dept. of Soil and Environment, Springer, 2008. 25 p.
2. Vigar V., Myers S., Oliver C., Arellano J., Robinson S., Leifert C. A systematic review of organic versus conventional food consumption: is there a measurable benefit on human health? *Nutrients*. 2020. 12(1), 7. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7019963/> (дата звернення: 11.02.2024).
3. Шпикуляк О. Г., Беженар І. М., Білокінна І. Д. Сучасні тенденції розвитку органічного виробництва в аграрному секторі і фермерських господарствах. Проблеми сучасних трансформацій. *Серія: економіка та управління*. 2023. № 8. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-8-04-04/2023-8-04-04> (дата звернення: 11.02.2024).
4. Вдовиченко А. В. Перспективні напрями державної підтримки органічного сільського господарства в Україні. *Агросвіт*. 2016. № 17. С. 44–49.
5. Славгородська Ю. В. Виробництво органічної продукції в Україні: стан та перспективи. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2016. № 4. С. 49–54.
6. Марміль Л. О., Новак Н. П. Розвиток органічного виробництва в Україні на засадах кооперації. *Економіка АПК*. 2016. № 9. С. 26032.
7. Ринок органічної продукції ЄС: яке місце на ньому займає Україна. *Agroportal*. 2023. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/evropeyskiy-rinok-organichnoyi-produkciji-yake-misce-na-nomu-zaymae-ukrajina> (дата звернення: 11.02.2024).
8. Підсумки 2023 року в органічному секторі. *OrganicInfo*. 2023. URL: <https://organicinfo.ua/news/results-of-2023/> (дата звернення: 12.02.2024).
9. Грантова програма «Підтримка органічного сектору в Україні». *Органічна платформа знань*. URL: https://organic-platform.org/top_news/grantova-programa-pidtrymka-organichnogo-sektoru-v-ukrayini/ (дата звернення: 12.02.2024).
10. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 36. Ст. 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19> (дата звернення: 13.02.2024).
11. Про підтримку розвитку органічного виробництва. *AgroPolit.com*. 2020. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/766-derjpidrimka-2021-2023-ochima-predstavnikov-sektora-yaki-kroki-slid-zrobiti-uryadu> (дата звернення: 13.02.2024).

References

1. Kirchmann H., Bergstrom L. Organic Crop Production — Ambitions and Limitations. Uppsala Sweden: Swedish University of Agricultural Sciences Dept. of Soil and Environment, Springer, 2008. 25 p.
2. Vigar V., Myers S., Oliver C., Arellano J., Robinson S., Leifert C. A systematic review of organic versus conventional food consumption: is there a measurable benefit on human health? *Nutrients*. 2020. 12(1), 7. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7019963/> (date of access: 11.02.2024).

3. Shpykuliak O.H., Bezhenar I.M., Bilokinna I.D. Suchasni tendentsii rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v ahrarnomu sektori i fermerskykh hospodarstvakh. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia*. 2023. № 8. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-8-04-04/2023-8-04-04> (date of access: 11.02.2024).
4. Vdovychenko A.V. Perspektyvni napriamy derzhavnoi pidtrymky orhanichnoho silskoho hospodarstva v Ukraini. *Ahrosvit*. 2016. № 17. S. 44–49.
5. Slavhorodska Yu.V. Vyrobnystvo orhanichnoi produktsii v Ukraini: stan ta perspektyvy. *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*. 2016. № 4. S. 49–54.
6. Marmul L.O., Novak N.P. Rozvytok orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini na zasadakh kooperatsii. *Ekonomika APK*. 2016. № 9. S. 26032.
7. Rynok orhanichnoi produktsii YeS: yake mistse na nomu zaimaie Ukraina. *Agroportal*. 2023. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/yeuropeyskiy-rinok-organichnoji-produkciji-yake-misce-na-nomu-zaymaye-ukrajina> (date of access: 11.02.2024).
8. Pidsumky 2023 roku v orhanichnomu sektori. *OrganicInfo*. 2023. URL: <https://organicinfo.ua/news/results-of-2023/> (date of access: 12.02.2024).
9. Hrantova prohrama “Pidtrymka orhanichnoho sektoru v Ukraini”. *Orhanichna platforma znan*. URL: https://organic-platform.org/top_news/grantova-programa-pidtrymka-organichnogo-sektoru-v-ukrayini/ (date of access: 12.02.2024).
10. Pro osnovni pryntsypy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produktsii: Zakon Ukrainy vid 10.07.2018 № 2496-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 2018. № 36. St. 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19> (date of access: 13.02.2024).
11. Pro pidtrymku rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva. *AgroPolit.com*. 2020. URL: <https://agropolit.com/spe-tsproekty/766-derjpidrimka-2021-2023-ochima-predstavnikov-sektora-yaki-kroki-slid-zrobiti-uryadu> (date of access: 13.02.2024).

Стаття надійшла до редакції 15.02.2024

УДК 351/354

Мануїлова Катерина Віталіївна

*доктор наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Одеський національний технологічний університет*

Manuilova Kateryna

*Doctor of Science in Public Administration,
Associate Professor of the Department of Public Management and Administration
Odesa National Technological University
ORCID: 0000-0002-0721-7232*

Колеснікова Катерина Семенівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Одеський національний технологічний університет*

Kolesnikova Kateryna

*PhD in Economics, Associate Professor of the
Department of Public Management and Administration
Odesa National Technological University
ORCID: 0000-0001-6954-6819*

Норчук Юрій Володимирович

*кандидат психологічних наук, підполковник,
доцент кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів
Військова академія*

Norchuk Yuriy

*PhD in Psychology, Lieutenant Colonel,
Associate Professor of the Department of Management of Daily Activities of Units
Military Academy
ORCID: 0000-0003-0850-2278*

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-2-9672

МЕХАНІЗМИ ЗАСТОСУВАННЯ CROWD-ТЕХНОЛОГІЙ У МІСЦЕВИХ ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВАХ

MECHANISMS FOR APPLYING CROWD TECHNOLOGIES IN LOCAL CIVIC INITIATIVES

Анотація. Вступ. Місцеві громадські ініціативи важливі для розвитку демократії, однак часто стикаються з проблемою обмежених ресурсів. Використання crowd-технологій може бути відповіддю на цю проблему, проте crowd-технології потребують додаткового дослідження та аналізу їх ефективності.

Мета статті полягає у з'ясуванні потенціалу механізму застосування crowd-технологій у місцевих громадських ініціативах.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на джерелах:

- 1) Нормативно-правове забезпечення електронного урядування.
- 2) Аналітичні записки Національного інституту стратегічних досліджень щодо стану розвитку громадянського суспільства в Україні.
- 3) Дослідження вітчизняних та зарубіжних дослідників у сфері місцевого самоврядування, громадянського суспільства та використання crowd-технологій.
- 4) Матеріали сайтів місцевих громадських ініціатив у різних країнах.

Під час дослідження застосовувалися наукові методи, такі як узагальнення наукових джерел для отримання вичерпної інформації про сучасні тенденції розвитку громадянського суспільства та е-урядування в Україні. Це дозволило сформулювати висновки про потенціал використання crowd-технологій у місцевих громадських ініціативах.

Крім того, був застосований компаративний аналіз для порівняння використання crowd-технологій у різних країнах та для визначення переваг і можливостей використання таких технологій в різних соціокультурних та політичних контекстах.

Ці методи допомогли систематизувати та представити інформацію зрозуміло та переконливо.

Результати. В Україні спостерігається зростання активності громадян у формуванні державної політики через використання crowd-технологій. Ці технології сприяють розвитку громадянського суспільства, роблячи участь у керуванні більш доступною та прозорою. Приклади успішного використання цих технологій підтверджують їх потенціал для залучення громадськості до місцевих ініціатив. Однак важливо враховувати переваги та обмеження цих механізмів. Використання crowd-технологій може сприяти підвищенню громадської участі, ефективності та прозорості управління, сприяючи зміцненню демократії та розвитку громадянського суспільства. Однак для успішного впровадження цих ініціатив необхідно навчання та підтримка учасників громадських ініціатив, ефективний контроль та моніторинг результатів.

Перспективи. Перспективними напрямками подальших досліджень є аналіз впливу crowd-технологій на активність громадян і з'ясування перешкод та ризиків їх використання в Україні. Ці наукові розвідки спрямовані на покращення та оптимізацію використання crowd-технологій, що стимулюють залучення громадян до управління та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: місцеве самоврядування, crowd-технології, громадські ініціативи, Україна, електронне урядування.

Summary. Introduction. Local civic initiatives are crucial for the development of democracy, yet they often encounter the challenge of limited resources. The utilization of crowd technologies may offer a solution to this problem; however, crowd technologies require further research and analysis of their effectiveness.

Purpose. The aim of the article is to explore the potential of utilizing crowd technologies in local civic initiatives.

Materials and methods. The research is based on the following sources:

- 1) Normative and legal framework of e-governance.
 - 2) Analytical notes from the National Institute for Strategic Studies on the state of civil society development in Ukraine.
 - 3) Studies by domestic and foreign researchers in the field of local self-government, civil society, and the use of crowd technologies.
- Materials from websites of local civic initiatives in various countries.

During the research, scientific methods were applied, such as synthesizing scientific sources to obtain comprehensive information on contemporary trends in the development of civil society and e-governance in Ukraine. This allowed formulating conclusions regarding the potential of using crowd technologies in local civic initiatives.

Additionally, a comparative analysis was employed to compare the use of crowd technologies in different countries and to identify advantages and opportunities for using such technologies in various socio-cultural and political contexts.

These methods facilitated the organization and presentation of information in a clear and persuasive manner.

Results. In Ukraine, there is a growing citizen engagement in shaping state policy through the utilization of crowd technologies. These technologies contribute to the development of civil society by making participation in governance more accessible and transparent. Successful examples of using these technologies confirm their potential to engage the public in local initiatives. However, it is important to consider both the advantages and limitations of these mechanisms. The use of crowd technologies can promote increased civic participation, efficiency, and transparency in governance, thereby strengthening democracy and civil society development. However, for successful implementation of these initiatives, it is necessary to provide training and support for participants in public initiatives, as well as ensure effective monitoring and control of results.

Discussion. Promising directions for further research include analyzing the impact of crowd technologies on citizen engagement and identifying barriers and risks to their use in Ukraine. These scholarly investigations are aimed at improving and optimizing the utilization of crowd technologies that foster citizen participation in governance and the development of civil society in Ukraine.

Key words: local self-government, crowd technologies, civic initiatives, Ukraine, e-governance.

Постановка проблеми. У сучасному світі, на тлі посилення цифрової трансформації та зростання зацікавленості громадян у справах, що стосуються їх місцевих громад, використання crowd-технологій в місцевих громадських ініціативах стає все більш актуальним.

Використання crowd-технологій, які базуються на залученні великої кількості людей для спільного вирішення завдань чи реалізації проєктів, може стати потенційним рішенням для цієї проблеми. Такі технології відкривають можливість широкого залучення громадян до участі у проєктах, надаючи їм можливість висловити свої ідеї, впливати на прийняття рішень та на події у своїй громаді.

Проте, незважаючи на потенційні переваги, існують певні виклики щодо впровадження crowd-технологій у місцевих громадських ініціативах. Наприклад, необхідність вивчення та аналізу ефективності цих технологій у конкретних громадах, а також потреба в розробці доступних та зрозумілих онлайн-платформ для максимального залучення громадян.

Отже, актуальною проблемою є необхідність дослідження потенціалу та ефективності використання crowd-технологій у місцевих громадських ініціативах, а також вдосконалення існуючих механізмів їх застосування для оптимізації управління місцевими громадами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти використання crowd-технологій у публічному управлінні містом вже досліджувалися вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Є. Бородин, Н. Піскоха та Г. Демосенко довели, що кожній громаді потрібен індивідуальний підхід щодо цифровізації місцевого самоврядування [1, с. 95]. Л. Нікітенко підкреслила необхідність експертного аналізу при використанні краудсорсингових технологій у публічному управлінні містами в контексті цифровізації та децентралізації влади в Україні [2, с. 36]. На думку Т. Пендальчука краудсорсинг є інструментом партисипаторної демократії та стратегічного менеджменту у сфері публічного управління, що передбачає надання реальної влади народу в інформаційному суспільстві [3, с. 93]. І. Динник наголосила на ефективності краудсорсингу як «громадянського опору» щодо державних практик та ініціатив [4, с. 119]. Васильковський О. Т. відзначив, що за наявності державної підтримки та залучення додаткових фінансових ресурсів, краудсорсинг може стати ключовою технологією управління, що сприятиме злагодженій співпраці між владою та громадськістю та впровадженню інноваційних ініціатив [5, с. 27]. Карла Кавіціоло Флорес і Дені Алькідес Резенде акцентували на важливості стратегічного використання краудсорсингу, яке сприяє збиранню різноманітної інформації від різних учасників електронної участі та дозволяє їм активно співпрацювати з урядом, щоб спільно розв'язувати ключові питання прийняття рішень [6]. Регіна Ленарт-Гансінець підкреслила, що сучасні муніципальні органи в усьому світі активно використовують хмару краудсорсингу, зокрема у рамках ініціативи для відповіді на потреби громадян, обміну знаннями та відкритого діалогу з громадськістю [7]. Гілберто Марцано, Йоанна Лізут, Луїс Оча Сігуенсія наголосили на значному потенціалі міських краудсорсингових ініціатив, які сприяють підвищенню якості життя, безпеки та участі громадян [8, с. 546].

Проте, подальшого дослідження потребує застосування механізмів використання crowd-технологій у місцевих громадських ініціативах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Мета статті полягає у з'ясуванні потенціалу механізму застосування crowd-технологій у місцевих громадських ініціативах. Для досягнення мети потрібно вивчити можливості, переваги, обмеження та шляхи подолання застосування crowd-технологій для залучення громадян до управління місцевими громадами. Проаналізувати найбільш успішні проекти з використанням crowd-технологій у різних країнах. Розробити рекомендації щодо створення доступних онлайн-платформ для залучення громадян до участі в місцевих громадських ініціативах в Україні.

Матеріали і методи. Дослідження ґрунтується на джерелах:

- 1) Нормативно-правове забезпечення електронного урядування.
- 2) Аналітичні записки Національного інституту стратегічних досліджень щодо стану розвитку громадянського суспільства в Україні.
- 3) Дослідження вітчизняних та зарубіжних дослідників у сфері місцевого самоврядування, громадянського суспільства та використання crowd-технологій.
- 4) Матеріали сайтів місцевих громадських ініціатив у різних країнах.

Під час дослідження застосовувалися наукові методи, такі як узагальнення наукових джерел для отримання вичерпної інформації про сучасні тенденції розвитку громадянського суспільства та е-урядування в Україні. Це дозволило сформулювати висновки про потенціал використання crowd-технологій у місцевих громадських ініціативах.

В процесі здійснення дослідження був застосовано компаративний аналіз для порівняння використання crowd-технологій у різних країнах та для визначення переваг і можливостей використання таких технологій в різних соціокультурних та політичних контекстах.

Ці методи допомогли систематизувати та представити інформацію зрозуміло та переконливо.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу сучасних тенденцій у розвитку громадянського суспільства в Україні свідчать про стійке збільшення активності громадян та їх впливу на формування державної політики [9, с. 6; 10, с. 102; 11]. Ця ситуація створює сприятливі умови для використання crowd-технологій у місцевих громадських ініціативах, що може сприяти залученню широкого кола громадян до активної участі у керуванні своєю територіальною громадою [12].

Ще однією значущою тенденцією є запровадження е-урядування в Україні, що сприяє підвищенню його ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів влади [13].

Отже, crowd-технології мають великий потенціал для використання у місцевих громадських ініціативах, особливо у контексті розвитку громадянського суспільства та електронного урядування. Вони сприяють підвищенню ефективності, відкритості та прозорості управління, а також забезпечують більшу участь громадян у процесах прийняття рішень.

У сучасному світі існує безліч прикладів успішного використання crowd-технологій у місцевих громадах різних країн. Наведемо кілька успішних прикладів у таблиці 1.

Ці приклади показують, як використання crowd-технологій сприяє залученню громадськості до процесу управління та прийняття рішень у місцевих громадах різних країн.

Таблиця 1

Приклади успішних проектів застосування crowd-технологій у місцевих
громадських ініціативах у світі

Назва проекту/ країна	Опис
<i>FixMyStreet</i> Велика Британія	Платформа для повідомлення місцевим органам влади про проблеми в місцевості, такі як ями на дорозі чи розбите освітлення, що сприяє покращенню комунікації та вирішенню проблем.
<i>Decide Madrid</i> Іспанія	Онлайн-платформа, де мешканці можуть вносити пропозиції та голосувати за проекти, які мають бути реалізовані у їхній місцевості.
<i>Open Seoul</i> Південна Корея	Ініціатива залучення громадськості до урбаністичного планування та прийняття рішень за допомогою онлайн-платформи для збору ідей та коментарів.
<i>Reykjavik Better Reykjavik</i> Ісландія	Платформа для внесення пропозицій щодо покращення міста та голосування за найпопулярніші ідеї, яка використовується міською владою для прийняття рішень.
<i>Participatory Budgeting</i> Бразилія, Індія	Підхід, що передбачає виділення частини бюджету міста на проекти, обрані мешканцями, для їхнього безпосереднього впливу на розподіл фінансових ресурсів та розвиток міста.

Джерело: узагальнено авторами на основі: [14; 15; 16; 17; 18; 19]

Використання crowd-технологій у місцевих громадських ініціативах має численні переваги, але також і обмеження, які потрібно урахувати:

До переваг слід віднести наступне:

1. Crowd-технології технології відкривають унікальні можливості для кожного громадянина впливати на формування стратегій та програм розвитку свого регіону. Шляхом сприяння взаємодії та обміну ідеями між учасниками, crowd-технології розширюють обґрунтованість ухвалених рішень, що сприяє успішнішому розвитку громад [20].

2. Crowd-технології спрощують збір та аналіз інформації шляхом залучення великої кількості учасників, що призводить до швидшого та більш об'єктивного оцінювання ситуації. Це дозволяє враховувати різноманітні погляди та думки громадян з різних соціальних, економічних та культурних середовищ. Крім того, за допомогою crowd-технологій можна легко створити інструменти для автоматизованого аналізу даних та відгуків, що дозволяє зосередитися на ключових питаннях та швидше реагувати на зміни в суспільстві. Такий підхід сприяє більш ефективному прийняттю рішень та реалізації проектів, оскільки враховує широкий спектр думок та потреб громадян.

3. Онлайн-платформи дозволяють зробити участь у громадських ініціативах доступною для різних соціальних груп і регіонів, розширюючи можливості участі громадян у процесах прийняття рішень. Ці платформи створюють віртуальне середовище, де кожен має можливість висловити свою думку, незалежно від соціального статусу, географічного положення чи матеріального стану. Такий підхід сприяє залученню широкого кола учасників та різноманітності поглядів, що забезпечує більшу представленість інтересів різних груп населення та покращує якість ухвалюваних рішень. Крім того, доступність онлайн-платформ дозволяє впроваджувати ініціативи в будь-якому регіоні країни,

незалежно від його географічного розташування, що забезпечує рівні умови для участі всіх громадян у формуванні майбутнього своєї країни.

4. Crowd-технології сприяють забезпеченню відкритості та прозорості процесів сприяє збільшенню довіри громадян до владних структур та громадських ініціатив. Чим більш прозорими є дії владних органів та ініціатив, тим більшою є віра громадян у правильність прийнятих рішень та їх спрямованість на благо суспільства. Прозорість в процесах управління дозволяє громадянам бути впевненими, що їхні інтереси беруться до уваги та враховуються при прийнятті рішень. Крім того, відкритість процесів сприяє зменшенню корупції та впливає на підвищення рівня ефективності управління, оскільки вона створює умови для більшої відповідальності перед суспільством та забезпечує контроль за діяльністю владних структур. Такий підхід сприяє побудові довірчих відносин між владою та громадянами, що є важливим аспектом у формуванні стабільного та розвинутого суспільства.

До обмежень використання Crowd-технології та можливих засобів подолання цих обмежень слід віднести наступне:

1) Нерівномірний доступ до Інтернету може виключити певні групи населення з участі у громадських ініціативах, обмежуючи їх можливості спілкування, взаємодії та впливу на прийняття рішень. Це особливо стосується людей, які проживають у віддалених або низько розвинених регіонах, а також окремих етнічних груп, людей похилого віку, людей з обмеженими фізичними можливостями та сімей з низьким доходом. Для розширення доступу до Інтернету в цих груп населення можна здійснити через наступні заходи:

- Розвиток інфраструктури Інтернету в сільських та віддалених районах, включаючи будівництво і розвиток мереж та доступ до супутникового Інтернету.

- Надання субсидій або знижок на послуги Інтернету для малозабезпечених груп населення.
- Створення громадських точок доступу до Інтернету у сільських районах, бібліотеках, центрах комунікацій та інших громадських місцях.
- Розвиток мобільного Інтернету та забезпечення доступу до нього шляхом розширення мереж 3G, 4G та 5G.
- Проведення навчальних програм з цифрової грамотності для груп населення, які мають обмежений доступ до Інтернету.
- Співпраця з місцевими телекомунікаційними компаніями та постачальниками послуг Інтернету для реалізації програм з розширення доступу.

2) Використання онлайн-платформ може порушити конфіденційність та безпеку особистих даних. Щоб гарантувати захист конфіденційності та безпеки особистих даних на онлайн-платформах, необхідно:

Використання складних паролів та двофакторної аутентифікації для входу на платформу, з метою зниження ризику несанкціонованого доступу.

Забезпечення шифрування даних під час їх передачі та зберігання на серверах платформи, щоб уникнути їх перехоплення або несанкціонований доступ.

Чітка та доступна політика конфіденційності, де визначено, яким чином використовуватися зібрані дані та як будуть захищені особисті дані користувачів.

Проведення регулярних аудитів систем безпеки платформи для виявлення та усунення потенційних вразливостей.

Обмеження доступу до особистих даних лише необхідним працівникам та встановлюйте системи контролю доступу.

Забезпечення регулярного оновлення програмного забезпечення платформи та використання оновленої версії для запобігання використанню застарілих версій з відомими вразливостями.

Надання користувачам інформацію та навчання з питань кібербезпеки може допомогти виявляти потенційні загрози та діяти безпечно в онлайн-середовищі.

Ці заходи допоможуть забезпечити більшу конфіденційність та безпеку особистих даних на онлайн-платформах, знижуючи ризик їхнього несанкціонованого використання або розголошення.

Врахування переваг і обмежень допомагає ефективно використовувати crowd-технології для підтримки місцевих громадських ініціатив.

Щоб ефективно використовувати crowd-технології в місцевих громадських ініціативах уряду України потрібно:

1. Розробка простих та доступних онлайн-платформ сприяє активнішій участі в дискусіях і ініціативах незалежно від рівня технічних навичок або місця проживання. Спеціалізовані групи

можуть залучати різні соціальні, етнічні та культурні групи, забезпечуючи різноманітність думок. Легкість доступу і можливість участі в будь-який час приваблює багатьох, особливо тих, хто обмежений у можливостях традиційної участі. Розповсюдження інформації через соціальні мережі та інші канали сприяє залученню нових учасників і збільшує вплив. Відкриті дискусії та обмін інформацією забезпечують прозорість прийняття рішень, що підвищує рівень участі громадськості та сприяє демократичному процесу прийняття рішень.

2. Забезпечення доступної інформації про процеси прийняття рішень підвищить довіру громадян до влади й активізує їх участь. Громадяни більш довіряють владі, яка відкрито демонструє свою діяльність та розміщує інформацію про рішення та їхні наслідки, що сприяє відчуттю прозорості та відповідальності у владних структурах. Доступ до інформації про процеси прийняття рішень робить їх зрозумілішими для громадян, що сприяє їхній активній участі в громадських обговореннях та голосуваннях. Відкритість та доступність інформації дозволяють громадянам критично оцінювати прийняті рішення та вносити конструктивні пропозиції для поліпшення управління. Отже, забезпечення доступної інформації про процеси прийняття рішень є ключовим елементом для зміцнення демократії, залучення громадян до участі у громадському житті та підвищення довіри до владних структур.

3. Організація навчальних заходів та надання підтримки учасникам є важливими для того, щоб збільшити їхню активну участь та вплив на процеси прийняття рішень. Це включає проведення тренінгів, семінарів, вебінарів та інших форм навчання, які допомагають учасникам краще розуміти процеси прийняття рішень та їх вплив на суспільство. Підтримка учасників може включати консультації, надання інформаційних матеріалів, створення мережі підтримки та доступ до ресурсів, що допомагають їм ефективно впливати на прийняття рішень. Ці заходи сприятимуть підвищенню рівня обізнаності, розвитку навичок та мотивації учасників, що підвищить їхню активну участь у громадських процесах та збільшить їх вплив на прийняття рішень.

4. Організація навчальних заходів та надання підтримки учасникам є важливими для того, щоб збільшити їхню активну участь та вплив на процеси прийняття рішень. Це включає проведення тренінгів, семінарів, вебінарів та інших форм навчання, які допомагають учасникам краще розуміти процеси прийняття рішень та їх вплив на суспільство. Підтримка учасників може включати консультації, надання інформаційних матеріалів, створення мережі підтримки та доступ до ресурсів, що допомагають їм ефективно впливати на прийняття рішень. Ці заходи сприятимуть підвищенню рівня обізнаності, розвитку навичок та

мотивації учасників, що підвищить їхню активну участь у громадських процесах та збільшить їх вплив на прийняття рішень.

5. Створення можливостей для громадян висловлювати свої погляди та брати активну участь у дискусіях є важливим кроком для забезпечення захисту їхніх інтересів у процесі прийняття рішень. Це означає створення відкритих форумів, публічних обговорень, інтерактивних платформ та інших механізмів, які дозволяють громадянам вільно висловлювати свої думки, пропозиції та концепції. Поширення цих можливостей різними каналами комунікації, включаючи інтернет, традиційні ЗМІ та спеціальні платформи для громадських обговорень, забезпечить широкий доступ до участі для всіх зацікавлених осіб. Такий підхід підтримує принципи демократії та громадянської участі, забезпечуючи гармонійний та рівний процес формування рішень, який враховує різноманітність поглядів та потреб громадян.

6. Постійний моніторинг і оцінка результатів є важливими етапами для досягнення максимального впливу та ефективності ініціатив. Це включає систематичне відстеження виконання проектів,

аналіз даних та оцінку їхнього впливу на цільову аудиторію. Моніторинг допомагає виявляти можливі проблеми та вчасно коригувати стратегії. Аналіз даних дозволяє оцінити ефективність заходів і їхній вплив на середовище. Це забезпечує відкритість і довіру в роботі та дозволяє вдосконалювати стратегії для досягнення цілей проекту. Таким чином, постійний моніторинг і оцінка результатів є важливими для успішного управління проектами (рис. 1).

Створення онлайн-платформ для підтримки місцевих громадських ініціатив в Україні сприятиме активній участі громадян, сприяючи розвитку місцевої демократії та збільшенню громадянської активності. Нижче наведені рекомендації щодо створення таких доступних онлайн-платформ, що сприятимуть залученню громадян до участі в місцевих громадських ініціативах в Україні (рис. 2).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Використання crowd-технологій в місцевих громадських ініціативах в Україні сприятиме подальшому розвитку демократії, громадянського суспільства, е-урядування, збільшенню участі громадян, підвищенню ефективності та прозорості управління. Однак необхідна ретельна підготовка, навчання,

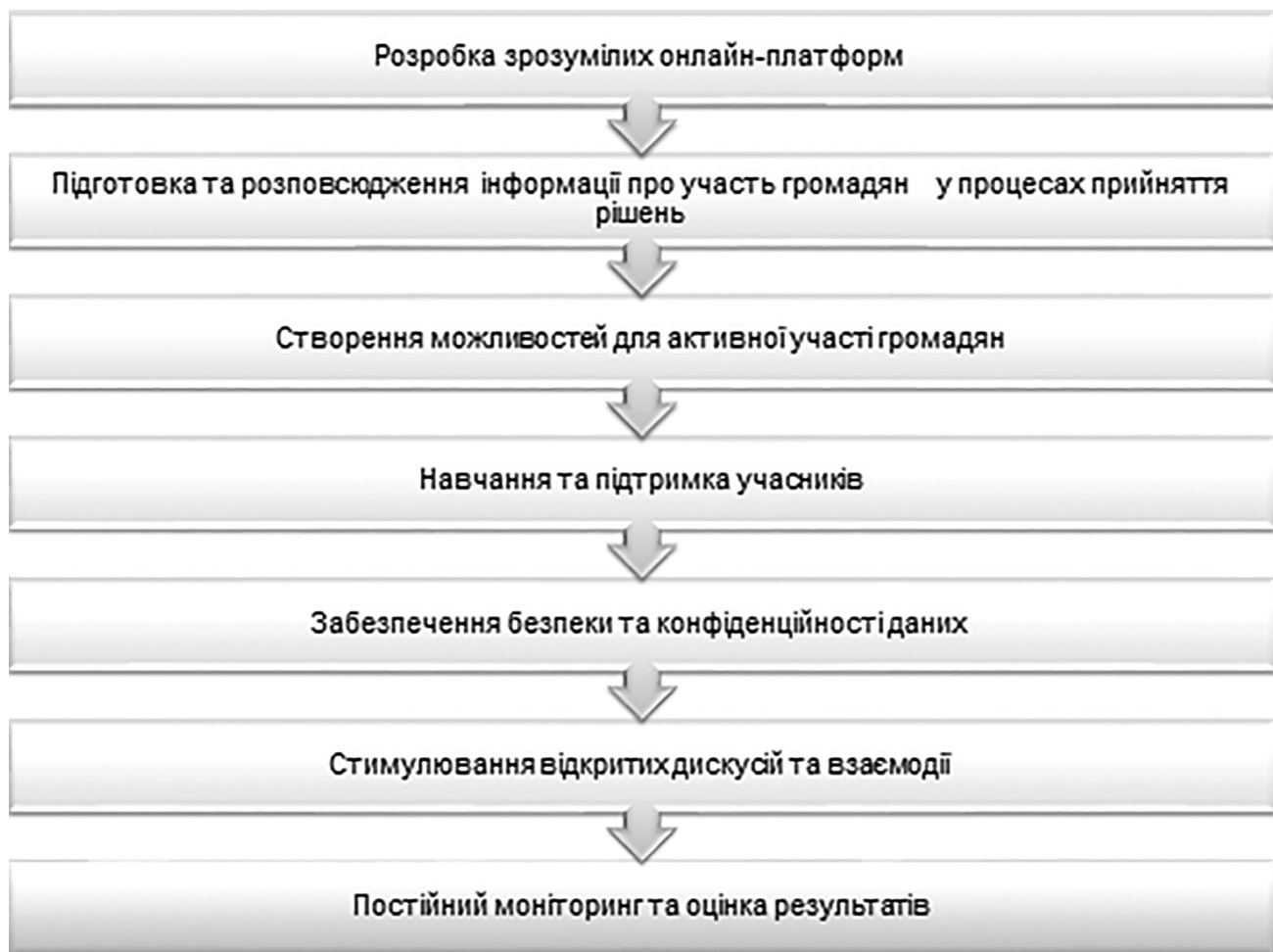

Рис. 1. Кроки запровадження crowd-технологій для підтримки місцевих громадських ініціатив
Джерело: розроблено автора

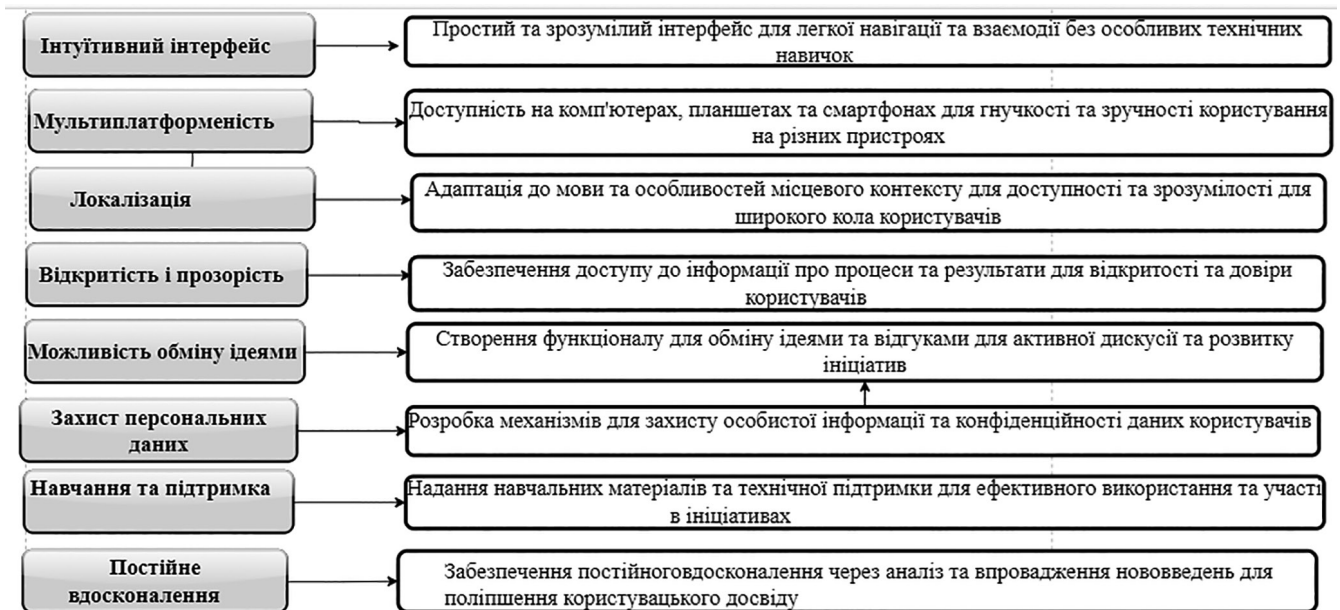

Рис. 2. Вимоги щодо створення онлайн-платформ для залучення громадян до участі в місцевих громадських ініціативах в Україні

Джерело: розроблено автора

підтримка учасників і контроль результатів для успішного впровадження цих технологій, що сприяє розвитку громадянського суспільства та електронного урядування, збільшенню участі громадян, підвищенню ефективності та прозорості управління, що сприяє демократії.

Перспективними напрямками подальших досліджень є оцінка впливу crowd-технологій на

рівень участі громадян, подальший поглиблений аналіз перешкод та ризиків, використання crowd-технологій та електронного урядування в Україні. Ці дослідження сприятимуть подальшому розвитку та оптимізації використання crowd-технологій, що сприяють підвищенню участі громадян у процесах управління та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Література

1. Бородін Є., Піскоха Н., Демошенко Г. Проблеми і переваги цифровізації місцевого самоврядування. *Аспекти публічного управління*. 2021. № 9(4). С. 95–103. doi: <https://doi.org/10.15421/152141>.
2. Нікітенко Л.О. Використання краудсорсингових технологій в публічному управлінні містом. *Політичне життя*. 2021. № 3. С. 36–41.
3. Пендальчук Т.В. Краудсорсинг як технологія стратегічного менеджменту у сфері публічного управління. *Сучасний науковий журнал*. 2023. 2(2). С. 87–94. doi: <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-2-12>.
4. Динник І.П. Технології краудсорсингу в громадянському суспільстві: сучасні механізми партисипативної демократії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 21–22. С. 119–123. doi: 10.32702/2306-6814.2020.21-22.119.
5. Васильковський О.Т. Напрями удосконалення краудсорсингу, як механізму взаємодії органів публічного управління з громадськістю. *Вплив європеїзації на публічне управління та адміністрування в Україні: Міжнародна наукова конференція (5–6 жовтня 2022 р.)*. Рига, Латвійська Республіка, 2022. С. 25–27 doi: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-249-4-7>.
6. Flores C. C., Rezende D. A. Crowdsourcing framework applied to strategic digital city projects. *Journal of urban management*. 2022. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jum.2022.08.004>.
7. Lenart-Gansiniec R. The effect of crowdsourcing on organizational learning: evidence from local governments. *Government information quarterly*. 2021. P. 101593. doi: <https://doi.org/10.1016/j.giq.2021.101593>.
8. Marzano G., Lizut J., Siguencia L. O. Crowdsourcing solutions for supporting urban mobility. *Procedia computer science*. 2019. Vol. 149. P. 542–547. doi: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2019.01.174>.
9. Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку : аналіт. доповідь. Київ : НІСД, 2018. 128 с.
10. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 року : аналіт. доповідь. Київ : НІСД, 2021. 112 с.

11. Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/pro-stan-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva-ukrayiny-v-2021-rotsi> (дата звернення: 20.01.2024).
12. Щетініна Т.О. Місцеві ініціативи як інструмент громадської участі: правові аспекти та цифрова трансформація. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2022. № 8. doi: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-8-8497>.
13. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні. *Верховна Рада України*: офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-r#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
14. Welcome. *FixMyStreet Platform my Society*. URL: <https://fixmystreet.org/> (дата звернення: 14.02.2024).
15. *Decide Madrid: plataforma de participaciyn ciudadana*. URL: <https://decide.madrid.es/> (дата звернення: 04.02.2024).
16. *Seoul Metropolitan Government: official website*. URL: https://english.seoul.go.kr/?SSid=101_01 (дата звернення: 10.02.2024).
17. Better Reykjavik: iceland's online participation platform. *Participedia*. URL: <https://participedia.net/case/5320#:~:text=Better%20Reykjavik%20is%20an%20online,Open%20Consultations%20and%20participatory%20budgeting> (дата звернення: 04.02.2024).
18. Participatory budgeting in Brazil. *World Bank*. URL: <https://documents.vseirnyjbank.org/ru/publication/documents-reports/documentdetail/600841468017069677/participatory-budgeting-in-brazil> (дата звернення: 02.02.2024).
19. Participatory Budgeting in Pune, India. *Participedia*. URL: <https://participedia.net/case/4280> (дата звернення: 24.02.2024).
20. Використання інструментів краудсорсингу в розвитку територіальних громад. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/rehionalnyy-rozvytok/vykorystannya-instrumentiv-kraudsorsynhu-v-rozvytku> (дата звернення: 13.02.2024).

References

1. Borodin, Ye., Piskokha, N., & Demoshenko, H. (2021). Problemy i perevahy tsyfrovizatsii mistsevoho samovriadvannia [The problems and advantages of digitization of local self-government]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 9(4), 95–103. doi: <https://doi.org/10.15421/152141> [in Ukrainian].
2. Nikitenko, L. O. (2021). Vykorystannia kraudsorsynhovykh tekhnolohii v publichnomu upravlinni mistom [Utilizing crowdsourcing technologies in urban public governance]. *Politychne zhyttia*, 3, 36–41 [in Ukrainian].
3. Pendalchuk, T. V. (2023). Kraudsorsynh yak tekhnolohiia stratehichnoho menedzhmentu u sferi publichnoho upravlinnia [Crowdsourcing as a technology of strategic management in public governance]. *Suchasnyi naukovyi zhurnal*, 2(2), 87–94. doi: <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-2-12> [in Ukrainian].
4. Dynnyk, I. (2020). Crowdsourcing technologies in civil society: modern mechanisms of partisipative democracy [Tekhnolohii kraudsorsynhu v hromadianskomu suspilstvi: suchasni mekhanizmy partysypatyvnoi demokratii]. *Investysiyi: praktyka ta dosvid*, 21–22, 119–123. doi: 10.32702/2306-6814.2020.21-22.119 [in Ukrainian].
5. Vasylkovskiy, O. T. (2022). Napriamy udoskonalennia kraudsorsynhu, yakmekhanizmu vzaiemodii orhaniv publichnoho upravlinnia z hromadskistiu [Directions for improving crowdsourcing as a mechanism for interaction between public administration bodies and the public]. *Influence of Europeanization on Public Management and Administration in Ukraine: International scientific conference*. (pp. 25–27). Riga, Republic of Latvia. doi: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-249-4-7> [in Ukrainian].
6. Flores, C. C., & Rezende, D. A. (2022). Crowdsourcing framework applied to strategic digital city projects. *Journal of urban management*. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jum.2022.08.004>.
7. Lenart-Gansiniec, R. (2021). The effect of crowdsourcing on organizational learning: evidence from local governments. *Government information quarterly*. doi: <https://doi.org/10.1016/j.giq.2021.101593>.
8. Marzano G., Lizut J., & Siguencia L. O. (2019). Crowdsourcing solutions for supporting urban mobility. *Procedia computer science*, 149, 542–547. doi: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2019.01.174>.
9. Hromadianske suspilstvo Ukrainy: suchasni praktyky ta vyklyky rozvytku: analit. dopovid [Civil Society in Ukraine: Contemporary Practices and Development Challenges: Analytical Report]. (2018). Kyiv: NISD [in Ukrainian].
10. Stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini: shliakh protiahom 30-ty rokiv ta kliuchovi aspekty 2021 roku: analit. dopovid [The State of Civil Society Development in Ukraine: A 30-Year Journey and Key Aspects of 2021: Analytical Report]. (2021). Kyiv: NISD [in Ukrainian].
11. Pro stan rozvytku hromadianskoho suspilstva Ukrainy v 2021 rotsi ta yoho zminy na pochatku 2022 roku [About the State of Civil Society Development in Ukraine in 2021 and Its Changes at the Beginning of 2022]. (2022). *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/pro-stan-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva-ukrayiny-v-2021-rotsi> [in Ukrainian].

12. Shchetinina, T. O. (2022). Mistsevi initsiatyvy yak instrument hromadskoi uchasti: pravovi aspekty ta tsyfrova transformatsiia [Local Initiatives as a Tool of Civic Participation: Legal Aspects and Digital Transformation]. *Electronic scientific publication «Public Administration and National Security»*, 8. doi: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-8-8497> [in Ukrainian].
13. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini [On Approval of the Concept of Electronic Governance Development in Ukraine]. (2017). *Verkhovna Rada of Ukraine: official website of the Parliament of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#Text> [in Ukrainian].
14. Welcome. *FixMyStreet Platform my Society*. Retrieved from <https://fixmystreet.org/>.
15. *Madrid: plataforma de participaciyn ciudadana*. Retrieved from <https://decide.madrid.es/>.
16. *Seoul Metropolitan Government: official website*. Retrieved from https://english.seoul.go.kr/?SSid=101_01.
17. Better Reykjavik: iceland's online participation platform. (2024). *Participedia*. Retrieved from <https://participedia.net/case/5320#:~:text=Better%20Reykjavik%20is%20an%20online,Open%20Consultations%20and%20participatory%20budgeting>.
18. Participatory budgeting in Brazil. (2024). *World Bank*. Retrieved from <https://documents.vsemirnyjbank.org/ru/publication/documents-reports/documentdetail/600841468017069677/participatory-budgeting-in-brazil>.
19. Participatory Budgeting in Pune, India. (2024). *Participedia*. Retrieved from <https://participedia.net/case/4280>.
20. Vykorystannia instrumentiv kraudsorsynhu v rozvytku terytorialnykh hromad [The Use of Crowdsourcing Tools in the Development of Territorial Communities]. (2024). *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/rehionalnyy-rozvytok/vykorystannya-instrumentiv-kraudsorsynhu-v-rozvytku> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.02.2024

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Електронне наукове видання

«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

Electronic scientific publication

«PUBLIC ADMINISTRATION AND NATIONAL SECURITY»

№ 2 (43)

Головний редактор — *Романенко Є.О.*

Київ 2024

Видано у авторській редакції

Підписано до публікації 29.02.2024

Адреса редакції:

04070, м. Київ, Андріївський узвіз, буд. 11, оф. 68

Контактний телефон: +38(044) 222 58 89

Контактний телефон: +38(067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com